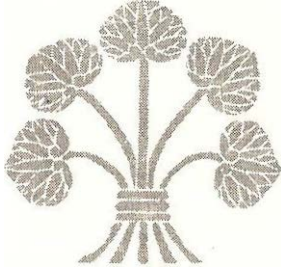

Dünya Edebiyatından Seçmeler
ÇİN DENEMELERİ

Çevirenler
W. Eberhard - N. Hızır

MEB YAYINLARI

**DÜNYA EDEBİYATINDAN
SEÇMELER**

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 964

BİLİM VE KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 219

Dünya Edebiyatından Secmeler : 44

Kitabın adı

ÇİN DENEMELERİ

Yayın kodu

92.34.Y.0002.496

ISBN 975.11.0136.0

Baskı yılı

1992

Baskı adedi

20.000

Dizgi, baskı, cilt

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

*Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
14.10.1991 tarih ve 9411 sayılı yazıları ile
üçüncü defa 20.000 adet basılmıştır.*

Dünya Edebiyatından Seçmeler

ÇİN DENEMELERİ

WOLFRAM EBERHARD

Çeviren

NUSRET HIZIR

İstanbul 1992

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ / 9

- 1) COANG COU (M.Ö.4 üncü asır) :
Kelebek rüyası. / 34

- 2) CİA İ (M.Ö. 200 - 168) :
Çin devletinin hatâları. / 34

- 3) LİU LİNG (221 - 300) :
Şarabı övme. / 39

- 4) YÜAN Cİ (210 - 263) :
Bay “Büyük”ün hal tercümesi. / 40

- 5) CUNG HUI (M.S. 3 üncü asır) :
Besinler hakkında. / 45

- 6) TAO ÇİEN (365 - 427) :
a. “Beş söğütlü Bay”ın hayatı. / 46
b. Şeftali Baharı Pınarı. / 47

- 7) ÇEN YEN (TANG DEVRİNDE, 618 - 906) :
Ressam Mao adına müdafaa / 49

- 8) HAN YÜ (768 - 824) :
a. İnsan. / 51

- b. Bir kalem denemesi. / 52

- c. Buddha’nın kemikleri hakkında. / 53

- d. Timsaha verilen ad. / 58

- e. Çao-cou valisinin saltanat makamına teşekkürü. / 60

- f. Kediler birbirlerinin yardımına koşarlar. / 66

- 9) LİU DZUNG - YÜAN (8 inci yüzyıl) :
- a. Yük hayvanı. / 67
 - b. Eşek. / 68
 - c. Tatsız dere hakkında / 69
 - d. Yılanlı. / 73
 - e. Ayı hakkında / 76
 - f. Sung Çig'in hal tercümesi. / 77
 - g. Kambur bahçıvan Cuo'nun hal tercümesi. / 79
- 10) OU-YANG HİU (1007 - 1072) :
- a. Sarhoşun şarkısı / 82
 - b. Hükümdar olmak güçtür. / 83
 - c. Mei'nin toplanmış şiirlerine önsöz. / 85
- 11) COU DUN-İ (1017 - 1073) :
- Lotos sevgisine dair / 86
- 12) SU DUNG-PO (1036 - 1101) :
- a. Güneş ile benzetme. / 86
 - b. Hasat / 89
 - c. İnsaniyetli olmak ok atmak gibidir. / 91
- 13) WANG AN-AŞI (1021 - 1086) :
- Kırallar ve Diktatörler. / 92
- 14) WANG ŞI-PENG (12 inci yüzyıl) :
- Kurbağa hakkında. / 95
- 15) LÜ DZU-HİEN (12 inci yüzyıl) :
- Bayan Wen-ciang Çi'ye gidiyor. / 97
- 16) SUNG LİEN (14 üncü yüzyıl):
- Şarkıcı Kız Li. / 100
- 17) LİU Cİ (14 üncü yüzyıl) :
- a. Portakalcının cevabı. 102
 - b. Şüphe I. II. / 103
- 18) WANG Lİ (Ming devrinde, (1386-1644) :
- Hua-yan duğna ilk çıkışının tasviri. / 104

19) WANG YANG-MING (1472 - 1528) :

- a. Buddhizme / 111
- b. Dalâlet / 111
- c. Sevinç. / 112
- d. Frenkler hakkında (1519). / 112

20) HÜ WEİ (16 ıncı yüzyıl) :

- a. Yenh'in şiirlerine önsöz / 113
- b. Karakapı öğretisi üzerinde hakkında birinci mektup / 114
- c. Karakapı öğretisi hakkında ikinci mektup / 115

21) YÜAN HUNG-DAO (16 ıncı yüzyılın sonunda) :

- a. Büyük ile Küçük / 118
- b. Hiao-hiu'nun şiirlerine giriş. / 122
- c. Kaplanlar tepesi / 126

22) Lİ YÜ (17 ıncı yüzyıl) :

- a. Kadın güzelliği hakkında. / 129
- b. Ev hayatının tatlılıkları. / 145

23) COU JUIG (17 ıncı yüzyıl) :

Yerelmalı ihtiyar adam. / 148

24) YÜAN MEİ (1716 - 1797)

- a. Bilginler. / 152
- b. Bir dosta veda. / 156
- c. Hayat ile ölüm. / 158
- d. Yaratığın sevgi üzerine. / 160
- e. Buddhizme hakkında. / 163
- f. Balık yemek mubahtır. / 166
- g. Sarı ejder dağına bir gezinti. / 167
- h. "Sevdiğim yer" üzerine bir deneme. / 169
- i. Ho'nun şiirlerine önsöz. / 170

25) Cİ YÜN (1724 - 1804)

Türkistanda sınır tahkimi üzerine. / 170

26) ŞEN FU (doğ. 1763) :

Evlilik hayatının tatlılıkları. / 173

GİRİŞ

I

«Essay» (kalem denemesi) şimdi Avrupa'da biraz modası geçmiş olan bir sanat şeklidir. Şüphesiz, hâlâ essay yazarları vardır; fakat yalnız essay'leri ile şöhret kazanmış kimselerin sayısı pek azdır. Halbuki Çin'de essay günümüze kadar yaşamıştır ve birçok edebiyatçı sırf essay'leri sayesinde adlarını tanıtmışlardır. Böylece essay, klâsik. Çin edebiyatının en önemli kollarından biridir. Bu edebiyat kolunu tanımak üzere, Çin essay'cilerinden bir Derleme'yi Türk okuruna sunmak bu sebeple bize zaruri göründü.

Bir «essay» den, herşeyden önce üslû ve şekil bakımından iyice işlenmiş olan, ayrıca da iyice sınırlanmış, bir fikri ihtiva eden kısa bir nesir parçası anlıyoruz. Çinliler bir tâbiri kullanmıyor ve essay'lerini muhtevalarına göre birtakım guruplara ayırıyorlar.

Şimdi, Çinliler'in, edebiyatını nasıl sınıflandırdıklarını kısaca görelim. Her türlü edebî nevin başında büyük klâsik felsefe eserleri ile bunların tefsirleri bulunur. Sonra, tarihe ait eserler gelir ki, bunlara yalnız resmî tarihler, yayınlanmış dosyalar ve saire girmez, bir de önemli şahsiyetlerin biyografileri, idare meseleleri üzerinde yazılar ve bilhassa, tarihin talî kolu olarak kabu edilen coğrafya, genel heyetiyle

girer. Üçüncü olarak, geri kalan feylesoflar ve bunlarla birlikte, bütün bilimler, kehanet sanatı, musiki, yazı sanatı gelir; buddhist eserleri de bu gruba girmektedir. Edebiyatın dördüncü gurubunu "Toplanmış eserler" diye tanılan eserler teşkil eder. "Toplanmış eserler" den, bir yazarın yukarıdaki gruplardan birine girecek kadar büyük olmıyan bütün yazılarının bir arada toplanmış şekli anlaşılır. Demek ki bunlarda yazarların, şiirleri ile essay'leri bulunmaktadır. 1789 yılı devlet kataloğu, bu gibi derlemelerin sayısını 3300'ün üstünde olarak bildirmektedir. Fakat bu katalog tam olmayıp, 1782 den sonraki eserleri zikretmemektedir. Toplanmış eserlerin her biri de oldukça büyüktür, tercüme edilince, sayfa sayısı 500 ün altında kalacak olanlar, azdır.

Sırf ahlâk tezhibi için yazılmış din eserleri, dramlar, hikâyeler, romanlar edebiyattan sayılmaz. Roman ile din edebiyatı, halktan okuma yazmayı ancak bilen irfansız kimselere hitabeder. Bunlar halk dilinde yazılmıştır. Dramlar, tahsilsiz oyuncular tarafından okunur, onun için de halk diline yakın bir dilde yazılmaları gerekir. Hikâyeler, tahsilli kimselerin dilinde yazılmıştır, fakat gayeleri, bilginlere boş vakit geçirtmektir; ahlâki gayeli ciddî edebiyat sayılmıyan hikâyelerin, insanın işten güçten döndükten sonra, kafadar dostlarla oturup birlikte konuşur, içer iken zevkini tattığı edebiyat nevidir. "Gerçek" edebiyat, terbiye ve ahlâk vazifelerini yerine getirmekle de mükelleftir. İdaresi iyi olsun diye Kayser'e akıl

öğretmeli; bilginlerle yüksek tabaka üyelerine, sınıflarının üyeleri sıfatıyla nasıl davranmaları gerektiğini, kendilerinden neler beklendiğini neler yapmamaları lâzım geldiğini öğretmelidir. Okumaya yazmaya kâdir olan halk tabakalarına ahlâki bir davranış sayesinde, idare edenlerin verdikleri emirlere iyice îtaat etmek sayesinde, belki günün birinde kendilerinde idare edenler sınıfına yükselebileceklerini göstermekle mükelleftir.

Bu ahlâk dersi verme eğilimine, burada sunduğumuz denemelerin hepsinde herhangi bir şekilde raslıyoruz. Çok kere bu, saklı olduğundan, okuyucunun dikkatinden kaçacaktır. Kötü bir duruma hücum edildiği, hükümetin yahut devlet memurlarının kötülükleri tasvir edildiği zaman bile, ihlâlci bir maksat, hüküm süren durumu devirip yerine bir sosyal düzen koymak isteği hiçbir vakit yoktur. Hikâyelerde olduğu gibi⁽¹⁾ tenkid, bütün sisteme değil, daima teferruata yönelmiştir.

Hikâye ile essay arasındaki fark şudur ki hikâye, konu olarak aslında ilgi çeker bir olayı alır ve bunu ilgi çekici, güzel bir şekilde tasvir eder, Essay ise, aslında ayrıca ilgi uyandırmıyan bir konuyu alır ve ona tasvirin ustaca şekli sayesinde ilgiyi çeker. Sonra, essay, bir nevi resmî yazıdır. Birçokları doğrudan doğruya Kayser için yazılmış, ona sunulmuştur; başkaları, bakanlıklardaki memurların ellerinden geç-

(1) Karşılaştırınız benim "Çin hikâyeleri" m (Maarif matbaası, İstanbul 1944; Çin klâsikieri 1).

miştir. Hattâ mektuplar, çok kere elden ele geçen resmî evraktır. Hikâye aksine, resmîlikle ilgisi olmayan bir sanat nevidir ve devlet işlerinden uzak bir hava içinden, beraberce içki içen, sohbet eden bilginlerin çevresinde vücut bulur. Bunun için de hikâyelerin hüküm süren durumları tenkidi, essay'lerinkinden daha keskindir. Derlememiz içinde tenkid eden essay'ler vardır, fakat bunların sayısı bütüne nispetle azdır.

Çinliler, essay'leri şu guruplara ayırmaktadırlar: Mensur şiirler: bunların çoğu, pek tumturaklı bir tarzda yazılmış, destan gibi uzun tasvirlerdir. Dil gayet kıvrak olduğundan bunlara kaftıyesiz şiir gözüyle bakılabilir. Bu guruptan nümune veremedik; tercümeleri hadsiz hesapsız açıklama notları vermeden önkânsızdır, çünkü her satır, telmihlerle doludur ve satırı anlamak ancak bütün telmihleri açıklamakla mümkündür. Üstelik çok "münakkak" fakat kelime bakımından son derece zengindirler. Tercümede bütün bu varyantlarını incelikleri verilmez; sonra anlayışı mümkün kılmak için metne bir çok kelime katmak lâzım gelir ki, bir Çinli için bu şiirleri güzel kılan ne varsa, bu yüzden hep kaybolup gider. Bu nevi şiirden gayet kısa bir nümune verelim: Yang Hiung: Kayser'in Yü-lin maiyet alayının tertibettiği ava dair polik bir tasvir: (?)

- (2) Tercüme: E. Von Zach: Sinologische Beitræge II. s. 14-16 (Batavia 1935) Yang Hiung aşağı yukarı Millât-sırasında yazmıştır.

Şimdi (12 inci ayda) kuzey sarayında, saltanat süren keşiş bilge, ne kadar yüksek ne kadar muhteşemdir! Bir yandan, büyük zenginliği, dünyanın zenginliğine yakındır, öte yandan, yüksek vakarı, göğün kutsallığını hatırlatır. Çi dukası Huan, arabasının tekerlekleri yanısıra yürümeğe lâayık olmazdı; Çu dukası Cuaing, arabacısı olmayı istiyemezdi..."

Bu bir iki satırda, gramer bakımından lüzumlu bütün kelimeler, ilâve edilmiş olarak mevcuttur; bunu anlamak için bile en aşağı üç uzun açıklama notu vermek zâururidir...

On birinci yüzyılda büyük şair Su Dung-po bu mensur şiirleri ele alıyor ve biraz ıslâb ediyor. Su'nun yazdığı mensur şiirlerin bazıları mehteva bakımından da güzeldir. Bu şiirlerin güzel ve tam bir İngilizce tercümesi mevcut olduğundan, bunlardan da nümune vermiyoruz.(3)

Essay'lerin ikinci grubunda Kayser'e dilekçelerle raporlar vardır. Bunlar her zaman günlük politika meselelerini, çok kere de tam mânasiyle özel meseleleri ele alır. Bunların tercüme edilmesi uygun görülmedi; çünkü bu «essay»ler ancak yazıldıkları zamanın politikası aynı zamanda göz önünde tutulunca ilgi uyandırabilir. Sonra, mektuplar gelmektedir, ki bunlardan birkaç nümune verdik. Birçok edebiyatçının mektuplaşmasından mühim kısımlar kalmıştır. Bun-

(3) C. D. Le Gros Clark: The Prose-Poetry of Su Tung-p'o (Shanghai 1935).

lardan, yazarların şahsiyetleri ve düşünceleri hakkında, eserlerinde açıkça anlaşılmıyan birçok şeyleri öğrenmekteyiz. Muahhar feylesoflardan bir çokları, hemen hemen bütün felsefelerini, dostlarına yazdıkları mektupları şeklinde ifade etmişlerdir: bizim tercüme ettiklerimiz de felsefi nevidendir.

Bundan sonra da “Açıklama” denenler gelir ki, bu neviden birçok parçayı tercüme ettik. Bunlardan herhangi bir felsefe problemi yahut buna benzer bir mesele ele alınıp incelenmektedir. Bu açıklama (“lun”) lar, en güzel essay’lerdir. Çünkü kuruluşlarında mükemmel olup orijinal fikirlerle doludurlar. Tercümeye de uygundurlar, çünkü açıklamayı lüzumlu kılan pek fazla ad ihtiva etmemektedirler.

Bir de, her “Derleme” de önsöz ile sonsözlerin sayısı pek büyüktür. Önsöz yalnız kitaplara değil, bazen, meselâ bir tapınağı da yazılır.-O zaman, bu tapınağı ziyaret etmek isteyen bir kimseye rehber mesabesinde bir yazıdır. Sonsözler çoğu zaman, resimlere, tablolara yazılır. Çin tabloları “rulo” lar üzerine geçirilmiştir; “rulo” ların her iki tarafından boş yerler bırakılmıştır; son sözler işte buralara yazılabilir. Değerli bir tablonun sahibi, çok kere, sonsöz yazmasını bir dostundan rica eder, yahut da doğrudan doğruya kendisini yazar. Biz burada, bilhassa edebiyattan bahseden neviden olmak üzere, birkaç önsöz verdik. Bunlar bize, Çin’de edebiyat ve üslûp hakkında ne düşünüldüğünü gösterdiği gibi, antoloji’mizin öteki parçalarının Çin’de neden sevildiğini de anlatır.

Başka bir grubu da bilhassa, okul, resmî bina ve tapınak tasviri olmak üzere, "Tasvirler" teşkil eder, bu gibi binaların inşası yahut tamiri münasebetiyle kaleme alınır. -Biz birkaç manzara tasviri seçtik, çünkü bunlar bize Çinlilerin tabiat duyguları hakkında tipik göründüler-üstelik de Avrupa'da bu gibi tabiat duygusuna hemen hemen hiç rastlanmadığı bir zamandan kalmadırlar.

Hemen sonra gelen essay'ler grubu, derlememizde temsil edilmemiştir. Bunlar, çok kere gayet kısa yazılmış bir nevi ithaf olan, alet edavat yahut binalar üzerine başlıklar; "Ata kurbanlarına kurban menitleri", "Anma taşlarına yazıtları" dır. Pek yakın olan "Dua metinleri" alanından bir tek misal verdik; bunun da belirli bir sebebi vardır: son saydığımız nevilerin hiçbiri tercümeyle elverişli değildir. İçlerinde fazla ad ve unvan bulunan bu essay'ler, alelâde biyografya'dan pek farklı değildir. "Biyografya" alanından birkaç misal seçtik, fakat bunlar hep belirli bir biyografya: allegorik biyografya nevindendir. -Essay'lerin son gurubunu "Resmî evrak" yani bir edebiyat-çının kaleminden çıkmış dosyalar teşkil eder.

On'dan fazla essay nevi olduğundan görüyoruz -bu da tarzın, Çin'de ne kadar yayılmış olduğuna bir burhandır.

II

Essay'nin Çin'de bu büyük gelişmesine sebep nedir? İki bin yıldan fazla sürmüş olan bu canlılık nereden geliyor?

Daha Konfuçius gelmeden, Kayser'in sarayından, tımar sahibi prenslerin saraylarından, vazifeleri, evrakı yazmak, dosyaları tutmak olan yazıcılar vardır. Bunlar, her mesele için en doğru kelimeyi kullanmaya fevkalâde önem verirlerdir. Bunun, pek eski sihrî fikirlerle, söylenmiş ve yazılmış sözüün sihri kuvvetine inançla ilgisi olabilir. Şu nokta, daha Konfuçius'un zamanında bir felsefe problemi olmuştur: her kelime, Eflâtun'un idea'larına benzer şekilde, bir kavrama tekabül eder. Kelimeyle işaretlenen gerçek ile kavram arasında uygunluk olmalıdır; Kelime de bu vasıf olmayınca, kavramı karışıklığı hâsıl olur ki, bunu siyasi hayatta feci tesirleri olabilir.

Çin'in derebeylik devrinde (Yani M. Ö. 250 ye kadar) bu yazıcılar, tamamen önemsiz bir duruma düşmüş olan eski zaman râhip tabakasından geliyorlar. M. Ö. 3 üncü yüzyılda, sosyal değişmeler, derebeyliğin dağılmasına "Gentry"-yani Memur devletinin teşekkülüne götürünce, yazıcılar, yeni memurların öğretmenleri oldular ve mustakil unsur olarak ortadan kalktılar. Memurlar, yazıcıların ananelerini devam ettirmeğe başladılar-ve bugünkü daktilolar, hattatlar, müstansihler gibi,-kalemlerde yardımcı eleman olarak hazır bulundular.

İşte bu ilk memurlar, essay'i geliştirdiler. Saray eğlenceleriyle hayatları dolu hükümdarların, raporları, dilekçeleri ancak gayret güzel, gayet kıvrak yazılmış olmak şartıyla,-Kayser, kulağıyla duyduğu zevk dolayısıyla yazılarını yüksek sesle okuttuğu takdirde,-kendilerini dinleteceklerini biliyorlardı.

İrfanlarını, ancak resmî evraka döktükleri vakit ispat edebiliyorlardı. Ancak bu takdirde saraya çağırılıp orada saadet ve zenginlik içinde ömür sürmeyi umabiliyorlardı. Fakat öte yandan, yazıları, normal insanın anlamıyacağı gibi idi, memurun kaleminden çıkanın anlaşılmasa, onun itibarını yükseliyordu. Aralarında da öyleleri vardı ki, bağlılık duygusunu, yabancılar için içine girmek imkânsız yahut, hiç olmazsa, pek güç olan kapalı bir kasta mensup olma duygusunu pek güzel ifade ediyorlardı.

M. Ö. 200 den biraz önce tam mânasiyle essay olan ilk eserler çıkmıştır; bunlar, henüz nispeten açık ve üslûp bakımından basittir. Fakat M. Ö. 100 civarında, ihtişam düşkünü hükümdar Wu-di'nin sarayında yazışta ilk mübalâğalar birbirlerini geçmekte ve yarışa girmiş gibidirler; herbiri, ötekinden daha orijinal, daha alışılmamış bir ifade tarzı bulmaya savaşıyor.. Bu zaman, yukarıda sözü geçen mensur şiirlerin devridir. Mamefih bu mübalâğa henüz bütün alanlara yayılmıyor. Günlük idare yazıları ve mektupları hâlâ açık ve sâdedir, çünkü aksi takdirde, uzaktaki idare memur yahut âmiri, başkentten verilen emirleri belki anlayamayacaktır. O zamanlar nispeten az sayıda devlet memuru vardı, birçoğu merkezde mesned sahibi idi, fakat çoğu da teker teker eyaletlere dağıtılmıştı. Ancak, milâdi 3-5 inci yüzyıllarda, kuzey Çin'in yabancı fatihlerin eline düştüğü, irfan sahiplerinin güneye çekildikleri, yani çok işi olmıyan okumuşların güneyde toplandıkları, birbirleriyle şahsen te-

masa geldikleri sıralardadır ki birbirlerine gönderdikleri yazılar, gittikçe daha çok işlendi, bu dar cemiyete, bu kasta mensup olmıyan bir kimse için gittikçe daha az anlaşılır bir hale girdi. Hattâ kast dahilinde, başka grupların anlıyamacağı şekilde yazmaya gayret eden münferit gruplar teşekkül etti.

Bu hal, Antolojimizde, ilk maruf essay'ci Cia İ (M. Ö. 200 - 168) den sonra, ancak milâdi yedinci yüzyıldan nümuneler vermemizle ifadesini bulmaktadır; zira mübalâğalı, not ve haşiyelerle dolu, fakat muhteva bakımından oldukça vasat olan bu ara zaman eserlerini tercüme etmek fevkâlâde güç olduğu gibi, tercüme halinde de yabancı okuyucuyu sıkacak mahiyettedir. Bugün kü Çinli okuyucular da tarza karşı şiddetle ceħpe almakta, onu gayritabii, şişkin ve boş bulmaktadırlar.

Buna karşılık, bu ara-zamana ait büsbütün başka neviden essay'lar sunuyoruz. Daha o sıralarda, hayat tarzlarını sıkıcı bulan eyepce sayıda memur ve bilgin vardı; bunlar, memur hayatının boşluğundan formalitelerin sımsıkı kalıbından bîzar olmuş şehrin kenarındaki sayfilerinde yahut şehrin içinde, yüksek duvarlarla çevrili kocaman köşklerine çekilmiş, buralarda zevk ve safâ hayatında dalmışlardı. (4)

Bunlar, felsefî zihniyetleri bakımından, hep Taoist, yani bol mikyasta Epikuros'çuluğa benzer bir hazcılıkla karışık, bir nevi mistik'tirler. Essayleri de

(4) Karşılaştırınız: benim TDC Fakültesi Dergisindeki yazım, cilt 2, sayı 2, s. 265-276 (1944).

bu ruhu ifade eder: Memur hayatını hor görmek; şekil ve merasimi reddetmek; her nevi suniliği, mübalâğalı inceliği reddetmek; inziva, sulh ve sükûn hayatına hasret, aile ve dostlar çevrelerinin zevklerine hasret. Bu tarzdaki essay'ler bilhassa Milâdî ikinci yüzyılın sonlarına doğru, siyasal şart ve durumların durmadan bozulması ile ilgili olarak başgöstermiştir; en güzellerinden bazıları 3 üncü yüzyıldandır. Güzel, sade derin duygulu şiirleri yüzünden bütün Çin'lilerin çok takdir ettikleri Tao Çien'den en meşhur iki essay'i sunuyorum; bu şair, Çin ortaçağının bu özel yönünün son temsilcisidir. Bu adamların gözleri önünde büyük imtisal nümunesi, M. Ö. dördüncü yüzyılda yaşamış olan Taorist feylesof Cuang Cou (yahut Cuaneg-dzi) idi. Bu sebeplerdir ki, Antolojimizin hemen başına ondan bir nümune koyduk. Her Çinlinin tanıdığı, binlerce defa kopye edilmiş olan bu parçaya, bu «rüya» ya, şekil bakımından, kuruluşu itibariyle essay'den ayrıldığından, tam mânasiyle essay denemez. Bu parça felsefî allegori ile essay arasında bir şeydir. Ne zaman yazıldığı hakkında da emin bilgi yoktur, çünkü Cuang Cou'ya atfedilen bütün metinler ondan kalmış olmayıp, birçokları-ihimal aldığımız parça da-çok daha sonraları vücut bulmuştur. Bunun da, asıl essay meydana çıktıktan sonra, yani M. Ö. 200 den sonra vücut bulmuş olması muhtemeldir.

Essay'nin itiraz kabul etmez yüksek devri, Tang devri yani Milâdî 618-906 dır. Bu devirde bilhassa iki edebiyatçı en ön safıdır: Han Yü ile Liu Dzung-yüan

Her ikisinin de en karakterlendirici olanlarını, en güzel görünenlerini verdik. İkisi de başka başka karakterdedir; biri müsamahasız, formalist Konfiçius's'çu, daima ahlâktan vâcip olandan bahseder, bazen fikrini açıkça söyleyecek kadar kuvvetlidir; ama bazen de zor zamanlara dayanacak kadar metin değil. Öteki yarı Taoist'tir. Kendisinden memnun değillerse, resmî hayattan çekilmeğe hazırdır, kendi alınyazısı ile başkaların hatalarını tasvir ve tenkidde amansız ve istihza ile doludur.

Her iki yazar kendilerini geçit devri (Milâdi 200-600) nın üslûp dalâletlerinden kurtarmışlardır. Han devri (M. Ö. 206-220) nin sade, açık kolay anlaşılır üslûbunu devam ettirmekle beraber, onu, yeni bir tarzda geliştiriyorlar. Yaşadıkları Tang devrinde Çin, en büyük toprak genişliğine sahip olmuş, dünyanın en kudretli devletlerinden biri olmuştu. Yapılacak idari işleri fevkalâde büyük ve çoktu; devleti idare etmek için gerçekten çalışmak lâzımdı. Artık tumturaklı raporlar, şişkin üslûplu arızalar yazılamazdı. Maslahata, tumturak ve mübalâğa yolile erişmeğe artık vakit yoktur.

O arlık, essay yazmak, devlet sınavları için resmî sınav konusu olmuştu. Bütün devlet memurlarının anlaşılır, iyi dilekçeler ve roparlar yazacak duruma girebilmeleri için; devlet sınavında bizzat bir essay yazmaya mecbur tutuluyorlardı. Bu keyfiyet essay'e yeni bir hamle verdi, tanınmış ve beğenilmiş bir essay'nin adamakıllı yayılmasına sebep olmuştu. Binlerce öğrenci Han Yü ile Liu Dzung-yüan'ın

essay'lerini nümune olarak alıp onlardan essay yazmayı öğrenmiş onları kopya etmişlerdir.

Çin nazım ve nesrinin en eski zamanlardan beri özelliklerinden biri; paralelizme'ye (muvazaat'a) olan meylidir. Bir düşünceyi, birbirine paralel iki cümle ile ifade etmeyi severlerdi. Öyle ki bu gibi ifade çiftlerini gösteren özel lûgatlar kaleme alınmıştır. Geçit devrinde, paralelizme peşinden koşuş, en yüksek zaferini yaşadı. Bir misal verelim: (Lu Ci'nin "Lu Ci, Vezirlik sekreteri Cu Yung'a iki şiir sunuyor" manzumesinden).

«.

*"Kara bulutlar kızıl kulenin üstünde toplanıyor,
Müthiş rüzgâr oymalı pencereleri sallıyor;
Yağmur suyu uzun dam oluklarını basıyor,
Çamur bataklıkları merdiven basamaklarında
duruyor".*

.»

Parça çözümlenince görülür ki birinci cümlede bir sıfat, ikinci cümlede bir sıfata tekabül etmektedir. Sonra, her iki cümlede, isim, arkadan fiil, ardından da sıfata bağlı isim geliyor. Bu paralelizme yalnız bakımından değil, muhteva bakımından da ele alınmalıdır. Bulutla rüzgâr göğe ait, birbirine uygun olaylardır. Kule ile pencere, evin kısımlarıdır, demek ki uygundurlar, bazı yazarların, belirli bir kelime yahut cümleye doğru benzeri buluncaya kadar günlerce düşündükleri birçok hikâyelerde anlatılmıştır. Gerçek şairler elinde bu paralelizme çok kere zekice ve

güzel oluyor; fakat basmakalıp olduğu anda tatsız ve sıkıntılı oluyor.

Han Yü ile Liu Dzung yüan'ın zamanında paralelizme nesirde de muhafaza olunuyor, fakat bir essay'nin bütün bir parçası, paralelizmeye kölece bağlanmaksızın, serbest bir şekilde paralel olarak kuruluyor. Bu hususta oldukça iyi bir misal, "Ayi" hakkındaki essay'dir. Öte yandan, nesire bir nevi melodi vermeye uğraşılıyor. Bu da 4: 6 üslûbunu doğurmuştur; bu üslûbta, cümlede kelime sayısı ya dördür, yahut altı. Bu ritim, üzerinde durulmadan telâffuz edilen 1-2 kelime ilâvesiyle, ancak nâdiren kırılmaktadır. 4: 6 üslûbu son zamanlara kadar yaşamıştır. Fakat Tang devri yazarları kadar ona hâkim yazarlar az gelmiştir.

Sonra gelen Sung devrinde (960 — 1279). bilhassa onbirinci yüzyıl, Çin'in en verimli zamanlarından biridir. Eserlerinden nümune verdiğimiz dört yazarın dördü de hem yazar olarak, hem feylesof ve devlet adamı olarak çok ünlüdür. İlk üçü, Han Yü ve bilhassa Liu Dzung yüan'ın üslûbuna sadık kalmıştır, dördüncüsü, Han devrinin ilk essay'lerindeki benzer, billûr gibi şeffaf bir üslûb elde etmeye uğraşmaktadır. İlk üçü muhafazakâr devlet adamlarından teşekkül etmiş bir gruba mensuptur; bunlar, dördüncüsü: ileri, hattâ ihtilâlcî denecek bir yol tutmuş olan Wang Anşı ile sert bir savaş halindedirler.

Bundan sonra gelen ve Moğollar devrine kadar süren zaman, -ki siyasi bakımdan Çin'in bütün kuzeyi

kaybetmiş, devletin, güneyde, Han-cou başkenti olmak üzere devam etmiş olduğu zamandır-yeniden suniliğin, umturakın arttığı devirdir. Bu devirden de nümune verirken, bu gelişmeye iştirak etmemiş, dışarıda kalmışlarla yetineceğiz.

Moğol devri, az essay'nin yazıldığı bir devirdir. Ancak, önceki zamanlardan kalma birkaç bilgin yazardı, bir de gizliden gizliye yeni isûdatlar geliştirdi ki, bunlar Moğol devrinin sonunda meydana çıkmışlardır. Moğol devrinde ancak Çinlileşmiş Kitan Yelü Çutsai⁽⁵⁾ bir dereceye kadar tanınmıştır; fakat eserleri, daha ziyade, siyasal mahiyettedir.

Buraya kadar zikredilen devirlere ait olup Avrupa'da çıkan tercümeler şuradan buradan bir kaç essay'i tanıtılmaktadırlar, Avrupa'da kaleme alınmış edebiyat tarihleri, bu devirler hakkında bazı fikirler yürütebiliyorlar; fakat buna karışılık, sonra gelen devirler hakkında tamamen sükût etmekte, ancak zamanın dram ve romanlarını zikretmekte, Ming devrinde (1368 - 1644) ruhsuz duygu bakımından kupkuru; fakat dil bakımından pek fazla incelmış, değeri olmıyan şiir ve essay'ler yazılmış olduğunu ilâve etmektedirler. Bundan yirmi yıl önceye kadar, Çinliler de böyle düşünüyorlardı; fakat o zamandan beri anlaşılmıştır ki, siyasa bakımından, nahoş bir klik savaşından başka bir şey olmıyan bu çağda, nefis

(5) Onun, Türkistan'a bir şeyhatnamesiyle Semerkant üzerine yazdığı şiirlerden birini tercüme etmiştik. (bk. Belleten; No 29, s. 137-142 (1944).

eserler yaratmış, genel cereyanın dışında kalmış kimseler yetişmiştir. Bu zamanlar, memurlarla bilginler büyük klik yahut kulüplerde toplanıyorlardı; amaçları bir arada, hükümeti ellerine geçirmek ve o sırada hâkim kliki yok etmektir. Tamamen kapalı olan bu kulüplerde, ıptı 200 ile 600 arasında olduğu gibi, gerçekten uzak, estelliği son haddine vardırırmış bir edebiyat geliştiriyordu. Bu bilgin kulüplerin edebî mahsulleri, dil bakımından, Çin edebiyatının yetiştirdiği en güç eserler arasındadır. Birçok eserler, muhatap olan dostun hiç anlamaması yahut da ancak günlerce düşündükten sonra anlıyabilmesi maksadiyle yazılıyordu. Böylelikle, insan ne kadar bilgin olduğunu isbatediyordu. Bu neviden yazıları Antolojimize almadık. Alsaydık okuyucularımız sıkılırlardı.

Bunların yerine, gerçekten yüksek mevkide bulunmuş, güney Çin'de yerlilere karşı başarı ile savaşmış olan Wang Yang-ming adlı bir devlet adamı ve feylesofstan bir iki nümune veriyoruz. Bu zat, siyasadada da mahut kliklere karşı cephe almıştır; amacı, diktatörlük nevinden bir kayserlik kurmaktır. Eserlerinde bu diktatörce durum, üslûbun açıklığı ve münakkablığında ifadesini bulmaktadır. Kendisi klik müessesesinin aksi kutuplarından birini teşkil eder, öteki grubu, ayrı yoldan gidenler, hayal sukûtuna uğrıyanlar, klikten dışarı atılmış olanlar, başarısızlar, hal ve şartlardan tiksinenler teşkil etmektedirler. Bu adamlar bize en güzel tabiat tasvirlerinden bazılarını vermişlerdir. Bunlar öyle tasvirlerdir ki-anlatılan dağ-

ları benim gibi bizzat görmüş olanların tasdik edeceği gibi-aradan birçok yüzyıllar geçtiği halde güzellikleri bakımından aşılamazlar. Bu kimseler, günlük hayatı kendilerine tasa edinmiş, yüksek mevkilerinden inip halkın arasına girmişlerdir-bunlardan bazıları Çin halkı-arasında canlı olarak yaşamaktadır. Misal olarak, hakkında yüzlerce hikâyeler anlatılan, eserleri derin fikirler, ilgi uyandırıcı felsefe teorileri ihtiva eden, Çin'in Nasreddin Hocası Hü Wei zikredilir. Bunlar, küçük olana, dikkati çekmiyene, çevremize, günlük hayatımıza dikkatlerini çevirmiş, böylelikle de ilk estetikçilerimiz olmuşlardır.

Mançu devri (1644-1911) Sung devrinin, bilhassa 12-13 üncü yüzyılların yeniden canlanmasıyla başlar. Çin'in yabancı hâkimleri, kendilerinden uzaklaşan bilginleri kendilerine çekmeye uğraşıyor, onlara türlü imtiyazlar bağışlıyor, kendi arzu ve heveslerine göre hayatlarını geliştirmek imkânı veriyorlardı-böylece, bir yandan çıkış noktası olarak Sung'ların «inhisarıcı» ideolojileri alınırken, öte yandan Sung devrinin üslûbuna dönülmüş oluyordu. Bununla beraber, birçok bilginler, kendilerini yabancılardan uzak tutmuşlardır; meselâ Çin'in yetiştirdiği en büyük estetikçi Li yü gibi(*)

On sekizinci yüzyılda bir devrim, hem ideolojide hem edebî üslûpta Han devrine bir geri dönme oluyor. Bu devrimin sebeplerini burada tartışmaya girişeme-

(6) Estetiğinin önemli bir kısmını tercüme edip "Ostasiatische Zeitschrift"te çıkardım (yeni seri 15/16; 1939 — 1940).

yiz; kısaca söylemek gerekirse mevzuubahis olan ziraatle ilgileri "Gentry" grubunun yeniden kuvvetlenmesidir. Bu zamandan önümüze serilen fevkâlade zengin hazineden, hikâye yazarı olarak önce tanımış olduğumuz iki kişiyi seçiyoruz.(7) Bunlar, boş saatlerinden essay'ler yazan memurlardı. Yüan Mei, kısaca bir faaliyetten sonra Nanking civarındaki çiftliğine çekilmiştir. -Burada, evinden ve meşhur bahçesinden hiçbir şey bâki kalmamış olmasına rağmen bugün bile şehrin en güzel yerlerinden biridir. Ci Yün, bir zamanlar Türkistan'da faaliyette bulunmuş ve Türk asıllı kavimlere karşı savaşmıştır; aynı zamanda da başta zikronulan 1782 kitap kataloğunun müellefidir. Kendisi ihtiyarlığına kadar memurlukta bulunmuş ve hayatında pek az boş saat tanımıştır. Yüan Mei, Li Yü'nün yanında en ünlü estettir; içinden "Balıklar" hakkında bir parçayı aldığımız "Yemek kitabı" ile bilhassa şöhret kazanmıştır.

Bu sıranın sonuncusu, Şen Yü, pek az tanınmıştır. Kitabına hiç önem verilmemekteydi; günün kitabına hiç önem verilmemekteydi; Günün birinde, bundan on yıl kadar önce, "yeniden keşf edildi" üstüste birkaç kere basıldı; bu gün herkesçe sevilmetedir. "Sürüklüyen hayat üzerine altı essay" si, bir edebiyatçının kaleminden çıkmış olan en mahrem yazılardan biridir; biziim için, tasvirin inceliği, rikkatî dolayısıyla pek değerlidir- ayrıca da hem psikolojik belge olarak, hem de Çin kültürüne nüfuz ettirmek bakımından değerlidir.

(7) Çin hikâyeleri s. XXI-XXII.

Essay, 19 uncu yüzyılda da yaşamaya devam etmiştir. On dokuzuncu yüzyıldan nümune vermemezin başlıca sebebi, Ankara Üniversitesi Kütüphanesinde uygun metinlerin bulunmamasıdır. Fakat istenseydi, metin bulunabilirdi-sarfınazar edilmesindeki asıl sebep, Dzo Dzung-tang ile Dzeng Guo Guo-fan adlı iki ünlü generalin birkaç essay'si bir yana bırakılırsa, aralarında, nümunelerimize ayar olanının pek az olmasıdır.

Yirminci yüzyılda essay ölüyor. Artık allâmelikleriyle, incelikleriyle kayserlerini, kasıtlarını maiyetlerindeki hayran bırakacak bilgin kalmamıştır... Daha güç zamanlar gelmiş çatmıştır: resmî muhabere, kuru nesnel oluyor. Edebiyat eseri kaleme alındığı vakit de hikâye ve romanlar,() yahut da şiirler yazılıyor. Bunlar, zamanın kötülüklerini haykırıyorlar-fakat eski essay'ler gibi temiz işlenmiş değildirler.*

III

Bu antoloji için parçaları uygun bir şekilde seçmek, kolay olmamıştır. Vakıa birçok tanınmış Çin antolojileri vardır, bunları düpedüz Türkçeye çevir-

(8) "Yemek kitabı" nın büyük bir kısmı, tarafımdan tercüme edilip, "Sinica" adlı dergide çıkmıştır (cilt 15; 1940).

(9) Çin romanı hakkında, karşılaştırınız: TDC Fakültesi Dergisi, cilt 3. s. 193-204 (1945)

mek olamazdı; böyle bir antoloji Türk okuyucusunun canını sıkardı, zira notların yığını arasından metnin güzelliklerinin farkına varmasına imkân olmazdı. Bu sebeple, antolojimizin hazırlanması için, beher yazılardan toplanmış eserleri ele alınmış, binlerce sayfa okunmuş, neticede, hem tipik olan, aynı zamanda Çinliler tarafından genel olarak «klâsik essay» diye tanılan herkesçe anlaşılabilen, yalnız tarihçi yahut Çinlide ilgi uyandırmayan parçalar seçilmiştir. Sonra, her devrin, en önemli eserle temsil edilmesine dikkat edilmiştir. Bir de Avrupa dillerine henüz çevrilmemiş essay'lerin tercüme edilmesine itina edilmiştir. Nispeten eski olanlardan bazılarının Avrupa dillerine önceden tercüme edilmiş olması, kaçınılmaz bir keyfiyetti; meselâ "Kelebek Rüyası",⁽¹⁰⁾ "Şeftali baharı pınarı"⁽¹¹⁾ "Buddha'nın kemiklerine dair"⁽¹²⁾ gibi. Fakat bunlarda hiç bir zaman Avrupa tercümelerinden hareket edilmeyip, Çince asıl metin esas olarak alınmıştır. Avrupa tercümeleri Çince asıldan oldukça uzaklaşmaktadır. Avrupa dillerindeki tercümelerden, Türkçeye çevirince, uzaklıklar büsbütün artar. Bu hususta küçük bir misal vermek isterim:

(10) R. Wilhelm: Dschuang Dsi. 2. 21.

(11) R. Wilhelm: Lao-tse, s. 113.

(12) Avrupa dillerindeki en önemli tercüme eserleri şunlardır: H. A. Giles, Gems of Chinese Literature (Shanghai 1923); G. Margouliès: Le Kou-Xen chinois (Paris 1926); G. Margouliès: Le "Fau" dans le Wen-siuan (Paris 1926); Zottoli: Cursus litteraturae; E. von Zach: Sinologische Beitrage II (Batavia 1935).

Şeftali Baharı Pınarı

a) bizim tercümemiz:

“376-396 yıllarında bir adam Wu-ling’te balıkçı olarak yaşırdı. Bir gün bu adam kayığıyla derecede kaynağa doğru çıktı; ne kadar uzaklaştığını da unuttu. Birdenbire kayığı, birkaç yüz ayak derinlikte bir şeftali ormanına vardı...”

“Ormanın sonunda kaynak ile bir dağ bulunuyordu; dağda, içinden bir ışık çıkar gibi görünen bir mağara vardı. Balıkçı kayığını durdurdu, mağaradan içeriye girdi...”

b) Almanca tercümesinden:

“Bir zamanlar, Tao Yüan’ın saltanatında, Wu-ling’de bir balıkçı yaşırdı”.

“Orada bir ırmak vardı; balıkçı yukarı doğru kayığı ile gitti ve az mı, çok mu gittiğini unuttu, bir de baktı ki, şeftali baharları ile uzaklara kadar aydınlık olmuş bir orman, aşağı yukarı yüz adım derinliğinde, her iki kıyıyı kucaklamıştı...”

“Ormanın kenarında bir dağ vardı; ırmak buradan kaynıyordu, orada bir de içeri doğru küçük bir geçit vardı-etrafını ışık sarmış gibi idi; buraya girdi...”

Bu küçük misal, başka bir yabancı dilden değil, doğrudan doğruya Çince’den tercüme etmek lâzım geldiğini göstermektedir.

Essayler tarih sırasınca sunulmuştur. Kitabın sonunda, gayet kısa notlar bulunmaktadır; okuyucu,

essay'lerde geçip hemen anlaşılmıyan noktalar hakkında bu notlarda bilgi bulabilir.

Ankara, 1945

W. Eberhard

ÇİN DENEMELERİ

Hsü Wei:

**Köyde, su kenarında akşamı severim...
Her yanda beyaz bulutlar kaynaşır...
Karşımdaki kapı artık görünmez oldu,
Artık yalnız tavuklarla köpekler birbirini-işitebilirler.**

Köyde, su kenarında akşamı severim,
Bütün köylülerin bitap oldukları,
Fasulye sırıgından yapılmış çardağın altında gevezelik ettikleri,
Her sözün bir şiir olduğu anı severim.

1) *Cunag Cou*:**KELEBEK RÜYASI**

Günün birinde Cuang Cou, bir kelebek olduğunu, neşeli, hayattan memnun bir kelebek olduğunu rüyasında görmüş. Bu kelebeğin Cuang Cou'dan haberi bile yokmuş.

Birdenbire uyanmış, bir de görmüş ki, gerçekten Cuang Cou imiş. Şimdi artık, Cuang Cou rüyasında bir kelebek mi olmuştu, yoksa bir kelebek rüyasında kendini Cuang Cou olarak mı görüyor, bunu bilemiyormuş.

Bir kelebekle Cuang Cou arasında fark vardır. Fakat, ne dersin, varlıklar işte böyle değişirler.

2) *Cia İ*:**ÇİN DEVLETİNİN HATÂLARI**

Çin devleti, bütün ülkeyi birleştirdiği, büyük timar sahibi prensleri ortadan kaldırdığı, kendi hükümdarı kayser sıfatıyla bütün Çin üzerine hüküm sürdüğü ve memleketi düzene kavuşturmak istediği vakit, memleketin bütün irfan sahipleri ona başvurular. Acaba neden?

Çoktandır gerçek bir kayser artık yoktu.

Cou hükümdar sülâlesi (M. Ö. 1050-249) düşmüştü; beş müstebit yokolup gitmişti; artık memle-

kette hiçbir kanun hüküm sürmüyordu; onun için de **tlmar** sahibi prensler hükümeti ellerine geçirdiler; **kuvvetli** olanlar zayıf olanlara baskın ettiler; **çoğunluk** azınlığa saldırdı. Artık savaşlar hiç sona ermiyordu; İrfan sahipleri ile halk takımı sefaletе düştüler. **Şimdi**, Çin'ler kayser sıfatıyla (M. Ö. 246-206) **memlekete** hükmetmeye başlayınca, gene bir gökyüzü oğlu var demekti, böylece halk da nihayet **sükûnete** kavuşacağını umdu. Halk, açık yürekle **efendisini** karşıladı. O zamanlar, hâkimiyeti elde tutmak, iyilik etmek, sükûnet getirmek insanın elinde idi.

Ama Çin'lerin Kayserinin yüreği âdî, kendisi **açgözlü** idi; bencil tasarılar peşinde idi; değerli memurlara güveni yoktu, irfan sahipleri ile halkı **sevmiyordu**. Hükümdarlık ilkelerini ayaklar altına aldı ve yerine, özel despotluğu koydu. Edebiyatı yasak etti, birtakım kanlı cezalar tatbik etti. Önce kurnaz ve hunharca, sonra insanca ve adilce davranırdı. İlk gelen, hunharlık ile baskı idi.

Doğrudur: Fetihler yapan bir kimse kurnazlıkla kuvvetliliğe değer verir; ama barış getirmek isteyen, yumuşak başlılığı takdir eder. Bu demektir ki, **fethetmekle** muhafaza etmek, başka yöntemler isterler. Fakat Çin'ler, «Savaşan Devletler»i sona erdirdikten sonra ve bütün ülkeye hakim olunca, ilkelerini **değiştirmediler**, siyasalarını **değiştirmediler**. Onların **fetih** ve muhafaza meseleleri karşısındaki durumları **büsbütün** başka idi. Sırf kendi imkânlarıyla hüküm

sürüyorlardı; onun içindir ki sonlarını kestirmek mümkündü.

Farz edelim ki Çin kayserinin uzgören tasarıları vardı; o, kendinden önce gelen iki sülâlenin geleneklerini devam ettirdi; ona göre de bir idare tarzı tertip etti. Böyle olsaydı, sonraları, sülâlenin hükümdarlarından biri, kötü ve ahlâksız olmuş olsaydı, gene de sülâle devrilmek tehlikesine mâruz kalmazdı. İşte, üç eski hanedan hâkimiyetlerini o şekilde kurmuşlardı ki, şan ve şerefleri hep parlıyor, eserleri devam edip gidiyordu. Şimdi Çin'lerin ikinci kayserleri saltanat sürüyor, (M. Ö. 210-206), hükûmetin gidişini iyice görmek için herkes boynunu uzatıyor. Üşüyen, kaba yünden abayı bulunca şükrediyor; acıkan ölmeyecek kadar yiyince hamd ediyor. Halkın sızlanması yeni hükümdarın elinde bir sermayedir. Bu demektir ki, halkın kötü olunca insanî olmak kolaydır.

İkinci hükümdarın hali, mutedil bir hükümdarın hali olmuş olsaydı; o, sadık namuslu vezirler tâyin etmiş olsaydı (hükümdarla vezirler müşterek olarak memleketin dertleriyle ilgilenmiş olsalardı; bundan önceki hükümdarın yaptıkları dolayısıyla yas elbiseleri giyip töbe etmiş olsalardı;) hizmeti dokunmuş eski memurların ailelerine timar ve insan ihsan etmiş olsaydı; devlette ahlâkı tesis etmek için timarı, devleti ve prenslikleri kurmuş olsaydı; hapishanelerin kapılarını açmış, kanlı cezalardan kaçınmış olsaydı; bir kimsenin aile efradını elinden almak gibi kirli bir cinayeti yasak etmiş olsaydı; herkesin kendi vatanına

ÇİN DENEMELERİ

gltmesine izin vermiş olsaydı: zahire anbarlarını açtırmış olsaydı; yetimlerle sıkıntı içinde bulunan ırfan sahiplerine mal ve para dağıtmış olsaydı; vergileri hafifletmiş, ecir işlerini azaltmış, böylece halkın derdine koşmuş olsaydı; kanunların sayısını azaltmış, ceza şekillerini tahdit etmiş, böylece de durumu murakebe etmeyi mümkün kılmış olsaydı, herkesin kendi hareketinde düzelmesini, herkesin kendine dikkat kendini mümkün kılacak şekilde halkı kendi kendini yenileştirmeye sürüklemiş olsaydı; halkın umutlarını yerine getirmiş ve memleketi kudretle idare etmiş olsaydı, o zaman herkes onun etrafına toplanırdı; o zaman bütün Çin ülkesinde herşey sevinç içinde olurdu. Herkes barış ve sevince sahip olur, artık hiçbir şeyden korkmaz-yalnız bir değişikliğin gelmesinden korkardı. O zaman kötü niyetli kimseler de hükümdar aleyhine hava yaratmağa muvaffak olmazlardı. İtaatsiz vezirler hayasızlıklarını örtemezlerdi; hunlar ve sükûnet bozucu caniler olamazdı.

Fakat ikinci kayser böyle davranmadı; hattâ o, ahlâktan daha da uzaktı. Kocaman kayser sarayını yeniden inşa ettirdi; gittikçe daha karışık ceza usulleri tatbik ettirdi; gittikçe daha sert cezalar verdirdi. Memur ve idareciler şiddetle mürakebe edildiler; mükâfat ve cezalar lâıyk olanlara verilmiyordu; vergi ve aidatın sabit ölçüsü yoktu. Memlekette karışıklıklar oluyor, fakat bunları memurlar yatıştırıyorlardı. Halk sıkıntıya düştü, fakat hükümdarın merhame-

ti yoktu. Bu yüzden her yandan kötülük ve namussuzluk baş kaldırdı; hükmeden ile hükmedilen biribirinin aleyhine durum aldılar. İnsanlar, kitle halinde cezaya çarpılmaya başladı; sokaklarda ceza ile kötürüm edilenler saf saf diziliyorlardı ve herkes bunu kızılacak bir şey buluyordu. Prensler ve vezirlerden ta aşağı halka kadar hiç kimse kendini emniyette hissetmiyordu. Herkes sıkışık durumda idi ve kimse bulunduğu yerden emin değildi. Bunun içindir ki kolayca ayaklanmalar oldu. Bu sebeple, büyük bataklığıdaki Çen ayaklanınca, halk ona teveccüh gösterdi, çünkü kendini tehlikede hissediyordu; halbuki bu adam ne ilk çağ kıralları kadar bilge idi ne de bir kont yahut prensin itibarına sahipti.

Onun içindirki, eski hükümdarlar daimî değişmelere dikkat ederler, hayat ve ölüm mekanizmasını bilirler ve güvenliğe en büyük önemi verirlerdi. Böyle olunca da asîler çıkagelir; çıkabilir ama kimse onların peşine takılmaz. Bu demektir ki “Halka güvenlik vermekle, vazifesini yerine getirmesini mümkün kılarız; ona güvensizlik verelim, o zaman kolayca onu kötüye doğru götürmüş oluruz”.

Kayser mevkii insanın elinde bulununca, bütün devletin hâkimiyet silâhları emrinde olunca ve insan öldürüp katletme işlerine iştirak edince, iş kötüdür. İşte Çin sülâlesinin ikinci hükümdarının hareketi böyledir.

3) Liu Ling :**ŞARABI ÖVME**

Bir zamanlar bir Bay “Büyük” vardı. Gök ile yer onun için bir saray, on bin yıl bir an, dünyanın sekiz bucağı onun dehliz ve yolları idi. Gittiği zaman, ardında iz bırakmazdı, dinlendiği zaman eve ihtiyacı olmazdı. Gök çadırı, yer yorganı idi; o böylece, istediği gibi, memnun yaşardı. Dinlendiği vakit, elinde bir kadeh ile testi tutar, dolaştığı vakit, kova, fıçı taşırdı. Onun yalnız şarapla ilgisi vardı-başka ne bilirdi ki?

İyi aileden birtakım genç baylar ve bilginler vardı, onun ünü bunların kulaklarına kadar gelmişti; davranışını çekiştirirlerdi: Kollarını kaldırıp fistanlarını toplar, gözlerini hiddetle yuvarlayıp dişlerini gıcırdatırdı. İyi davranıştan, ahlâk kurallarından söz ederlerdi; böylece hak ile haksızlık mızrak ucu gibi keskin olarak yükseldi. Bay Büyük ise, fıçıyı yakaladı, yalağı tuttu, kadehi eline aldı, taze şarabı denedi; sakalını sıvazladı (Şarap yapmıya yarıyan) tanelere dayandı: düşüncesiz, tasasız olarak şarap posası üzerine oturuyordu. Neşesine payan yoktu. Bir sarhoşluğa dalıyor, bir uyanıyordu. İyice dinlese bile gök gürültüsünü, şimşeği duymuyordu; iyice baksa bile Tai-şan dağına görmüyordu. Soğuk ile sıcak ona bir şey yapmıyordu; meyil ve arzular onu rahatsız etmiyordu. Dünyaya tasasızca, yukardan

aşağıya bakıyordu; denizin, yüzen bir su bitkisini taşıması gibi. Fakat kibar baylar, yanında sarsılmış olarak duruyorlardı; böğürtlen kurdu yanında eşek arısı gibi.

4) *Yüan Ci:*

BAY «BÜYÜK»'ÜN HAL TERCÜMESİ

Bay “Büyük” adı bilinmeyen bir ihtiyardır. Söze başlar başlamaz gökten, yerden bahseder, kültür yaratan ilk kayserlerden uzunuzaydıya söz eder. Kaç yaşında olduğunu hiç kimse bilmez.

Su-men dağında yaşadığı için kimi ona o dağın adını verir. Orada huyunu terbiye eder ve ömrünü uzatır. Pırıltısı, “tabiî” pırıltı gibidir. Eski kayserlerin icraatını, sanki kendi elinde imişler gibi görür. Onbin fersah onun için bir adım gibidir. Bin yıl, bir sabah gibidir. Yola çıktığı zaman hedefi yoktur. Oturduğu zaman maksadı yoktur. Dünya bilgeliğini arar; evi barkı yoktur.

Bay “Büyük” kendini bütün değişmelere uydu-rur. Yerle gök onun ikâmet yerleridir. Her gidiş gelişte, her çıkış inişte sükûnetini muhafaza etmiş ve dayanmıştır. O, yaratıklarla birlikte hayata devam edilebileceği fikrindedir. Onun için de usulca dünya bilgeliğini elde etmeye ve tatbik etmeye çalışmaktadır. Başka insanlarla da münasebet kurmamıştır. Kendini seven, onu hakir görür. Bilgisiz olan onun

karşısında hayrete düşer... Çünkü bunlar onun değişmelerindeki tanrılık sırları bilmezler. Fakat bay hem cinlerinin reddi yahut hayreti üzerine durumunu değiştirmez.

Bay, Çin'in, sineklerin gelip çarptıkları ağ kadar bile büyük olmadığına inanır. Onun içinde Çin'le uğraşamaz; zihnini uzak bölgelere yabacı yerlere yöneltir. Böylece dolaşır, araştırır; başkalarının göremedikleri şeylerden zevk duyardı. Hiçbir yerde sınırlar bulmadan dolaşıp dururdu. Eserlerini Sumen dağında bıraktı ve nereye gittiğini hiç kimse bilmiyor. Biri Bay "Büyük"e bir mektup göndermiş; bu mektupta demiş ki: "Dünyada hiçbir şey yoktur ki Konfücius'a bağlı yüksek insan kadar yüksek olsun. Elbisesi, belirli renk kurallarına göre tâyin olunmuştur. Dış görünüşünün sabit şekilleri vardır. Sözlerinin vakarlı bir ölçüsü vardır. Yürüdüğü vakit, belirli bir şekilde içinde yürür. Ayakta durduğu vakit, öne doğru eğilmiştir. Birine bir şey verdiği vakit, koltuğunun altında bir davul varmış gibidir. Sükûnetinin de hareketinin de ölçüsü vardır; adım atması yürümesi ahenklidir. İleri geri gidişleri kesik kesik olmaktan uzaktır. Kısacası, herşeyi sağlamca düzenlenmiştir. Kalbi buzdan gibidir, tedbirden tir tir titrer. Bedeni ne dikkat eder ve bu dikkati gün begün artar. Üstünde yürüdüğü toprağı seçer, çünkü bir yanlış yapmaktan korkar. Durmadan Cou dükü ile Konfücius'un saygıdeğer nasihatlerini okur. İlk zaman Kayserlerinin ahlâkını terennüm eder. Eylemleri kanun-

dan çıkmaz; oturuş kalkışları davranış kurallarına göredir. Ellerinde yadadan memurluk sembolünü tutar; ayakları usul ve ölçüye göre hareket eder. Hareketlerinin her birinin birer örnek olması matluptur. Her bir sözü ölümsüz bir işarettir. Gençliğinde onu köyde ve sokakta tebci ederler; ihtiyarlığında, şehirde ve kırdan ün salmıştır. Yukarıya doğru, devletin en yüksek üç memurluğuna erişmeği kurmuştur; aşağıya doğru, dokuz eyalet halkının çobanı olduğunu hiç unutmaz. Onun için elinde altın ile yada tutar, örnekli (resimli) elbise ve püskül taşır; yüksek mevkiin şerefine tadar. Kayser tarafından bir timarla taltif edilir; ünü, uzak nesillere kadar yayılır. Başarıları, geçmişteki gibidir. Böylece efendisine hizmet eder aynı zamanda da alelâde halka bakar. Köşesine çekildiği vakit de evini tertibeder, kadınlar edinir; çocuklarını yetiştirir. Uğur getirecek bir yer seçer ve tanrıları düşünür. Kendini felâketten uzak, saadete yakın tutar. Böylece daima sağlam ve emin olarak kalır; doğrusu bu tam bir centilmenin idealidir. Güzel davranış, tâ eski zamanlardan bugünlere kadar hep böyle kalmıştır.

Sizler ki karma karışık saçla gezer, büyük denizin ortasında centilmen olan kimselerden uzak yaşarsanız; korkarım ki insanlar size acısın ama sizi reddetsinler. Davranışınıza insanlar gülerler; siz kendi şahsiyetinizi herkese kabul ettirmekten âcizsinizdir. Buna da ayıp demenin yeridir. Kendiniz fakir şartlar içinde yaşarsınız, dünya da sizin davranışınızla alay eder. Ben böyle davranmam.”

Bunun üzerine bay “Büyük” derin derin içini çekti; bir buluta bindi ve ona şöyle cevap verdi: “Sizin sözlerinizdeki mantık da nasıl bir mantık? Evet, gerçekten büyük, yaradanla bir vücuttur ve gök ve yerle birlikte yaşar. Dünyada her tarafı gezer dolaşır. Dünyanın gidişi ile ahenkli olarak gelişir. Değişir, şeklini kaybeder; yeniden bir kılığa girer; ölmez bir şekle sahip değildir. Gök ile yer, evreni içten sınırlar; halbuki o aydınlıkta dolaşır; onları aşarak dışarıya çıkar. Gök ile yerin ölmezliğini, sağlamlığını insanlar kavrayamazlar. Ama onu ben size anlatacağım.

Bir zamanlar, gök aşağıda, yer yukarıda idi. Herşey tersti ve henüz sağlam bir sükûnet çağı başlamamıştı. Böyle bir halde bütün sağlam kuralları, temkinli davranma tarzlarını kaybetmek gerekmez mi idi?

Gök, yer tarafından harekete getirilince, dağlar çatlayınca, nehirler yükselince, bulutlar dağılınca, dünya patlayınca, yeryüzünün bütün yönleri karma-karışık olunca, üstünde yürüdüğü toprağı nasıl bulacaksın, nasıl ahenkli adımlar atacaksın? Bütün seyyaleler birbirleriyle savaş halinde oldukları, yaratık ölüm halinde, vücut ve uzuvlar artık emre itaat etmez durumda, beden çamura dönmüş, kökler koparılmış, gövde kesilip devrilmiş olunca, herşey yerini kaybetmiş olduğu vakit, bedinine nasıl bakacaksın? Nasıl eğileceksin, koltuğunun altında nasıl davul tutacaksın?

Liu usta idi, bu yüzden ölümü buldu, Bo-dzung sadıktı, ailesinin kökü kazıldı. Gayret edip çabalıyan vücudunu kaybeder., Memurluk ve mükâfat peşinde koşanın ailesi yok edilir. Sende elinde altın ve yada tutmak, hükümdarına hizmet etmek, kadın ve çocuklarını beslemek istersin...

Elbiselerde bitlere hiç bakmadın mı? Bitler derinlerdeki nesiçlere koşarlar, eski pamuk içine saklanır, buranın uğur getirici bir oturma yeri olduğunu sanırlar. Ne kadar uzaklara gitseler, dikiş yerini hiç terk etmezler, ne kadar hareket etseler, elbisenin içinden hiç çıkmazlar. Böylece davranışlarının iyice sınırlanmış olduğunu sanırlar. Acıkınca insanı ısıtır, bitmek tükenmez bir gıda bulduk diye düşünürler. Fakat bir dağ ateş püskürür, ondan korlar sel gibi akarsa, şehirler yanar ve başkent mahvolursa-o zaman elbiseler içindeki bütün bitler ölür ve çıkıp kurtulmazlar. Peki, Çin'den dışarı çıkmıyan senin kibarla, elbisenin içine yerleşmiş bileter arasında ne fark var? Bu sayede felâketten kaçınmış olduğunu, saadete yakın olduğunu sanmam ne acınacak şey... Gûya eminsin, başında tehlike yok... Bir kere bak, güneş kargası, dünya tozunun dışında nasıl dolaşıyor, gül kuşu çayırda nasıl oynıyor: Büyükle küçük birbirleriyle mukayese edilemez. Sen hâlâ senin kibarın benden daha ünlü olduğuna inanıyorsun...

Son binyıllarda Hsia hanedanı Sang'lar tarafından yok edildi. Cou hanedanı Han hanedanına yerini bırakmak zorunda kaldı. Eski başkentleri birer hara-

bedir. Yüksek insan buna bir kere bakar, -nesiller gelip geçer. Onun, ötekiler gibi değişmez bir oturacak yeri yoktur. Kayserden aldığı timarı da kim uzun zaman elinde tutabilir? Onun için kemalli olan, bir yere bağlanmadan yaşar. Onun içindir ki etrafında her şey düzenlenmiştir, halbuki kendisi hiçbir şeyi düzenlemiş değildir. Güneşle ay, onun kuralları, kış ile yazı takvimleridir, -böyle olunca dünyaya onu ne bağliyabilir, bir *tek* zamana nasıl bağliyanabilir? Doğu bulutunun üstünde gelir, batı rüzgârına biner; kadın olanla kadın tarafına korur; erkek olanla erkek tarafını korur. İradesiyle arzularına uygun olarak yaşar, ve onun hiç sonu yoktur. O zaman kendini saydıramıyor, hemcinslerinin alaylarından korkuyor sözünün mânası ne?...

5) *Cung Hui* :

BESİNLER HAKKINDA

Bir memlekete “zengin” denirse, bu, yalnız ambarları dolu olduğundan, silâhhaneleri taşıdığından dolayı değildir. Bu sıfatla halkın refah halinde olduğu anlaşılır. Çünkü anbarların dolması, silâhhanelerin taşması gökten inmez. Bütün bunların kaynağı halk’tır. Halkın hali kötü ise devlet de içi boş bir kap gibidir.

6) *Tao Çien* :

a. “BEŞ SÖĞÜTLÜ BAY”IN HAYATI

Bu bayın nereden geldiği, adının da ne olduğu bilinmiyor. Evin’in yanında beş tane söğüt ağacı vardı, işte lâkabı oradan geliyor.

Kendisi, az konuşan, sakın bir insandı; şan ve zenginlik peşinde koşmazdı. Okumaktan hoşlanır, fakat filologların kılı kırk yarmalarına önem vermezdi. Okuduğu bir yer hoşuna gittiği vakit o derece sevinirdi ki, yemeyi içmeyi unuturdu.

Şarabı severdi. Fakat fakir olduğundan her zaman tedarik edemezdi. Dostları, tanıdıkları bunu bildikleri için kendisini arasına içki âlemlerine davet ederlerdi. O zaman önündeki bütün şarabı sarhoş oluncaya kadar içiverirdi. Şarhoş olunca da çekilir giderdi. Gitmesi yahut kalmasının, meyilleri ve sevgileri ile hiçbir ilgisi yoktu.

İçinde oturduğu dört duvar pek fakirce idi ve onu rüzgârla güneşe karşı korumuyordu. Kısa yün libaslar giyerdi; bunlar çok kere yamalı idi. Yemek ve içki kapları ekseriya boştu; fakat bundan dolayı hiç üzülmüyordu. Kendi zevki için sık sık yazılar yazar, bunlarda duygularına ifade verirdi. Bunlarda başarı yahut başarısızlığı düşünmeyi unuturdu. Ömrünü işte böyle geçirirdi.

Hâtemem şudur; üstad Çien-lou bir kere şöyle demiş: “İnsan fakir olunca kederlenmemeli ve zen-

ginlik peşinde koşmamalı". Bu herhalde, bizim bay gibi insanlar için söylenmiş olacak. Kâseyi ağza götürmek, şiirler söylemek; kendini eğilimlerine tamamen bırakmak... İşte halk, ilk zamanlarda böyle cennet misali yaşırdı!

B. ŞEFTALİ BAHARI PINARI

376-396 yıllarında bir adam Wu-liang'ta balıkçı olarak yaşırdı. Bir gün bu adam kayığıyla derede kaynağa doğru çıktı; ne kadar uzaklaştığını da unuttu. Birdenbire kıyıya birkaç yüz ayak derinliğe kadar giden bir şeftali ağacı ormanına vardı. Aralarında başka cins ağaç yoktu; yalnız yerde güzel, taze, yeşil ot ardı; ağaçlardan düşmüş baharlar da bu otların üzerine yayılmıştı.

Balıkçı buna çok şaştı; sonra yoluna devam etti, çünkü ormanın sonuna erişmek istiyordu. Ormanın sonunda kaynak ile bir dağ bulunuyordu; dağda, içinden bir ışık çıkar gibi görünen küçük bir mağara vardı. Balıkçı kayığını durdurdu, mağaradan içeriye girdi. Önce çok dardı; öyle ki ancak bir tek insan geçebiliyordu; on onbeş adım sonra mağara açıldı ve aydınlık oldu; bir memleket görüldü; güzel evleri ve kulübeleriyle, iyi tarlaları ve güzel gölcükleriyle, böğürtlen ağaçları ve bambuslarıyla, düz ve geniş bir memleket. Bir takım yollar her yöne gidiyor; tavuklarla köpekler kovalıyorlardı.

Erkekler, kadınlar gidip geliyoralar, tarlalarda çalışıyorlardı. Dışardaki insanlar gibi giyinmişlerdi, pîrlerle civanlar güle oynaya beraberce vakit geçiriyorlardı.

Balıkçıyı görünce, çok korktular, nereden gelmiş olabileceğini soruşturdular. Balıkçı onlara doğru malûmat verdi. Şimdi geri dönmek istiyodu; ama onlar şarap getirdiler, tavuk kestiler ve ona böylece yemek hazırladılar. Köyde, balıkçının geldiği haberi yayıldı... Herkes gelip ona sualler soruyordu. Kendileri de anlatıyorlardı. Ataları, Çin-hanedanının sonlarındaki kargaşalıklardan buraya kaçmışlar, çoluk çocuk, kadın erkek, hepsi şehirden gelip bu erişilmez ülkede yerleşmiş. Bir daha hiç çıkmamışlar, onun için dış âlemde bağları kesilmiş. Hangi hanedanın hüküm sürdüğünü balıkçıdan sordular; arada, bir de Han hanedanının geldiğinden haberleri yoktu. Tabîî Wei ve Cin hanedanlarını da bilmiyorlardı. Balıkçı ne biliyorduyse hepsini bir bir onlara anlattı; onlar şaşıyorlardı.

Balıkçıyı başkaları da evlerine davet ettiler. Hepsi şarap ve yemek veriyordu. Onu birkaç gün alıkoydular; sonunda vedâ etti ve gitti. Bu adamlar, dışarda kendilerinden bahsedilmesinin bir faydası olmayacağını balıkçıya söylediler.

Balıkçı, dışarı çıkınca kayığını yerinde buldu; Yolun her tarafına iyice nişan koydu. Kaza merkezine varınca da kaymakamı ziyaret ederek herşeyi anlattı. Kaymakam adamlar gönderdi; bunlar balıkçı

ile birlikte aramaya koyuldular. Fakat onun işaretlerini takibederken yollarını şaşırdılar, bir daha bulamadılar.

Büyük bir bilge olan Nan-yang'lı Liu Dzı-çi bu hikâyeyi duyunca şevk ile yola koyuldu, ama daha oraya varmadan hastalandı ve öldü. Sonraları bir daha kimse bu yola sapmadı.

7) Çen Yen :

RESSAM MAO ADINA MÜDAFAA SÖZLERİ

ÖNSÖZ : «Batı Başkentinden karma Notlar'»da şöyle anlatılmaktadır: "Bay Mao portre yaptığı zamanlar, çirkin olsun, güzel olsun, ihtiyar olsun, genç olsun modellerini tam benzetirdi. Kayser Yüan (M. Ö. 48-33), hareminden pek çok kadın bulundurduğundan, hepsini bizzat göremiyordu. Onun için, bütün kadınların portrelerini Mao'ya yaptırdı. Portrelere bakıp kadınları yanına çağırıyordu. Saraydaki bütün kadınlar Mao'ya rüşvet verip resimlerini ona göre yaptırdılar. Yalnız Wang rüşvet vermedi. Bir zaman sonra, Hun'ların hükümdarı, haremi için güzel bir kadın isteyince, Kayser Wang'ın portresine bakıp onun gitmesini emretti, Wang'ı yanına çağırdı ve Harem kadınlarının en güzeli olduğunu gördü. Meseleyi inceledi; neticede Mao ile yardımcılarının halk önünde kelleleri uçuruldu.

Kayser, bayan Wang'ın fevkalâde güzel olduğunu görünce, Mao'yu yanına çağırdı ve kendisine

tekdir yollu, “Beni aldattın!” dedi. Mao cevap verdi: Haremde bulunan güzel bir kadının, kayserin Devletini karışıklığa düşüreceği fikrindeyim. Onun içindir ki, harem güzelinin, Hunların haremine gönderilmesini istedim. Böylelikle, devletimize huzursuzluk getirebilecek olan bir yaratık, Çinlilerden Hunlara geçmiş olur. Evvelleri Kung, Kayseri güzel bir kadın sunmuş, bununla da Batı Kont’unun serbest bırakılmasını sağlamış; Çin devleti, Lu’ya kadın musikicilerini yollamış, bununla, Konfücius’un devleti terk etmesini sağlamış; Çin, batı barbarlarına musikici kadınlar göndermiş, bununla vezirlerinin azledilmesini elde etmiş. Bu, kötüyü arayıp bulunca uzağa göndermek, iyiyi alıkoymak gerektiğini göstermez mi?

Majestemiz Bayan Wang’ı güzel buluyorlar. Demek ki bu kadın Majestelerinin faziletini bozabilir. Bu sebeple onu ortadan kaldırmak istedim. Ben, bizlere, Çinlilere, rahatı sağlamak; ötekilerin, Hunların durumlarını bulandırmak istedim. Majesteleri onu güzel bulmamış olsaydı, o da faziletinizi tehlikeye sokamazdı. Acaba ötekilerini tehlikeye sokabilir miydi?

Diyorlar ki en iyi şey, hiç hatâ işlememek hâlidir. Ondan sonra en iyisi hatâların ortadan kaldırılmasıdır. Üçüncü halde hata kaynağının başka tarafa kaydırılmasıdır. Devletin hiç hatâsız olmasına şimdilik imkân yok. Majesteleri hatâları bertaraf edemeyecekler. İşte ben, hatâ kaynağını hiç olmazsa

başka tarafa kaydırayım, dedim. Hunlar güzeli elde ettiler diye insan nasıl üzülebilir?”

Ne yazık ki Kayser buna kâni olamadı. İyi insan şöyle der: “İyi bir ressamdı. Rüşvet almasını ne diye kusur sayarlar?”

8) *Han Yü :*

a. İNSAN

Alın yazısına göre yukarıda olması gereken, göktür. Alın yazısına göre, aşağıda olması gereken, yerdir. İnsan da alın yazısına göre her ikisi arasına konmuştur. Güneş, ay, yıldızlar, gezegenler göğündürler. Ağaçlar, bitkiler, dağlar, ırmaklar yerindirler. Barbarlar, hayvanlar, kuşlar ise insanındırlar.

Biri şöyle bir itirazda bulunabilir: demek ki sen, barbarlara, hayvanlara, kuşlara insan diyorsun. Bu hiç olur mu? -hayır; biri bir dağı gösterip de “bu bir dağ mı? diye sorsa, ona: “evet” dense, bu doğru olur. Fakat dağda bitkiler, ağaçlar, hayvanlar, kuşlar var. Dağ deyince bütün bunlar içindedir. Ama dağda bulunan bir tek bitkiye işaret edilip “bu, bir dağ mı?” diye sorulsa, “evet” cevabı yersiz olur.

Göğün gidişi karışırsa, güneş, ay, gezegenler ve sabit yıldızlar, yollarından şaşarlar. Dünyanın yörüngesi düzeninden çıkarsa, bitkiler, ağaçlar, dağlar, ırmaklar, her zamanki yollarından çıkarlar. İnsanların davranışı da bozulursa, barbarlar hayvanlar ve kuşlar, artık doğru hareket etmezler. Gök, güneşle

ayın, gezegenlerle yıldızların hâkimidir; yer bitkilerle ağaçların, dağlarla ırmakların hâkimidir. İnsan ise, barbarlar, hayvanlar ve kuşlar üzerine hükmeder; hâkim olarak hunharca davranırsa, gerçek bir hükümdarın davranışından uzaklaşmış olur. Onun için kemalli olan bakışlariyle her şeyi kavrar, insanlığını her yerde aynı derecede kullanır; yakın olana dikkat eder, uzak olana erişmeğe çabalar:

b. BİR KALEM DENEMESİ :

Ancak Bo-lo gibi bir binicilik ustası olduğu vakittir ki bin fersah koşan atlar da olur. Bin fersah koşabilen atlar her zaman vardır, ama her zaman bir Bo-lo bulunmaz. Onun içindir ki en güzel atlar, köle tabiatlı insanlar elinde bozulmakta, ahırlarda ölmektedir, bunlar meziyetleriyle bir türlü ün kazanmamaktadırlar.

Bin fersah koşabilen at çok da yer; bir kere yemeğe koyuldu mu, bir batman arpa yer. Fakat hayvana yemini verenler, bin fersah koşabileceğini bilmez ona göre beslemezler. O halde, bin fersah aşmak yetisine sahip bir at doyarcasına yemezse, kuvveti yetmez, güzelliği göze görünmez. Hattâ böyle bir hayvan, alelâde atlar gibi bile değildir. Böyle olunca, bin fersah koşmasını beklemek doğru mu olur? Ona doğru usulde gem vurma, doycak kadar yem verme; söylediklerine kulak verme, sonra da eline bir kırbaç al hayvanın önüne geç ve “Artık iyi at kalmadı” de... Bu olur mu?

Of... -gerçekten iyi at mı kalmadı yoksa attan anlıyan mı kalmadı?

c. BUDDHA'NIN KEMİKLERİ HAKKINDA

Ben, sadık tebaanız, Buddhizme denen dinin, barbarların dini olduğunu söylemek cüretinde bulunuyorum. Bu din, muahhar Han hanedanı zamanında (Milâdi 25-220) Çin'e girmiştir. En eski çağlarda böyle bir şey yoktu. O zamanlar kayser Huang-di 100 yıl saltanat sürdü ve 110 yıl yaşadı; kayser Şao-hao 90 yıl saltanat sürdü ve 100 yıl yaşadı; kayser Cuan-hü 79 yıl saltanat sürdü ve 98 yıl yaşadı; kayser Ku 70 yıl saltanat sürdü ve 105 yıl yaşadı; kayser Yao 98 yıl saltanat sürdü ve 118 yıl yaşadı; kayser Şun ile Yü de yüzer yıl yaşadılar. Ama o zamanlar devlet barış içinde idi, halk sükûn ve neşe içinde uzun yıllar muammer oluyordu. Ama o zaman Çin'de henüz Buddhizme yoktu.

Daha sonraları, Yin hanedanının ilk hükümdarı da 110 yıl; torunu 75 yıl hüküm sürdü; kayser Wu-ding 59 yıl saltanat sürdü; tarih kaynaklarında, hayat uzunlukları hakkında bilgi bulunmıyanlar da araştırılırsa görülür ki, bunlardan pek azı 100 yıldan az yaşamıştır. Üçüncüsü sülâleden kayser Wu 93, kayser Mu yüz yaşına kadar yaşamıştır. O zamanlarda Çin'de henüz Buddhizme yoktu. Demek ki bunlar da bu uzun ömürlü olmalarını, Buddhizme'ye inanmalarına borçlu değildirler.

Buddhizme bizde ancak Han hanedanından kayser Ming (Milâdî 58-75)'in saltanatından beri vardır. Ming-di ise ancak 18 sene hüküm sürmüştür. Ondan sonra, kargaşalıklar, felâketler birbirini kovaladı, sülâleler uzun zaman yaşıyamadılar... Sung, Çi Liang; Çen ve Toba hanedanları zamanında Buddhizme gittikçe daha fazla yayıldı, hükümdarlar ise o nisbette daha az yaşadılar, Biricik, Liang hanedanından kayser Wu, 48 yıl saltanat sürdü; bu zaman zarfında üç defa keşiş oldu. Ataları kayserler için kurbanlar arasında et sunmazdı. Gündüzün bir kere, o da et olmamak üzere, yemek yerd. Sonunda Toba'lardan Hou Cing tarafından kovuldu ve zindanda açlıktan öldü; sülâlesi de az sonra döndü. Saadete ermek için Buddha'ya hizmet etmişti, felâkete erdi.

Bundan besbelli anlaşılıyor ki, Buddha'ya hizmet etmeğe değmez. Tang hanedanının ilk hükümdarı olan kayser Gao-dzu, hanedanı kurduğunda, Buddhizme öğretisini kökünden kazımayı kurmuştu. O zamanki vezirlerde siyasi kabiliyet yoktu; eski hükümdarların usullerinden ders almış, görgü kazanmış değillerdi; eski ve yeni zamanların icaplarından haberleri yoktu. Böylece, saygıdeğer kaysere birtakım tavsiyelerde bulundular; tasarı da suya düştü.

Saygıdeğer, kutsal, barışsever, aynı zamanda cengâver hükümdarımız, kutsallığı da, üstün askerliği de binlerce yıl eşini görmeyecek olan haşmetli kayserimiz tahta çıkınca, ilkönce alelâde erkek ve kadınla-

rın, Buddhist tekkelerine keşiş yahut rahibe olarak girmelerine müsaade etmedi. Yeni tapınak ve Taoist manastırların yapılmasına da izin vermedi.

Kayser Gao-dzu'nun hedefinin, keyserimiz tarafından gerçekleştirileceğini daima umdum. Fakat bu şimdi hemen yapılmazsa, herşeyin olduğu gibi gelişmesine seyirci kalmak hiç olur mu?

Haber aldığıma göre Haşmetlim, bir sürü keşişin başında Buddha'nın kemiğini karşılamak için tâ Feng-hiang şehrine kadar gitmiş! Tören alayını seyretmek için bir kuleye çıkmış; kemiği saraya getirtmiş; sıra ile kemiğin tebcili işini üzerlerine almalarını manastırlara emretmiş. Ben çok dar kafalıyım, fakat Majestelerinin, Buddha'ya kurban gitmediklerini, bu parlak tebcil törenlerini, saadet ve başarı istemek için tertip buyurdıklarını biliyorum. İyi bir hasat olduğu, halk neşeli olduğu içindir ki halkın heyecanı karşısında yumuşadınız ve başkent sâkinlerine âdeta bir temsil oynattınız. Zira, bu kadar aydın, bu kadar kutsal olup da bu gibi şeylere inanmanız mümkün olur mu? Ne yazık ki halk dar kafalı ve budaladır; onu dalâlete sürüklemek kolaydır, aydınlatmak güçtür. Halk, Majestelerinin böyle davrandığını görünce, Buddha'yı samimî olarak tebcil ettiğinizi sanmaya kadar varabilir. O zaman hepsi şöyle der: "Kayser, bütün aydınlığı ile, bütün kalbiyle buna inanırsa, biz, sade insanlar, beden ve hayatımızı artık ne diye

sakınalım? Biz de kafatasımızı yaktırmalı⁽¹⁾ parmaklarımızı kömür haline sokturmaliyiz.” O zaman yüzlerce kişi böyle hareket edecektir. Libaslarını başkalarına hediye edecek, parmaklarını dağıtacaklardır. Sabahtan akşama kadar böyle davranacaklardır. Biri ötekine bakarak onu taklit edecek, ancak geç kalmış olmaktan korkacak. İhtiyar olsun, genç olsun, herkes işini gücünü bırakıp Buddha'ya koşacak. Buna, yasaklarla bir an önce karşı gelinmezse, herkes ne kadar tapınak versa hepsine koşacak, kollarını kesecek, vücudunu kötürüm ettirecek ve bu halde Buddha'yi tebcil edecek. Böylece genel ahlâk bozulacak, bize de dünya kahkahalarla gülecek! Başımıza gelecekler işte bundan aşağı olmayacak.

Evet, Buddha, iyi düşünülecek olursa, bir barbardır. Biz Çinlilerin konuştuğumuz dilden başka bir dil konuşuyordu; başka elbiseler giyyordu; eski hükümdarların ölçülü sözlerini söylemiyordu; eski hükümdarların tâbi ile metbu arasında kanun olan karşılıklı vazifelerini tanıımıyordu; baba ile oğul arasındaki sevgiye dair hiçbir şey bilmiyordu. Bugün hayatta olup, memleketi tarafından vazife ile bize gönderilseydi de gelseydi, Majesteleri kendisini resmen kabul buyurur, şerefine ziyafet çeker, kendisine bir libas hediye verir ve memleketin dışın kadar debdebeli alayla gönderirdi. Fakat halk kütlelerini baştan çıkarmasına müsaade edilemezdi.

(1) Keşis tarikatine giriş töreninde, yeni mensupların tıraş olmuş başına, yanar halde ödağacı parçaları konur ve yavaş yavaş yanıp sönünceye kadar bırakılır.

Fakat o öleli uzun bir zaman geçti. Çürümüş kemiklerini, pis leşini sarayın içine nasıl sokuyorsunuz? Konfüçius bir kere şöyle demiş: “ruhlara (hayaletlere) saygı göstermeli, ama vücudumuzdan uzak tutmalıyız.” Eski zaman derebeyleri, devletlerinde bir genel yas tutulduğu vakit ölünün sandukası önünde sihirbaza şeftali dallariyle habîs ruhları kovdururlardı. Ancak ondan sonra gidip yaşlarını açığa vururlardı. Bugün ise, gidip çürük, pis birşey getiriliyor, Majesteleri de bunu seyrediyorlar: Şeftali dallı sihirbaz getirilmiyor; hiçbir vezir buna itiraz etmiyor. Hiçbir sansör bunun örf ve âdetlere saygısızlık olduğunu söylemiyor. Doğrusu, utanıyorum!

Onun için, dilerim sizden: bu kemik, yetkili memurlara teslim edilsin, onlar da, ebede kadar mahvolup gitmesi için suya atsın, yahut ateşte yaksınlar ki, devlette her türlü vuzuhsuzluk ortadan kalksın, gelecek nesillerin yanlış yola sapması imkânsız olsun; büyük Veli’nin davranışlarının, âdi halka tavizlerden ibaret olduğunu Devletin halkı bilsin! Bu, ne güzel, ne sevindirici bir şey olurdu.

Eğer Buddha’da gerçekten tanrılık kuvvet varsa, o felâket ve ölüme sebep olabiliyorsa, bütün felâketler benim vücudum üzerinde toplansın. Yüksek tanrı beni sorguya çekip hesap sorarsa, hiç pişmanlık duymam. En çok dilediğim de bana karşı merhamet duymamasıdır. Bu arızayı yüksek katınıza sunmak cüretinde bulunuyorum. Çünkü gerçekten tasalı, gerçekten endişeliyim.

d. TİMSAHA VERİLEN KURBAN

Filân yılın filân ayının filân gününde, Cao-cou valisi Han Yü, yaveri Çin Çi'ye, bir koyun ve bir domuzla, "Kötü Dere"nin girdabına gönderdi; hayvanlar oraya, kurban diye, timsahlara yem olarak atılacaklardı. Timsahlara şu nameyi de yolladı:

"Eski zamanı kırılları, ülkeyi ellerine geçirdikten sonra dağları gölleri neden yakarlardı? Neden ağlar yaptırır, bıçaklar kullanılırdı? Halka zarar getiren zehirli yılanlarla öteki kötü hayvanları ortadan kaldırmak; insanların oturduğu yerlerden kormak için.

Fakat sonra gelen kırallarda ahlâk düştü; uzak ülkelere hâkim olamıyor, Yangtse ile Han ırmağı arasında bulunan bütün toprakları böylece terketmeye, barbar kavimlerin ellerine bırakmağa mecbur oluyorlardı. Tabii, güney dağları ile kıyı arasındaki toprak-ki başkentten onbin fersah uzaktadır-haydi haydi gitti. Buraya timsahlar esaslı surette yerleştiler; şimdi sularda çırpınıyor, yavrularını yumurtalardan dışarı çıkarıyorlar.

Şimdi bizim kayserimiz, hanedanın tahtına çıktı; o, tanrılık kutsallığı, büyük cengâverliği ile, oturulan dünyanın dışında olsun, dünyanın sınırları içinde olsun, herşeye ve herkesi boyun eğdiriyor, herkes üzerinde hüküm sürüyor. Tabii, o buraya da hâkimdir, burası ki bilge kayser Yü tarafından ziyaret edilmiş, burası ki bir zaman Yang eyaletine bağlı idi,

burası ki valileri, kaymakamları vardır ve gök ve yerdeki kurbanlar için kayser-atalara ve bütün tanrılara haraç verir.

Timsahlar, su hayvanlarıdır; onların, vallerle birlikte aynı alanda yaşamaları doğru değildir. Ben vali sıfatiyle, bu memleketi idare etmek, bu halka hükmetmek için kayserden emir aldım. Fakat siz timsahlar edepsizsiniz; güzel güzel derenizde yaşamıyorsunuz. İnsanları, evcil hayvanları, ayıları, yaban domuzlarını, geyiklerle ceylanları, karnınızı doyurmak, evlât ve torun dünyaya getirmek için yiyorsunuz. Valiye karşı geliyor, kudretine rakîp oluyorsunuz.

Vali olan ben, vâkıa zayıfım, fakat timsahlar önünde nasıl boyun eğirim? Nasıl olur da korkup ürker, halkın aşağı memurların hor gören nazarları altında ömür sürebilirim?

Fakat ben Kayserin emriyle memur olarak buraya geldim. Onun için, benim siz timsahlarla münakaşaya girişmem de doğru olmaz. Eğer sizde biraz izan varsa, valinin sözüne kulak verirsiniz.

Çao-cou'nun güneyinde büyük Deniz vardır, bu Deniz balına va dev-kuş kadar büyük, karides ve ıstakos kadar küçük hayvanları barındırır.-Hepsi orada yaşar, orada yer, içer. Siz timsahlar, sabahları yola çıkarsınız, akşamları oraya gelirsiniz. Şimdi sizinle bir anlaşma aktediyorum. Üç güne kadar o pis, o menfur kuluçkalarınızı güneyde denize indiriyorsunuz, böylece Kayserin emrine itaat etmiş olu-

yorsunuz. Buna üç günden imkân yoksa, beş gün olsun, beş gün de yetmezse yedi olsun. Ama yedi gün sonra hâlâ gitmemişseniz, bu demektir ki gitmek istemiyorsunuz. Valinin emrini dinlemek istemiyorsunuz. Yahut da siz timsahlar, dar kafalı, budala ve akılsızsınız, Valinin sözlerini dinleyip kavrayamıyorsunuz.

Her neyse: İster kayserin emirlerine karşı isyan edin, söz dinlemeyip çekilmeyin, ister budala ve kafasız olun-şunu biliniz ki halka, yaratıklara kim zarar getirirse, onun hakkı ölümdür. O zaman ben, Vali sıfatiyle usta memurlar ve halktan erkekler tophıyacağım, bunlar yay ve zehirli oklarla timsahların yuvasını temizliyecekler... Hepsini öldürmeden rahat etmiyecekler. O halde sonradan pişman olacağınız şeyleri yapmayınız.

e. ÇAO-COU VALİSİNİN SALTANAT MAKAMINA TEŞEKKÜRÜ

Şunu demek istiyorum: dar kafalılığımın ve akılsızlığımın, haddimi aşarak, saltanat makamına sunduğum bir arızada, Buddha'nın kemiğinden bahsettım. Sözlerim ölçsüz ve saygısızdı ve âdil bir ceza giymem istenseydi on bin ölüm az gelirdi. Ama Haşmetlim, aptalca yurtseverliğim karşısında merhamete geldi. Had bilmiyen doğruluğumu affettiniz; ceza görmem gerekirdi, ama, kalbim kötü değil, diye düşündünüz. Onun için, ceza hükümlerini hakkımda

tatbik etmiyerek beni Çao-cou'ya vali tâyin ettiniz; bununla idamdan kurtulmakla kalmadım, üstelik mevki maaş sahibi de oldum. Kutsal lûtuflârılığınızın ucu bucağı yok; öyle ki gök ile yer onu ölçmekten âcizdirler. Kafamı parçalasam, yüreğimi ortasından kessem, teşekkür borcumu gene yerine getiremem. Gerçekten, çok korkuyorum, çok tasalanıyorum; kafamı yeden yere vuruyorum.

Birinci ayın 14 ünçü günü lûtfunuzla Cao-cou valisi oldum. Hemen o gün, acele yola koyuldum, dağlar aşım, denizler geçtim; karada, su üstünde tam on bin fersah seyahat ettim. Bu ayın 25 inde vilâyet merkezine vardım. Memurlarla halka kendimi tanıttım, kayserin idaresinin ne kadar iyi olduğunu, kayserin ne kadar kutsal ve tanrılık olduğunu, kudreti kuvveti ve büyük iyiliği ile milyonlarca insanı nasıl toplu bir halde tuttuğunu herkese anlattım. Yakında olsun, uzakta olsun-hattâ on bin fersah uzaklıkta!-dağ ve deniz köşelerinde olsun, dedim, kimse kayserin dikkatinden kaçmaz; her şeyi, başkentinin yanı başında imiş gibi görür ve bilir. Arabaların işliyebildiği bir tarafta iyi bir hareket olursa, çok geçmez duyar; fenasından da haberdar olur. Sabah erkenden iş erbabını huzura kabul etmeye başlar, tâ akşam geç vakte kadar..... gayretli ve dikkatlidir. Biricik korkusu, gök ile yer arasında oturabilen bir ülkede hakkında adaletle hareket edilmemiş bir tek kişinin bulunmasıdır. Onun içindir ki, halkın derdini şahsen sorup anlasınlar diye valile-

rini memleketin her tarafına göndermektedir. Herhangi bir kusur varsa, böylece Haşmetlinin kulağına kadar gelmektedir. Devletimizin yasaları mükemmeldir; uzun zamandan beri düzen hüküm sürmektedir. Memurlarla âmirler, nizamla riayet etmektedirler. Karşı gelene ancak tek tük raslanır, hattâ barbarlar diyarında bile herşey düzen ve sükûn içindedir.

Kutsal faziletinizi tebci ettiğimi duyunca halk sevinçle raks etti, vecd içinde haykırdı. İşlerini, çalışmayı bir yana bırakıp işi güçsüz oturdular. Gerçekten çok korkuyorum, çok tasalanıyorum, başımı yerden yere vuruyorum.

İdarem altında bulunan ülke Kanton eyaletinin doğusunun en ucunda bulunuyor. Kanton'a uzaklığı ikibin fersahtan fazla değil, ama bir gidişle bir geliş gene tam bir ay sürüyor. "Deniz boğazı" ile "Kötü İrmak" üzerinden, aşağı doğru gitmek lâzım. Orada büyük akıntılar var; seyahatin ne kadar süreceği de kolay kolay kestirilememekte. Hiç beklenmedik anlarda tayfunlar, timsahlar yüzünden felâketler başa gelmekte. Benim ülkemin güney sınırına yakın bir deniz sık sık kabarmakta. Orada zehirli dumanlar, sıtma havası var. İnsanı her akşam sıtma yakalıyor. Gençliğimde çok hasta olurdum. Şimdi ise henüz ellimdeyim, ama saçlarım bembeyaz, dişlerim hep dökülmekte, Öyle sanıyorum ki uzun bir ömür süremeyeceğim. Üstelik de, üstüme ağır bir kabahat

yükü yüklendim, pek pek uzaklarda yaşıyorum, üzüntü ile endişenin basıncı altında yaşıyorum.

Dünyada yapılmıyım; sarayda ne akrabam var, ne beni tutacak kimseler. Barbarlar ülkesinde yaşamaktayım; habîs ruhlarla hayaletler benim arkadaşlarımdır. Haşmetlim bana acıyıp da beni düşünmese, kim adımı ağzına almak cesaretinde bulunacak!

Aslına bakılırsa, aptalım, irfandan mahrumum. İnsanların işlerini çoğu zaman anlamaktan âcizim. Gerçekten sevdiğim biricik şey irfanla muharriktir. Bunları bir tek gün bile terk etmiyorum. Çağdaşlarım bana bu alanda cesaret verdiler; gerçekten de bugünkü edebiyatta bana baskın çıkan bir tek kişi yoktur. Majestenizin başarıları ve faziletleri hakkında yazdıklarım, klâsik kitaplardaki sözlere uygundur. Şiirlerimle neşidelerim göğe ve atalara yapılan kurban törenlerinde okunmuştur. Tai dağındaki kurbanda yazılmış, beyaz yadadan levhacıklar üzerine hakkedilmiştir. Göğün karşısında duranın ihtişamını tasvir ederler. Muhteşem emsalsiz fiilleri de terennüm ederler. Klâsik kitapların fasılları arasına sokuldukları vakit, utanmaları için hiç sebep yoktur. Gök ile yer arasına sıkıştırıldıklarında hiçbir zarara uğramazlar. Eski çağ insanları mezarlarından kalksalar, onlardan pek aşağı kalmazdım.

Büyük Tang hanedanı, meskûn dünya üzerine hüküm sürmek vazifesini gökyüzünde aldı; dört dünya denizi içinde bulunan ne varsa hep onun emri altındadır. Güneyle kuzeye, doğu ile batıya ülkesi

ÇİN DENEMELERİ

daima onbin fersah kadar yayılmaktadır. 742-755 karışıklıklarından sonra idare biraz gevşedi; kültür de eski parlaklığında değil, askerlik kuvveti o kadar büyük değil; canî vezirler hain hizmetkârlar tahta kurtları gibi her tarafta oturuyorlar; bunların zehiri, sınırlardan içerilere kadar nüfuz ediyor. Bunlardan bir baba ölünce oğlu hemen yerine geçiveriyor. Eski derebeyler gibi dededen toruna bir veraset!- Vilâyetleri ellerine alıyor, vergi vermiyor saraya ayak basmıyorlar!

Son 60-70 yılda, Majestelerinizin kayser olmalarına kadar sıra ile dört kayser geldi. Tahta çıktığınızdan beri, zahmetlere kendiniz katlanıyor, kararları kendiniz veriyorsunuz, herşeyi siz çeviriyor, siz harekette getiriyorsunuz. Şimşek gibi keskin, rüzgâr gibi uçucu, güneşle ay gibi parlak ve ışıldayıcısınız! Gökyüzünün kargısı nereye dokunursa dokunsun, herşey ona boyun eğiyor, herşey, onun peşinden koşuyor. Büyük evrende canlı varlıklar sükûnete kavuşuyorlar; akıl galip geliyor.

Kayser Gao-dzu hanedanı kurdu; onun başarıları büyüktür; idaresi altında genel barış henüz elde edilememiştir. Ondan sonraki kayser Tai-dzung, vâkıa genel barışa erdi, fakat buna sebep, Gao-dzu'nun saltanatında yapılan hazırlıklardı. 742-755 karışıklıklarından sonra gelen ve bu karışıklıkların mirasına konan Haşmetlim gibi değildi.. Geçen bu 60-70 yıldan sonra yeni bir yükselme başladı, gerçek bir melik gibi hüküm sürdünüz, iyi idare denen güzel

başarıyı elde ettiniz. Yaptıklarınızı tanrılara bildirmek için musiki bestelettiniz; başarılarınızdan gökyüzünü haberdar etmek için Tai dağına çıkmak zorunda bulundunuz. Daima ve ebede kadar yaşamak, tesir etmek, yükselmek için, her yaptığınızı açıkça yazdırmak başarılarınızı açıkça göstermek zorunda idiniz. Şimdi yaşamakta olduğumuz bin yılda bir saate bile güç düşen mesut bir tesadüf! Ama ben, kabahatin yükünü üzerime yükledim,-kusur ettim; denizdeki adaşıma dört elle sarılıyor, derin derin içimi çekiyorum. Her gün ölümle savaşıyorum; artık saltanat makamına arızalar kaleme alamıyorum; yetilerimi küçük memurlarla müstahdemlerin çevresinde israf ediyorum. İçimi azaba sokuyor; kabahatimden kendimi ne pahasına kurtarabileceğimi düşünerek ruhumu eziyorum; bütün gün azap çekiyorum; ölümde bile gözlerimi kapamıyacağımı. Kayser sarayını hayalimde canlandırıdığım vakit, ruhum beni terk edip gidiyor.

Ah... Majesteniz, gök ile yer için baba ve anadır. Acıyorsunuz, merhamet ediyorsunuz. Minnettârlık içinde ayağınıza kapanıp lütfunuzu niyaz eden bu kulunuzu, saraydan bu kadar uzakta bulunan bu tebanızı terk etmeyiniz.

En derin utanç ve kulluk duygularıyla, bu şükran arızasını Haşmetlimin kulağına kadar sunmak cesaretinde bulunuyorum.

f. KEDİLER BİRBİRLERİNİN YARDIMINA KOŞARLAR.

Pekin kiralının vezirinin evinde bulunan iki kedi aynı günde doğurmuş. Fakat kedilerden biri hemen ölmüş; böylece iki yavru, ölü ananın memesini emiyor, ana ölü olduğu için de inleyip vızlayormuş.

Tam o sırada, öteki kedi kendi yavrularına meme vermekle meşgulmüş. Anlaşılan, vızıltıları işitmiş ve o yana doğru gitmiş; anlaşılan ölü ananın yavrularına yardım etmek istemiş, yavrulardan birini ağzına alıp kendi yatağına getirmiş; sonra bir daha oraya gitmiş, öteki yavruyu da getirmiş. Sonra bu iki yavruya da sanki kendi evlâtları imiş gibi meme vermiş.

Evet, bu büyük bir mucizedir. Kedi, insana bağlı, evcil bir hayvandır. Tabiatına bakılacak olursa, insaniyetli, hakkaniyetli değildir. O halde, efendisinin tesiri altında mı idi?

Pekin kiralı tebaasının dertleriyle azimle uğraşır; kötülük edenleri adaletle cezalandırır; davranışlarını tabiata uydurur, o yüzden de herşey yolunda gider. Ceza işlerini sonuna erdirdikten sonra, ailesiyle meşgul olur: Babasına, bir babaya gereken muamelede bulunur; oğluna da oğul muamelesi eder; ağabeyle küçük kardeşlere, ağabeye, büyük kardeşlere uygun bir şekilde muamele eder. Herşey, ahenk içinde, sevinç içinde olur. Uzak hısımlara, yakınlarmış gibi muamelede bulunur. Onun için de bütün ailesi, bir

tek insan gibidir. Böyle olduğu için de bunun, pek tabii olarak başkaları üzerine tesiri olmaktadır. Değişmekler Kitabı şöyle der: “Güven, domuzla balığa bile tesir eder”-ki bu hayvanlar kedilerle mukayese edilemez.

Ben Han Yü, bir kere Pekin kıralının huzuruna çıkmak bahtiyarlığına erdim. Bir ziyaretçi bana bir kere kıralın ahlâkını sormuştu; ben de bu olayı zikrettim. Bunun üzerine ziyaretçi şöyle dedi: “Yüksek mevki ve zenginlik, bütün insanların arzusudur. Fakat bunlara erişmek, muhafaza etmek kadar güç değildir. İyi hareketlerle elde etmiş olanlardan bazıları ahlâklıca bir yoldan kaybetmişlerdir. Kendisi için elde etmiş olanın da bazen oğlu yahut torunu kaybetmiştir. Fakat bu adamda başarı ile ahlâk bu kadar yüksek ise, bahtiyarlığı da bu kadar büyük ise, o halde bunları iyice muhafaza edeceği önceden biliniyor demektir.”

Onun içindir ki bu satırları yazdım ve başka bir kedinin yavrularını besliyen kedi hakkındaki deneyi uydurdum.

9. *Liu Dsung-yüan* :

a. YÜK HAYVANI.

Yük hayvanı, eşya taşımalarını seven bir böcektir. Nerede bir şey bulursa alır, başını kaldırır ve taşır. Eşya ne kadar ağır olursa olsun o gene taşır. Sırtı

ÇİN DENEMELERİ

geniştir, düz değildir; onun için sırtından hiçbir şey düşmez. Fakat o, bir kere düşünce bir daha kalkamaz. Yalnız biri ona acıyarak yükünü alırsa yoluna devam edebilir, fakat yeniden bir şey bulur bulmaz, tıpkı eskisi gibi gene alır. O zaman bütün kuvveti ile gayret eder ve tırmanır-sonunda yere düşüp ölür.

Zamanımızın aç gözlü insanları da evlerini doldurmak için, ellerine düşebilen her şeyi alırlar; bunun kendileri için nasıl bir yük olduğunu düşünmezler. Hep korktukları, yeter derecede malları olmamasıdır. Sonunda da bir kabahat işleyip ceza giyerler. Fakat yolunu bulup da gene serbest olunca değişmezler. Bütün gün düşündükleri: mevkilerini nasıl düzeltebilecekleri, gelirlerini nasıl arttıracalarıdır. Aç gözlüdürler; o yüzden de, kendilerini tehlikeye sokarlar. Başlarından geçmiş tecrübelerden ders almazlar. Görünüşte kudretli ve büyüktürler-Onlara insan derler. Fakat ruhlarına bakılırsa küçük böceklerdir. Acınacak şeyler!

b. EŞEK

Guicon eyaletinde eşek yoktur. Bir gün bir adam bir eşiği yük kayığına bindirip Guicon'a getirmiş. Fakat oradaki dağların yüzünden kullanamamış ve salıvermiş.

Bir kaplan eşiği görmüş. Bu büyük hayvanı görünce de korkmuş ve bir tanrı sanmış. Bir ormanda saklanıp eşiği gözetlemeğe koyulmuş. Bir az sonra çıkıp eşiğe doğru yaklaşmış. Eşek bir şeyin farkına

ÇİN DENEMELERİ

varmıyormuş gibi davranmış. Ertesi gün eşek anırmış; kaplan müthiş surette korkmuş ve ısırılacağını sanarak kaçıp gitmiş. Bir daha geri dönüp eşeğe bakmağa başlamış; içinde pek büyük bir korku varmış, fakat eşeğin fazla yetili birşey olamayacağını sezmiş; üstelik anırmasına da yavaş yavaş alışıyor-muş. Bunun üzerine tekrar yalaşmağa başlamış; hayvana dokunmadan, bir önüne bir arkasına geçiyormuş, güveni gittikçe artıyormuş; nihayet eşeğe çarpmış. Eşekde hiddetini tutamayıp kaplana bir tekme vurmuş. Kaplan sevinmiş, çünkü eşeğin başka bir yetisi olmadığını böylece öğrenmiş, üzerine atılmış, boğaz ını ısırması ve eşeği yemiştir.

Sanki kuvveti varmış gibi büyük görünüyordu; büyük yetileri varmış gibi yüksek sesle anıyordu; nelere yetili olduğunu göstermediği müddetçe yırtıcı kaplan bile, onu yemekten korkuyor; yanına yanaşamıyordu. Fakat eşek yetisinin ne olduğunu gösterdi. Göstermesi ile mahvolması da bir oldu.

c. TATSIZ DERE HAKKINDA

Üstat Liu, oturduğu yere: “Tatsız dere” demişti. Beş gün geçti; derenin ruhu gece rüyasına girdi ve dedi ki; “Bana niye küfür ediyorsun? Beni niçin tatsız diye vasıflandırıyorsun? Adlar, ancak olana uygun oldukları vakit verilmelidir. Buna göre beni tatsızın biriyim, öyle mi? İşittim ki Fukien eyaletinde bir ırmak varmış, bu ırmak zehirli dumanlar, zararlı

havalar çıkarırmış. Bunları bir kere yutan ateşlenir ve kusarmış. Gizli taşlar arasında sürüklenirmiş; şimdiye kadar bir çok gemiler bunlara çarpıp parçalanmışlar. Irmağın içinde öyle bahklar varmış ki, bunların dişleri testere gibi, kuyrukları mızrak gibi imiş, hem de kara hayvanları gibi ayakları varmış. Bu balıklar insanları yer, didik didik ederlermiş; ağızlarında bu yemleriyle zıplayıp hoplarlar, yemlerini yükseklerle fırlatır ve yutarlarmış. Bütün bunlardan ötürü bu ırmağa “Kötü Dere” derler.

Batı denizinde de başka bir ırmak var; bu parça parça olarak denize akar ve kuvvetten mahrumdur. Bir hardal tanesini bile taşıyamaz; taneyi içine atsalar, hemen dibi boylar ve ancak tabana varınca durur. Bunun için de bu ırmağa “Kuvvetsiz Su” derler.

Çin eyaletinde de bir su var, çamurla dolu. İçinde kum ile toprak sürüklenip gider. Dikkatle bakınca, insana sanki bir duvara bakıyormuş gibi geliyor. Sığ mı derin mi, tehlikeli mi sade mi anlaşılamıyor. Sonradan Cing ve Wei ile birlikte akınca, bıraktığı pislik izi iyice görülüyor. Onun için de kendisine “Bulanık Irmak” diyorlar.

Sonra, Yung eyaletinin batısında başka bir ırmak var: Mürekkep gibi siyah. Nereden geldiği bilinmiyor, ama “Kara Su” deniyor.

Kötülük ile kuvvetsizlik birer uçturlar. Bulanıklık ile Karanlık, horgörme ifadeleridir. Ama bu ırmaklar kendilerine verilen bu adlarla hoşnutturlar. Adlar da yerinde olduklarından, onbinlerce nesil boyunca değiştirilmediler.

Fakat ben tamamen berrak ve temizim. Üstelik beni seviyorsunuz da... Tarlalara, bahçelere faydalı olabilirim. Salları, sandalları taşımaya yeter kuvvetim de var, böylece insanlara yardım da edebilirim. Beni seçmek, benim yardımımıyla yaşamak şerefini bana verdiniz. Bununla beraber bana uygun olmıyan bir ad koymakla hakaret ediyorsunuz. Bana “tatsız” diyorsunuz. Kimseden teşekkür görmüyorum, hep küfür işitiyorum. Bunu değiştirmenin bir yolu yok mu acaba?

Üstat Liu şöyle cevap verdi: “Sen gerçekten tatsız ve budala değilsin, ama seni, yalnız seni sevmem benim kendi budalalığımın bir neticesidir. Onun için de bu addan kurtulamıyacaksın.

“Hırslılar Pınarı” nı görmedim mi? Ondan biri bir su içti ve güneye çekti gitti. Annam’a gelip de o niçebin bezekleri ve güzel şeyleri görünce, gözlerinde ışıklar parıldadı; sağında solunda bulunan herşeyi iki eliyle yakalamak, kendine mal edinmek istiyordu. Peki, bu pınarın kendisinde mal hırsı var mı? Ancak onun yanında geçen hırslı oluyor; onun için bu adı kendisine takmışlar.

Senin özelliğin, yalnız budala tatsızları, yerleşmek için yanına çekmektir. Bunlar, uzun uzun yanında oturuyor ve bir daha uzaklaşmıyorlar. Onun için de-istese bile-adın değiştirilemez.

Ah... ermiş hükümdarların zamanında işlerde akıllılar kullanırdı, budalalar da boyun eğgerlerdi. İşe

yararlar gittikçe dah fazla yaklaşır, akılsızlar ise gittikçe uzaklaşırlardı. Şimdi benim, senin yanındaki barınağım başkentten üçbin fersah uzakta, kuytu, sapa bir köşecikte...burada boğucu sıcaktan, sinek ve kavkıdan başka ne var? Ancak bir kabahatim yükü altında inleyen, budala ve âdi olan kimseler, alçaklarda kalmak zorunda bulunan insanlar buraya akın eder ve senin kıyılarında dolaşırlar; senin kıyılarında kalmak için buraya koşarlar.

İstiyorsun ki sana “akıllı” densin öyle mi? Öyleyse neden bugünün kurnaz ve akıllılarını, hükümette kayserin âletlerini, vazifeleri halkı himaye etmek olanları buraya, bir kerecik gelsinler diye çağırmyorsun? Sen onları elde edemiyorsun; bir beni elde ettin. Bu da gösterir ki adın yerinde bir addır. “Tatsız (budala)” adı için bir iftiradır diyorsun. Peki, ne demeli?

Ruh da şöyle dedi: “Demek böyle ha... Öyleyse, sizin budalalığınızla benim ne alış verişim olduğunu sormama müsaade edilir mi?”

Üstat Liu’nun cevabı şu oldu: “Demek ki kendi budalalığımın apaçık söz etmemi istiyorsun. Fakat seni bütün şeyrin boyunca takip etsem bile bu, sözlerimi açıklamaya yetmez. Senin bütün suyunu alsam da bu fırçamı bir parça ıslatmaya yetmez. Ama meseleyi bir iki kelime ile dokunacağım. Zihni karmakarışık ve bilgisiz bir adamım. Herkesin kürk-lere büründüğü buzlu karlı zamanlar de ben keten elbise ile dolaşıyorum. Herşeyin sıcaktan eridiği

sıralarda insanlar kendilerine hava üfürürler-ben ise ateş... Hiçbir şey^e bağlı olmadan dolaşıp duruyorum. Tai-hang dağı ile iki yol ağzı arasındaki farkı kabul etmiyorum, bu yüzden de arabamı parça parça ediyorum. Li Liang ırmağı ile durgun bir oluk suyu arasındaki farkı görmüyor, bu yüzden de gemimin mahvolmasına sebep oluyorum. Ayaklarım kuyu ağzına basıyor, başım ağaçlara, taşlara çarpıyor; diken çalı demeyip ayağımı basıyorum... Zehiri hayvanlar üzerine uzanıyor ve hiç korku duymuyorum. Benim için kaybın kazancın ne mânası var? Yükselmeyi bir kazanç, atılmayı bir ziyan olarak görmüyorum. Yetim ve dağınık-kendime hâklım olamıyorum. İşte durum aşağı yukarı budur. Böyle olunca seni de kirletmem doğru olmaz mı?"

Bunun üzerine ırmak tanrısı uzun uzun düşündü ve içini çekerek dedi ki: "artık yeter, görüyorum ki bu beni de ilgilendiriyor..." Sonra başını eğdi, çünkü utanmıştı. Gene başını kaldırdı ve içini çekti. Gözyaşları yanaklarından aşağı akıyordu. Veda yollu ellerini kaldırdı, gitti. Karanlık bastı, sonra gene aydınlık oldu. Uyandım; onun nereye gittiğini bilmiyordum. İşte şimdi onun sözlerini buraya yazıyorum.

d. YILANCI

Güney Çinde, Yung-cou çevresinde garip bir yılan nevi vardır. Rengi siyahtır, üzerinde beyaz benekler vardır. Bitkilerle ağaçlara bir dokunsun,

bunlar hemen kurur. Bir insanı ısırınca da kurtuluş yoktur. Buna rağmen onu yakalar, kurutur ve saraya, ayak hastalıklarına boğaz şişkinliğine ve salgınlara karşı ilaç olarak kullanırlar. Bu ilaç lüzumsuz yağdan kurtarır ve türlü haşarat cinslerini öldürür. Onun içindir ki Kayserin emriyle saray eczanesi için yakalarlar. Her yıl Yung-cuo'dan iki yılan devlete teslim edilir. Vergi yerine geçmek üzere yakalayıp teslim edecek durumda birini ziyaret ettiğimde gördüm ki Yung-cou ahalisi bu mevkii elde etmek için aralarında kavga etmekte idiler.

Oralarda Ciang adlı biri vardı; bu işle üç nesildir meşgul oluyordu. Kendisine sual ettiğimde şöyle cevap verdi: Dedem bundan öldü; babam bundan öldü. Şimdi oniki yıldır bu işte babamın halefiyim. Birkaç kere ölümüne remak kaldı.” Bunu söylerken yüzü pek kederli idi.

Ona acıdım. “Bu kadar ızdırıp çekiyorsun” dedim, “bu işe bakan memurlara söyliyeyim, işini değiştirsinler, bundan böyle yalnız vergi vermeğe mecbur olasın. Ne dersin?”

Cian müthiş korktu, gözleri yaşardı ve şöyle dedi: “Bana acıyor, hayatta kalmamı istiyorsanız, beni bırakın... Bu işte duyduğum ızdırıp, vergi mükellefi olmaktan gene daha iyidir. Bu iş elimde olmamış olsaydı, ben çoktan mahvolup gitmiştim. Üç nesildir familyam bu civarda yaşar (tam altmış yıl oluyor.) Fakat bizim komşuların (durumu gün geçtikçe kötüleşiyor. Yurtlarının yetiştirdiği, kulübelerine

giren ne varsa hepsini veriyor, ellerinden çıkarıyorlar. Ağlaşa sızlaşa göçüp gidiyorlar. Açlık ve susuzluktan çöküyorlar. Rüzgâra, yağmura mâruz oluyorlar. Sıcakla soğuğu çekiyorlar. Zehirli dumanları yutuyorlar. Hepsi birer birer ölüp gidiyor.

Büyük babam zamanından kalma ailelerde on taneden bir tane kalmışsa gene şükür. Babamın zamanından da on taneden ancak 2 veya 3 kaldı. Benim işlediğim 12 yılda on taneden 4,5 taneden fazlası dayanmamıştır. Ölmemiş olan, başını alıp gitmiştir. Yalnız bir yılan tutarak dayanabildik.

Hunhar memurlar vatanımıza geldikleri zaman, herkes, şurada burada vaveyla koparır, sonra birer deliğe saklanır. O vakit her taraf o derece korku ve dehşet içindedir ki tavuklar ve köpeklerde bile sûûnet kalmaz. Ama ben büyük bir sükûnetle yerimden kalkar, kabıma bakarım, yılanlarımı içinde görürsem, yine uzanır, rahat ederim.

Onlara ihtimamla yem veririm. Zamanı gelince de teslim ederim. Sonra çekilir, rahat huzur içinde memleketin bana bağışladığı şeyleri yerim. İşte böyle ömür sürerim. Acak yılda iki kere hayatım tehlikeye girer. Geri kalan zamanlarda sükûnet ve neşe içindeyim. Hiç de komşularım gibi değil... Onlar, her gün tehlike ve korku içindedirler. Bugün de bu yüzden ölüm beni alsa, gene hemşerilerimden daha sonra, daha geç olacaktır. Neden işimden ötürü üzüleyim?

Bu sözleri işidince daha da kederli oldum. Konfuzius bir kere demiştir ki “Sert hükümet; vahşi

kaplanlardan beterdir". Eskiden bunun doğru olabileceğinden şüphe ederdim. Fakat bu gün, Bay Diang'ın misali gözümün önünde; doğru olduğunu görüyorum. Heyhat... Vergi ve tazyikin doğurduğu acıların, yılanların verdiği acılardan daha feci olduğunu kim bilir? Onun için ben de, insanların iyiliği ile ilgili bir kimsenin eline düşer ümidiyle bu kalem denemesini yazıyorum.

e. AYI HAKKINA

Geyik sansardan korkar; sansar kaplandan kaplanda ayıdan korkar, Şu sarı ayı, saçı başı açık bir insana benzer ve insan gibi iki ayağı üzerinde durur. Müthiş kuvveti vardır ve insan için son derece tehlikelidir.

Hunan eyaletinin güneyinde bir zamanlar birtakım avcılar vardı; bunlar bambu'dan yapılmış bir kavalla hayvan seslerini taklidedebiliyorlardı. Günün birinde oklarını, yaylarını, ateş çanağını alıp ormana gittiler, geyikleri çekmek için geyiğin sesini taklidettiler. Geyikler gelinceye kadar beklediler, sonra ateş çanağını açıp hayvanlara ateş ettiler.

Sansar da geyiklerin sesini işitti ve geldi. Avcılar korktular ve sansarı korkutmak için kaplanın sesini taklidettiler. Sansar kaçtı ama kaplan geldi. Bunun üzerine avcılar daha çok korktular ve ayının bağırmasını taklidettiler. Ayı, gelince, insan gördü; onları boğdu, parça parça etti ve yedi.

Bugün de derinde saklı olan gerçeği bilmeyip dış görünüşe bağlı kalan insanlar, ayıların avı olmaktadırlar.

İ. SONG ÇİNG'İN HAL TERCÜMESİ

Song Çing, başkent Çang-an'ın batı tarafındaki ecza pazarında yaşayan bir kimse idi. Her kim ki dağlardan inip, bataklıklardan gelip ilaç getirirdi, o, Song'dan ayrıca iyi muamele görürdü. Şehrin hekimleri, reçetelerine Song'dan ayrıca iyi muamele görürdü. Şehrin hekimleri, reçetelerine Song'un ilaçlarını yazdıkları zaman çok para kazanırlardı. Hepsî Song'u methederdi.

Hastalar sakatlar da tercihan Song'a gider ve ondan ilaç satın alırlardı. Çünkü böylelikle çabucak iyi olmayı ümit ederlerdi.

Song hepsine iyi hizmet eder; hattâ parasız kimselere bile iyi ilaçlar verirdi. Song'a verilen borç senetleri dağlar gibi yığılırdı. O da hiçbir zaman peşin para istemezdi. Hattâ hiç tanımadığı bir kimse ona borç senedi verse, reddetmezdi. Yılın sonunda bu gibi senetleri yakardı; çünkü bilirdi ki borçlu hiçbir zaman ödemeyecek. Sonra da bir daha ağzını açıp bundan söz etmezdi.

Pazardaki insanlar bu hale pek şaşarlardı. Song'la alay eder ve "Song delinin biri." derlerdi. Bazıları da: "acaba Song bir velî midir, dersiniz?" derdi. Song bunları dinler ve şöyle derdi: "benim

düşüncem, işimi yürütmek, böylece de ailemi beslemektir. Ben bir veli değilim. Ama beni deli sananlar da yanılıyorlar. Kırk yıldır eczacılık ederim; şimdiye kadar da 100 den çok fazla borç senedi yırttım. Bunları verenlerin bazıları yüksek memur oldular, birçok eyalete hükümlerini yürüttüler. Tâyin olur olmaz da bana hediyeler verdiler; bu hediyeler kapumda sıra sıra dizildi. Fakat, bana hemen teşekkür edememiş olan, benim evvelleri ölümden kurtarmış olduğum kimseler de-yüzleri binleri bulan bu bu kimseler de-zengin oldum diye beni kıskanmaktadırlar..

“Ben, gelirlerim ta uzaklardan toplarım, onun için de gelirim büyüktür. Bek küçük satıcılar gibi değilim. Bunlar, biri parasını veremeyince hiddete kapılırlar; ilk tekerrürde ağızlarını bozarlar ve fenalık etmek isterler. Ne acınacak bir iş prensibi... Bence, budalalık onlar tarafındadır.”

Sung gerçekten bu yolda zengin oldu; davranışı hiç de budalaca değildi. Prensibinden hiç şaşmadı; böylece de paraç sahibi oldu. İnsanlar ondan bir şey istedikçe o alicenaplığı ilerletiyordu. Bazıları, onun düşkün insanlarla, serserilerle düşüp kalktığını söylüyorlardı. Ama Sung bu gibilerle düşüp kalkmayı itibarına aykırı bulmuyordu. Tıpkı ötekilere olduğu gibi, onlara da iyi ilâçlar verirdi. Bu kimselerden biri günün birinde yükselip itibar kazanınca, Sung’a çok zengin bir şekilde mukabelede bulunmaktan çekinmezdi. İşte Sung’un uzaktan kazanmak prensibi, budur.

Bugünün insanları, başkalarıyla münasebetleri bakımından müşahede ettim. Birinin işi iyi gitti mi, ona yapışırılar; fena gitti mi, onu terk ediverirler. Ancak pek azı eczacı Sug gibi davranır. Şöyle derler; “Bu bir iş münasebetidir.” Evet biliyorum. Sung bir iş adamı idi. Fakat söyleyiniz, bugün tüccarlardan kimde Sung’unki gibi geniş bir kazanç plânı görüyoruz? Onun gibi tek tük insanlar varsa bile fakirlerin, dertlilerin, utanılacak duruma düşmüşlerin, ne ölebilen ne yaşayabilenlerin sayısı bu dünyada o kadar çoktur ki, bu gibi iş münasebetlerinin sayısı daha fazla olsaydı, fena olmazdı...

Bazıları da şöyle diyorlardı: “Sung, hiç de tüccar değildi.” Ben, üstat Liu, şöyle diyorum: “Sung, pazarda yaşıyor, ama pazar ahlâkını tatbiketmiyordu. Fakat, kayser sarayında, devlet memurluklarında bulunan kimselerden, okullardaki öğretmenlerden, kulüplerdekilerden - kendilerini irfan sahibi ve büyük diyen satan kimselerden hiçbiri böyle davranmaz. Bu teessüfe değer, ama Sung yalnız tüccarlardan başka olmakla kalmıyordu...”

g. KAMBUR BAHÇIVAN CUO’NUN HAL TERCÜMESİ.

Kambur Cuo’nun asıl adının ne olduğu bilinmiyor. Nakris hastalığı çektiğinde iki büklüm dolaşır; tıpkı bir deve gibi... Onun için köyündeki insanlar ona “Deve” adını takmışlardı. Cuo bunu öğrendi ve

şöyle dedi: “Pekâlâ bu ad bana mükemmel uyuyor.” Böylece asıl adını bir yana bırakıp kendine “deve” adını koydu. Oturduğu yere de “Zengin zevkler ülkesi” dedi. Burası, başkent Cang-an’ın batısında idi.

Deve, ağaç yetiştirirdi, ve başkent’in bütün zenginleri bahçesini görmek için ona gelirlerdi. Bütün manavlar tercihan ondan satın alırlardı. Zira, Cuo’nun yetiştirdiği ağaçları, bir yere dikilince hiç kurumazlardı. Aksi ne, çabucak kalınlaşır, erkenden çok meyve taşırlardı. Başkalarının ağaçları, ne kadar emek verilirse verilsin, hiçbir zaman böyle yetişmezdi.

Biri Cuo’ya bunu sordu, o da şöyle karşılık verdi: “Tabii, ağaçların yaşamasını, gelişmesini doğrudan doğruya sağlamak elimden gelmez. Ben ancak, ağaçların tabiatına uyabilir, böylece de onların karakterlerini tanıyabilirim. Bütün ağaçlar isterler ki kökleri rahat bir durumda yatsın, köklerin etrafındaki torak düz olsun, toprak eski olsun, firdolayı kazılan çukurdan dışarı su sızmasın, işte bu kadar. Bunlar olduktan sonra yapılacak iş, artık elini sürmemek, düşünmemek... Sadece yoluna gitmek ve ağacı tasa edinmemektir. Demek ki ağaç dikmek bir çocuk yapmak; yetiştirmek de bir şeyi atmak gibidir. Fakat bu, tabii olarak, karakterine uygun olarak böyledir. Bütün yaptığım, ağaçların büyümelerine zarar getirmekten ibarettir. Ağaçların iyi büyümeleri üzerinde hiçbir tesirim yoktur. Ben ancak meyvelerine

zarar vermemekle yetinirim. Bol ve erken meyve taşımalarını sağlamak katien elimde değildir. Başkaları başka türlü davranıyorlar. Kök kıvrık bir durumda, toprak da yumuşak oldu mu, ağacın etrafına toprağı dolduruyorlar, sanki toprak ne kadar yüksek olsa gene azmış gibi.. Aralarından biri bunu yapmazsa, o da ağacın kedisi ile çok fazla meşgul oluyor, onunla fazla uğraşıyordur. Sabahları ona bakıyor; akşam gelip onu okşuyor. Daha yeni uzaklaşmışken, bir daha geri dönüyor. Hattâ bazı ağacın kabuğunu, kazıyarak, yaşayıp yaşamadığını görmeğe kadar varıyorlar. Yahut da, kökleri çok mu, az mı, anlamak için kökleri topraktan dışarı çıkarıyorlar. Böylece, ağacın karakterinden her gün bir parça daha uzaklaşıyorlar.

Bunlar, ağacı sevdiklerini söylerler, ama gerçekte ağaca zarar vermekten başka bir şey yapmazlar. Ağaçla meşgul olduklarını söylerler, ama gerçekte ona düşman muamelesi ederler; onun için de ağaçları bende kiler gibi büyümmez. Acaba, dersiniz, benim ne gibi başka marifetlerim vardır.”

Bunu işiten adam şöyle dedi: “Sizin usulünüz memurlara da tatbik edilebilir mi?” Deve’nin cevabı şu oldu: “Ben yalnız ağaç dikmekten anlarım o kadar. Memurlar, benim uzmanlığım alanına girmezler. Fakat şunu söyleyebilirim, köyümde birtakım büyükler gördüm; bunlar sanki halkı düşünüyorlarmış gibi çalışmalarında pek dakik idiler. Fakat bunlar gitgide felâkete uğradılar. Ama memurlar sabah

akşam demeyip vire gelir de şöyle dedikleri vakit: “Devlet sana sapan sürmeyi emrediyor; ekmeye seni sevk ediyor; hasadına başgöz oluyor; vaktinde kesip budamayı emrediyor, kumaş yapmak için acele dokumamı emrediyor; evlâtlarına adlarını veriyor, köpeklerini, domuzlarını muhafaza ediyor; davul çalarak sizleri topluyor; çan sesi ile seni çağırıyor.” “Biz küçük adamlar, memurlara ikram maksadiyle yemek hazırlıyoruz; bu yolda bir dakika rahatımız bile yoktur. Bu ahval içinde nasıl varlıklı olabiliriz? Nasıl rahata kavuşuruz? Böylece kederli ve tembel oluyoruz. Bu bakımdan da halimiz benim meleşimle bir benzerlik arz ediyor demektir.” diye cevap verirdi.

Sual eden içini çekti: “Ne güzel... ağaç bakımını soruyor” karşılık olarak insanların nasıl idare edileceğini öğreniyorum...”

Ben kendi hesabıma, bu hal tercümesini, devlet memurlarına bir ihtar makamında yazdım.

10) *Ou-yang Hiu :*

a. SARHOŞUN ŞARKISI.

Çu-kou’da “Sarhoşun Paviyonu”nu inşa etmiştim. Birçok şeylerle ilgili bir insan olan saray müşaviri Şen Dzun bunu duymuş; geldi, burayı ziyaret etti. Güzel manzaradan hoşlandı; döndükten sonra, duygularını, ud çalarak söylenecek üç kıtalı bir “Sarhoşun şarkısı”nda terennüm etti. Bildir. kayserin emriyle Kitan’lara elçi olarak gittim; Bay Şen bana yolda,

En ile Ci arasında, rasladı. Gece, şarap sofrasında ud'u eline verdim, o da çaldı; fakat yalnız musiki vardı; metin yoktu. Onun için, hediye olmak üzere ona bir metin, şu metini yazdım:

“İlk geldiğimde hayvanlar beni görünce birer deliğe saklandılar. -Kuşlar beni görüverince, uçuşup gittiler. Ayılınca gittim-şarhoş olunca geri geldim-sabahları ayılır, akşamları sarhoş olurdum. Dört mevsim geçmemişti ki kuşlar neşeli dallarda şarkı söylüyorlardı. - Hayvanlar geliyor, gidiyorlardı. - Etrafımda bir teganni, ötüştür, gidiyordu. Sarhoş olan hasret tanımaz-duygusuz da olmaz. Ah! nerede birleşme varsa, orada ayrılma da var. - Ah! su ne berrak! ama birdenbire kalkıp gidiyorum, ona bir kere bakmıyorum bile. Dağlar yüksek! bir daha geliyorum, ama ne zaman? - Yavaş yavaş, sessizce rüzgâr esiyor, dağdaki ağaçların yaprakları dökülüyor; bahar gene geliyor, gene geliyor; dağlardaki otlar yerden bitiyor. - Evet yüreğim insanlarda değil; duygularım hep dağlarda ve hayvanlarda, vahşi geyiklerde. - Bilgedir üstad Şen: bakınız hasretimi tasvir edebiliyor, bana teselli verebiliyor.

b. HÜKÜMDAR OLMAK GÜÇTÜR.

“Güçtür hükümdür olmak. Bunda en güç olan taraf hangisidir? Dünyada hiçbir şey, insanları kullanmak kadar güç değildir.” derler.

Evet, insanları kullanmanın sırrı, onlara güvenmek, güvenerek iş vermektir. Ancak o zaman bütün

ÇİN DENEMELERİ

kuvvetlerinden faydalanabilir ve başarı elde ederiz. Bunun kötü tarafı da şudur: İnsan güvenir de birini bir yere tâyin edince artık başkalarıyla müşaverede bulunmaz, Çoğunluğun tasviyelerini reddeder. O halde: bir kimsedentam olarak faydalanmak istenmiyorsa, herşeyden önce çoğunluğun sevgisini kaybetmek gerekiyor.

Bir kişiye sonuna kadar güveniliyorsa, insanda şüphe kalmıyor ve herşeyin iyi yürüyeceğine inanılıyor. Yani, bir şeyi yapmalı mı yapmamalı mı diye incelemelere artık girilmiyor; başarı elde edilecek mi, edilmeyecek mi diye hesabedilmiyor.

Fakat: başlarının tekliflerine aykırı hareket edildiği, üstelik de kontrolde bulunulmadığını düşünmeden hemen harekete geçildiği vakit, insanın başına pek çok başarısızlık gelmesi gerekir. Eninde sonunda bir felâketi beklemek de mantığa uygundur.

Biri, tesadüf eseri, başarıya erişirse, başkaları, başarıyı sevdiklerinden, başarısızlıktan hoşlanmadıklarından, onun, halk kitlelerine karşı koyup yalnız başına açık seçik fikirler ileri sürdüğünü; ihtarlara aldırmayıp taahhüt altına girmediğini; tek taraflı bir inanca sahip olarak uzun düşünmeden harekete geçtiğini; kararlar verebildiğini söyleyerek onu methederler. Sonraki hükümdarlar bu vasıfları seviyorlardı; onların kendilerine de güvenleri vardı. Fakat bu güvenlerinde ve insanları kullanmakta bir kere hayal sukutuna uğradılar mı, bu da bir felâkete

götürdü mü, artık pişmanlık bir işe yaramaz; esef edilecek nokta da budur!

Eski zaman hükümdarlarının bir çoğu başkalarının düşüncelerini hiç hesaba katmayıp bir tek insana güvendiklerinden, buna mâruz kalmışlardır; hatâlarının vaktinde farkına varmayıp felâkete sürüklenmişlerdir.

302

c. MEİ'NİN TOPLANMIŞ ŞİİRLERİNE ÖNSÖZ

Şairlerin çok nadir hallerde mevki sahibi olabildiklerinin, çoğu zaman fakir olduklarının idda edildiğini duydum. Gerçekten öyle mi? Şimdi de elinizde bulunan şiirler, zavallı durumda yaşamış insanların eserleridir.

Yetileri olup da, bunları kuvvetten fiile geçiremediklerinden mahzun olan bütün irfan sahibi kişiler uzak dağlarda, su kenarlarında dolaşıp, böceklerin, balıkların, bitkilerin, ağaçların, rüzgârların, bulutların, hayvanların, kuşların, şekillerini inceler; bunların özelliklerini araştırırlar. Ama yürekleri tasa ve arzu ile, gam ve kederle doludur. Bunlar içlerinde toplanır; sonunda sükûnsuz dolaşan bir memurun, bir dul kadının tazallümünü yüreklerinden koparır; ifadesi güç duyguları tasvir ederler. Bu kimselerin durumları ne kadar kötü ise, şiirleri o nisbette güzel olur.

Demek ki şiir, fakir kılmaz; ancak, fakir olan iyi şiir yazar.

11) *Cou Dun-i:***LOTOS SEVGİSİNE DAİR**

Suda olsun karada olsun, sevgiye değer bitkilerle ağaçların neveleri pek çoktur. Meselâ Tao Yüan-ming (Tao Çien) yalnız kasım çiçeklerini severdi; Tang sülâlesi zamanından itibaren birçok kişi Peonia çiçeklerini sever. Fakat ben yalnız Lotos çiçeğini severim. Onun pislikten çıktığı halde pislige hiç dokunmıyan halini severim. Lotos kendini berrak suda temizler, ama hiç de koket değildir. İçi boştur, ama dışı dimdiktir. Taşkın taşkın büyümmez, dal budak salmaz. Kokusu uzaklara ulaşır; faydası tertemizdir.

Kameti düz ve sükûnetlidir. Uzaklardan görülecek endamdadır; fakat ona kaba davranılamaz.

Bana öyle gelir ki, kasım çiçeği, çiçekler arasında gizli bilgindir; Peonia, zengin, şan ve şerefli kimsedir. Fakat Lotos, çiçeklerin centilmenidir.

Evet, Tao Yüan-ming'den beri kasım çiçeği sevdalılarına ender raslanmıştır. Benim tutulduğum sevgiye tutulmuş olanların sayısı ise ne kadardır? Yalnız Peonia'nın sevgisi çok kimsenin tabiatına uygundur.

12) *Su Duing-po:***a. GÜNEŞ İLE BENZETME**

Bir adam vardı, doğuştan kördü. Bu adam güneşi tanımıyor ve görebilen kimselere onun nasıl

olduğunu soruyordu. Biri şöyle dedi: “güneş bir bakır tepsiye benzer”; bunun üzerine kör eliyle bir tepsiye vurdu ve çıkan sese nişan koydu. Günün birinde bir çan sesi duydu, bunun güneş olduğunu sandı.

Başka biri şöyle dedi. “Güneş bir mum gibi ışıldır.” Adam bunun üzerine, bir mumu tuttu, şeklini anladı. Günün birinde de bir filavtayı tuttu ve onu güneş sandı. Fakat güneş, çandanda filavtadan da bûsbütün başka bir şeydir; yalnız kör, bu başkalıktan habersizdi çünkü o güneşi ne görmüş ne de hissetmişti.

Dao (Acun’un ilkesi) yı görmek, güneşi görmek-ten çok dah güçtür; hem insanların onun hakkında yanılması, o körün yanılmasından hiç bir bakımdan farklı değildir. Hattâ Dao’nun ne olduğunu bilen, onu güzel benzetmeler, iyi derslerle anlatmağa uğraşan bir kimsenin sözleri o tepsiden, o mumdan iyi olmayacaktır. Halbuki tepsiden çana, yahut mumdan filavtaya götüren adım, ne kadar kolay atılır!

Dao’nun sözünü eden eski zaman adamları, bu kelime ile ya görmüş oldukları bir şeyi adlandırıyor, yahut da onu görmedikleri halde üzerinde birtakım düşünceler yürütüyorlardı. Hepsi Dao’yu ararken doğru ölçüyü kaçırmıştır.

Öyle ise Dao’yu hiç aramıyacak mıyız? Ben, üstat Su diyorum ki; Dao’ya erilebilir, fakat onu aramak olmaz; “ermek” ne demektir? Askerlik işlerinde bilgin Şu şöyle der: “iyi bir savaşçı, artık başkalarının kemale erdirdiği değil, kendisi kemalli

ÇİN DENEMELERİ

olanıdır.” Konfücius da şöyle der; “iş erbabı tezgâhları başındadır; ustalığa erdikleri yer orasıdır; kibar insan; öğrenmekle Dao’ya erer” Dao’yu aramaz, kendinden oraya varır. “Ermek” işte budur.

Güneyde çok dalgıç vardır. Bunlar, su ile birlikte yaşarlar. Yedi yaşında su içinde çırpınmağı, on yaşında yüzmeyi, on beş yaşında dalmağı öğrenmişlerdir. Hazırlıksız, hemen dalgıçlık hiç yapılabilir mi? Bunu yapabilecek olan suyun tabiatını bilen bir kimse olmalıdır. Ancak her gün su ile haşır neşir olan on beş yıl sonra suyun üzerini kavrayabilir. Suyu doğuştan bilmeyen, kuvvetli olabilir, ama bir gemiyi gördü mü korkuya kapılır. Onun için kuzeyli gözü pek bir adam bir dalgıcı sorguya çekerek ondan hünerini öğrenir, sonra işittiklerini Irmakta denemeye kalkarsa muhakkak boğulur; böyle davranıpta boğulmayan bir kimse olamaz.

İşte böylece, öğrenmiyen bir kimse, dalgıçlık etmek istiyen kuzeyli adama benzer.

Eskiden memurlar musikideki bilginlerine bakılarak seçilirlerdi. Bunlar çok şeyler öğrenmiş, fakat kendilerini Dao’yu araştırmaya vermemişlerdi, şimdi memurlar, klâsik edebiyattaki bilgilerine bakılarak seçiliyorlar. Bunlar gerçekten öğrenmek için değil, Dao’yu kavramak için uğraşıyorlar. Bohai’li Bay Wu Maarif Nezaretine yerleşmek istiyor; ve kendisini öğrenmeye veriyor. Ona rehber olsun diye, güneşle bu benzetmeyi yaptım.

b. HASAT

Zengin kimselerde hasadı seyrettim. Tarlaları güzeldi, bu adamların çok tarlaları da vardı. Yiyecekleri boldu; fazlasıyla de artıyordu. Çok ve güzel tarlaları olduğundan, yıl yıl yemişleri değiştiriyor ve tarlaları sıra ile dinlendirebiliyorlardı. Öyle ki toprağın kuvveti muhafaza olunuyordu. Yeter miktarda hattâ artacak kadar yiyecekleri olduğundan, tohum ekmekte geç kalmıyor, ekin tam olduğu vakit biçiyorlardı. Onun için zenginlerin hasadı daima iyi ve daima az ziyanlı idi. Hatırı bozulmadan uzun zaman muhafaza edebiliyorlardı.

Ama bizimki gibi on başlı bir aile, hepsi birden yüz mou tarlayı işlettiği vakit, her karış toprağa emek vermek zoru vardır, onu gece gündüz gözetleriz, çapalar, yabalar, kötü otları atarız; toprağın üstünde durmadan yeni bitkiler dikeriz. Hep, balık pulları gibi, atlama olmadan birbirinin ardı sıra... Bu yüzden de toprağın kuvveti tükenir. Çoğu zaman tam vaktinde tohum ekemeyiz; biçmekte de ekinin olgunlaşmasını her zaman bekliyameyiz. Böyle olunca, hasadın iyi olması artık umulabilir mi?

Eski çağ adamlarının yetileri bugünkülerinkinden çok daha yüksek değildi. Herkesin kendi kendine sükûnetle gelişmesine müsaade edilirdi; bir insanı acele bir yere yerleştirmeye cesaret edilmezdi; onun olgunlaşması beklenirdi. Bir küçük bebekçiğın büyümesinde olduğu gibi dikkatli hareket edilirdi. Zayıf

olana, kuvvetleninceye kadar bakılırdı. Boş olana, doluncaya kadar gıda verilirdi. Ancak 30 yaşından sonra bir meslek elde edilirdi; ancak 50 yaşından sonra yüksek mevkîe sahip olunurdu. Aşağı mevkîde bulunan bir kimseye uzun zaman itimat edilirdi; ancak tam bir kifayet gösterdikten sonradır ki bir kimse tam olarak kullanılırdı. Uzun zaman insan kendi haline bırakılır, ancak tam dolu olduğundadır ki meydana çıkarılırdı. Bu noktada eskiler çok üstündü ve bugünün önderleri eskilerin eline su dökemez.

Ben geç iken kendimi tahsile vermek istemiştim.

Ne yazık ki bu sınav sınıfına sizinle birlikte çok erken geldim. Bay Cang, sizin için de geç kalmış olmanız iddia edilemez. Bugün de her ne kadar kifayetsizliğimi hissediyorsam da başkaları beni ileri sürmüşlerdir.

Ah bütün bunları bırakıp kendinizi öğrenmeye vermiş olsaydınız... Etrafımıza daha fazla bakıp kalmakta biraz daha az imsaklı olabilseydiniz... Toplamak zengin, ama vermekte iktisatlı.. Size diyorum, bununla yetinebilmeliydiniz...

Memlekete dönerken başkente uğrıyacaksınızdır. Orada Bay Ce adında birine raslarsanız; o benim kardeşimdir-lâkabı da Dzi-yo'dur-aynını kendisine lûtfen söyler misiniz.

c. İNSANİYETLİ OLMAK OK ATMAK GİBİDİR

Feylesof Meng-dzi şöyle derdi: “İnsaniyetli bir insan, okçu gibidir, Okunu atıp vuramazsa, kabahatı kendinde arar.” Bir zamanlar ben de ok atmayı öğrenmişim. Önce, bütün düşüncemi, hedefe isabete yöneltirdim ve gözümü (hedef vazifesi gören) kuşa dikerdim; ellerim gözlerime itaat ederdi ve on atıştan dokuzu boşa giderdi. Tesadüf eden bir tanesi de gerçekten tesadüf eseri idi.

Orada iyi bir atıcı vardı; hatâyı kendinde aramamı bana söyledi; eli çekiş yerinde tutmamı, bacakları doğru tutmamı, âzaları ve vücudu iyi kontrol etmemi öğretti. Bunlardan bir tanesi kontrol edilmezse, hemen arkasından bir yalınış gelir, derdi. Bütün yanlış kaynakları kaynakları kökünden kazıldı mı, bütün kurallar yerine getirildi mi, o zaman insanın yüreği isabeti düşünmez, gözler hedefe saplanmaz, on atıştan onu isabet eder.

Âzalarda, vücutta bir tek kusur hem de küçük bir kusur, hedefe kocaman bir yanlışla sebeb olabilir. Onun içindir ki Meng-dzi: “İnsaniyetli olmak, ok atmak gibidir; der.

Konfuciuz da şöyle derdi: “Kendine hâkim olmak ve nezaketli olmak!” Kibar bir insan, insaniyetli olmaya gayret ettiği vakit, bütün kuvvetlerini buna hasreder, insaniyetli davranmayı dener. Başarı elde edemezse içine çekilir, kabahatı kendinde arar.

Burada en önemli nokta, kendine hâkim olmaktır. İnsan kendine hâkim ise üstelik de nazikse bir gün bir mucize olurur.

Nasıl? diyeceksiniz. -O zaman, insaniyetin tesirlerini bozan ne varsa, hepsi bir yana atılmış olur da ondan. Engellerin hepsi ortadan kaldırıldı mı, insaniyetin zaferi elde etmesi gerekir. Onun için, bir de şöyle derler; “Nezaket yoksa görme yok; nezaket yoksa, işitme yok; nezaket yoksa konuşma yok; nezaket yoksa kımıldama yok. Bende her nezaket noksanı çok küçük olabilir, ama bu yüzden hâltan kimseler hayatlarından olabilirler.

Nezaketsizlik mâsumların ölümüne kadar götürebilir. -İnsaniyetsizlikten ötürü hâsıl olan felâket, daha da büyüktür.

13) Wang An-şı:

KIRALLAR VE DİKTATÖRLER.

İnsanlık, hakseverlik, iyi davranış, sadakat, dünyanın, ahlâk esaslarıdır; bu noktada kırallarla diktatörler birdirler. Kıralla diktatör amelî faaliyetlerinde birdirler; peki-nasıl oluyor da şöhretleri başka başka oluyor?

Yürekleri başka başkadır da ondan. Yüreklerinin bu başkalığından ötürü de hareketleri başka başkadır. Hareketleri başka başka olunca başarıları da bir olamaz. Başarıları bir olmayınca da şöhretleri eş olamaz.

Kıralın içi, dış âleine şartlar koşmaz. Bununla beraber, insansa hakseverse, davranışı iyi ise; sadık-sa, bütün bunları, yapması lâzım olduğunu hissettiği için yapar. İnsanlık, hakseverlik, iyi davranış ve sadakat, şahsının birer sıfatıdır; o, bu sıfatları hükümet işlerine nakleder. Onun için memlekette herkesin yüzü ona çevrilmiştir. Bir kıralın hükümet ilkesi şudur ki o her şeyi kendi içinde aramak zorunda olduğunu, başkasında aramamak gerektiğini bilir. Bilir ki başkasında ararken, o başkası, dönmüş, değişmiştir bile...

Diktatörler başkadırlar. Aslına bakılırsa, hiçbir zaman insaniyetli değildirler, ama halkın, bu insani-yetsizliklerinden nefret etmesinden korkarlar. Onun için, hiç durmadan insan görünürler. Aslında hiçbir zaman haksever değildirler, ama haksever olmamalarından halk nefret edecek diye korkar, onun için de hiç durmadan, hakseverlik gösterirler. İyi davranışla sadakatta da böyledir. Neticede: diktatörler, aslına bakılırsa, yalnız kendi faydalarını düşünürler, fakat istedikleri gibi görünmek için kıralların davranışını kopya ederler. Bütün hareketlerinde biricik korkuları: halkın kendilerini görmemesi memleketin kendilerini duyamamasıdır. Yürekleri başkadır, demekle, işte bunu demek istemiştin.

Çin'den diktatör kont Huan, Tsao prensinin kılıcının tehdidi altında memleketi geri vermediği vadetmişti. Memleketi geri vermek onun niyeti değildi; ancak, ölümden yakayı kurtarmak için vadetmişti.

Tam bir kiralın ahlâk telâkkisine göre, geri vermemesi gerekirdi. Ama kont Huan gibi bir adam bunu yapar işte...

Çin'den diktatör kont Wen, Yüan'a karşı seferinden üç gün sonra geri dönmeği vadetmişti. Üç gün geçtiği halde Yün teslim olmamıştı. Tam bir kiral, daha fazla-beklemek, teslim oluncaya kadar beklemek cüretini kendinde bulurdu. Ama kont Wen çekilir işte... Çünkü halka, sözünün eri olduğunu göstermek istiyordu. Bu kimselerin bütün öteki hareketleri, insanlıları, hakseverlikleri, sadakatleri. nümune diye gösterilecek başarıları; tıpkı böyledir. Onun içindir ki davranışları başka başkadır, demiştim.

Bir kiralın büyüklüğü, yer ile gök misalidir. Yer ile gök yaratığın iltifatı peşinde koşmazlar; buna rağmen, her yaratık, tabiatınca hakkı olanı alır. Her yaratık da, tabiatınca hakkı olana nail olunca, bunun yer ile gökün bir eseri olduğunu bilmez. Bunun gibi, kırıllar, halkın teveccühü peşinde koşmazlar, buna rağmen halk lâayık olduğu muameleyi görür. Halk da doğru muameleyi görünce, bunun kiralın bir iyiliğı olduğunu aklından bile geçirmez.

Diktatörler başkadırlar. İsanlığın hâimleri gibidirler, biri üşüyor mu, ona elbise verirler, biri aç mı ona yemek verirler. Halk, benim iyilik eden biri olduğumu bilir; bilir ama benim iyiliğim genişliğine yayılmaz. Onun içindir ki, başarıları başka başkadır, dedim.

Kırallarla, diktatörlerin ahlâk ilkeleri başka başkadır. Kırallar tam olan hakseverliklerini tatbik ederler, böylece kendi menfaatlerine de kendiliğinden erişirler; halk ise peşlerinden gider. Hattâ istemese de, fayda kırala kendiliğinden gelir.

Ama faydalarını düşünmeyen, kıralların davranışlarını kopya etmeden halkı idare etmek isteyen diktatörler bulunsaydı, halk bunların da peşinden gitmezdi.

14) Wang Şı-peng:

KURBAĞA HAKKINDA

Bir zamanlar kendir tabanlı, bezden ayak kapları vardı. Kötü ayakkapları: parmaklarından bazıları dışarda kalıyordu. Bir kurbağa bundan faydalanarak tabanla konç arasına girip saklanmış.

Benim bundan haberim yoktu. Bir akşam, ayak-yoluna gittiğim sırada, birden bire bir kurbağa sesi işittim. Yere baktım, hiçbir şey göremedim. Yeniden yürümeğe başlayınca kurbağa bir daha öttü. Aklıma bir düşünce geldi; masamla hasırıma doğru gittim. Ayağımı ne zaman hareket ettirsem, içinden kurbağa sesi geliyordu. Ayağımı elimde tuttum; içerde bir hayvan vardı; kımıldıyordu. Ürktüm, çünkü nasıl bir hayvan olduğunu henüz anlayamamıştım. Uşağımı çağırdım, ona ışık tutturdum; ayakkabımı çektim, bir tek pençe gördüm, anladım ki kurbağadır. Uşağı-

ma , dışarı atmasını emretmiştim; hayvan, hoplaya hoplaya uzaklaştı.

Doğu Sur'unun bayı da pek fakirdi; elbiseleri paramparça idi; papuçları delik deşikti. Ama papucunun deliklerinden bir kurbağa girip saklandığını hiç duymadım. Onun için, Doğu Sur'u bayından bir derece daha fakir olduğumu biliyorum.

Şu var ki, ayakkabı, kış uykusu için uygun bir yer değildir. Demek ki kurbağa yanılmış olacak. Bağırtilariyle varlığından haberdar etmemiş olsaydı, ayağım altında ezilecekti.

Liu Dzung-yüen'm kurbağa budu yemek hakkında bir şiiri vardır; Han Yü de buna cevap olarak bir şiir yazmıştı. Bildir, Han Yü'nün bu şiirine bir nazire yazdım. Bununla, benimle oturanlara bir ihtarda bulunmak istiyordum. Gerçekten de bu sefer bu sayede onları kurbağayı öldürmekten alıkoydum. Acaba o, cinsinden olanları öldürmek istemediğimi bildiği için mi geldi? Yenmiş olmaya karşı kendini korumak için mi bana geldi? Ama ezilmemiş olması, tesadüfen başka birşey değildir; demek felâketten kaçmak onu az kalsın felâkete sürüklüyordu. Bana sevgisinden, kışı geçirmek için yanıma gelmesi, ölüm-den kaçınmak için haykırması, kurbağada da sinir olduğunu gösterir. Hayvandır, diye onu budala sanmamalıyız.

İnsanlar, başkalarına fenalık etmek isteğinden yüreklerini uzak tutarlarsa, hayvanlar bile onlara gelirler. Yüreğimizi başkalarına zarar getirmekten

uzak tutunca, insanların küme küme koşması gerekmez mi?

Bunu 1150 yılı güzünde yedinci ayın 14 üncü gününün gecesi yazdım.

15) Lü Dzu-hien:

BAYAN WEN-CİANG, Çİ'YE GİDİYOR

İnsanın, göziyle gördüğü bir uğru'dan korkması gerektiğini herkes bilir; fakat görülmiyen uğrulardan da korkmak gerektiğini herkes bilmez. Tutkuların insan üzerine uğruca hücumları savaşıtlardan beterdir. İnsanın da davranış kurallariyle kendini koruması, şehir surları ve hendeklerden daha kuvvetlidir. Ama tutkuların insan üzerindeki uğrulukları gözle görülemediğinden, insanlar kuralları tutmuyor, onları ciddiye almyarak alay ediyorlar. Düşünmüyorlar ki, gözle görülen bir uğru belirli bir yönden gelir, onun için de ona karşı savunulabilir; kılığı olmıyan bir uğur ise karanlıkta dolaşır; hendekler kazar, pusular kurar. Güzel konuşmalarla gülüşmelerin gerisinde mızraklar, zıpkınlar saklıdır. Dehlizde ve kutsal köşede kaplanlar ve parslar barbarlar pusuda beklerler. Bunların hepsi gizlenmişlerdir, fakat birdenbire meydana çıkıp hücumla geçerler ve veliler, bunlara karşı iyi davranış kurallarını kurmuş olmasalardı, insan nesli çoktan ortadan kalkardı.

Babasının yahut annesinin ölümünde, bir prenses biraderine bir yüksek memuru gönderir; örf ve âdet böyle emreder. Evli gelin-görümceler yahut kızkardeşler ana-baba evine gittikleri vakit erkek kardeşleri oturmak için aynı hasırı kullanmazlar; bu da âdetin bir icabıdır. Fakat insanlar bu iki örften memnun değildirler ve bunlara önem vermezler. Ne derece önemli olduklarını bilmezler. Lu devletinde bayan Wenciang bu âdetlere riayetsizlik ettiği ve Çi'ye gittiği vakit, kocasını ölüm felâketi çarptı; kocası yabancı diyarda öldü ve bütün dünyanın maskarası oldu. Örf ve âdetlere karşı bir tek riayetsizlik, arkasından böyle bir felâket... Böyle olunca insanlar, bir an için olsa da örf ve âdetlere nasıl unutabilirler(1)...

İyi insan tutkulara uğru gözüyle, davranış kurallarına şehir surları gözüyle bakar. Tutkular benim sağda, solda, önce arkadaki davranışıma dikkat eder, onları hemen yutar; ve bunu o kadar sık yaparlar ki, insan sayısını tutmazlar bile. İnsan biraz dikkatsiz olursa, onların eline düşer. Etrafında savaşılan bir meydanda duran bizler, ancak örflere sadık kalmakla

(1)Bayan Wen Çi hükümdarın kızkardeşi ve Lu hükümdarının zevcesi idi (Milâttan önce 7 inci yüzyıl) Biraderini ziyaret etmek üzere kocasıyla birlikte yola çıkmıştı. Kocasını kendisini, kendi erkek kardeşi ile arkadaşlık etmekle suçlandığından, erkek kardeşinin adamları marifetiyle kocasını öldürttü. Örf ve âdetlere bakılırsa, evlendikten sonra artık erkek kardeşinin yanına hiç gelmemesi lâzımdı.

hayatımızı koruyabiliriz. Örfler olmasa, hayatımız da olmaz.

Sonra, daha yüksek bir mevkiye yükselirken, daha alçağına inerken, başı indirir yahut kaldırırken sarfedilen gayretler, savaşır, öldürür, ve yakıp yıkar-ken sarfedilen gayretler, savaşır, öldürür, yakıp yıkarken sarfedilen gayretlerden daha iyi değil midir... Takkelerin, serpuşların, kuşakların ve örtülerin sebeb oldukları zahmetler, bıçakla, testere ile, nacakla, balta ile yapılan savaşların verdiği zahmetlerden daha iyi değil midir?... İyi adam birçok güçlükler, birçok zahmetlerle çevrili bir noktada durmaktadır, insanlar işte ancak bunu görüyorlar. Fakat görmüyorlar ki o, aynı zamanda en emin yerde durur.

Bugünkü insanlar bu zahmetleri sıkıcı buluyor ve onlardan nefret ediyorlar. Fakat zararı hiçbir zaman görememişlerdir. Bir şehir uğrular tarafından çevrildiği vakit, muhafaza kuleleri ne kadar sık inşa edilmiş olursa olsun, hendekler ne kadar derin olursa olsun, gene kulelerin seyrek, hendeklerin düz olmasından korkulur...Kulelerin fazla sık, hendeklerin fazla derin olmasından ötürü canı sıkılan hiç çıkıyor mu?...

İnsanlar, şekilsiz uğruları görebilselerdi, hergün yüzlerce dua ve tapınmalarda bulunur, hâlâ da fazla tembeliz diye korkup dururlardı. Üçbin âdet mevcut olsaydı da gene pek az bulurlardı. Acaba o zaman zahmet ve sıkıntılardan ötürü canları sıkılır mıydı?...

16) *Sunf Lien:*

ŞARKICI KIZ Lİ

Şarkıcı Kız Li'nin vatani Ba-cou idi; anası zevk kızmı “Erik Dalı” idi. Li 14 yaşına girince, anası ona şarkı ve raks öğretti. Fakat o, canı sıkık olarak, şöyle dedi: “Herkes kendine bir koca seçebiliyor; neden bir ben zevk kızı olayım?” Buna karşılık anası, elbiseden, yemekten söz açarak, başka çıkar yol olmadığını anlattı.

Kız, anasının sözünü keserek: “Rastık sürmemegi, et yememeği müsaade edersen, dedi razı olurum; yoksa ölümü seçerim.” Ana korktu ve kızın istediğine razı oldu.

Bundan sonra kız hep düz beyaz ipekler giydi; güzel saçlarını da sadece tarayıp topladı; bununla beraber, yada gibi, kar gibi güzel olmuştu; bakanlar, bir peri gördüklerini sanıyorlardı; kızın füsunu çok, ama çok artmıştı.

Biri Li'yi çağırdığı zaman o, terbiyesi bozuk delikanlıların sofrada bulunup bulunmayacağını sorar, hattâ oraya varmadan biraz önce, göz kulak olması için birini gönderirdi. Herkes de Li'yi tanır ve ona, hayasız sözler söylemekten çekinirdi. Li gelince, Taoist şarkılar, velilerin zevklerini terennüm eden şarkılar söylerdi. O esnada da edepli edepli sakince otururdu. Biri kendine sokulup çapkınca hareketlerde bulunmaya cüret edince Li hemen kollarını

sıvazlar, kalkıp giderdi; artık bir an bile orada durmazdı. Aynı bir kimse kendisini davet edince de artık o daveti kabul etmez oraya gitmezdi.

İ-cin mülkiye memuru henüz genç bir adamdı. Bir gün Li'nin anasına bir miktar gümüş para gönderdi: Li'yi baştan çıkarmak istiyodu. Li geldi, elinde bir kılıç kapının önünde göründü; kocaman bir kalasa dayandı ve şöyle dedi: "Bir mülkiye memuru, iyi tavır ve hareket nümunesi olmalıdır diye duymuştum. Siz ise bunu olmamakla kalmıyor, üstelik halkın ahlâkını bozuyosunuz. Üstünüzde memur libası var ama, bir domuz, bir köpek gibi davranıyorsunuz! Siz memur değil, halis uğrusunuz! Hele bir yaklaşın da önce sizi sonra kendimi öldüreyim!" Mülkiye memuru korktu ve çekip gitti. Eyalet müfettişi Li'nin ne kadar faziletli olduğunu duymuştu; onu tahsilinin sonuna gelmiş, tam doktora sınavını geçirmekte olan oğlu ile nişanladı. Böylece Li, baş-kadın oldu; henüz bâkire idi.

Birkaç yıl beraberce yaşadılar. Sonra büyük kargaşalıklar çıktı. Karı koca kaçmak zorunda kaldılar. Haydutların ellerine düştüler; bayan Li bunların hoşuna gitti; kocasını öldürüp kadını alıkoymak istiyorlardı. Fakat Li, kollarını kocasının boynuna sardı ve: "Kocamı öldürmek istiyorsanız" diye haykırdı, "önce beni öldürmelisiniz. Peşinizden gidip haydut olmaktansa öleyim, daha iyi." Haydutlar kızıp her ikisini de öldürdüler.

Evet, şarkıcı kızlar arasında Li gibisinin çıkması, cidden hayranlığa değer bir şey!

17) Liu Ci:**a. PORTAKALCININ CEVABI**

Hangchou'da bir meyvacı vardı; bu adam portakalları muhafaza etmesini o kadar iyi bilirdi ki, portakallar sıcakta da soğukta da bozulmazlardı. Yemişler meydana çıkarıldığı zaman pırıl pırıl pırıldarlardı; elle dokunulunca ya da gibi tatlı idiler; renkleri de altın rengi idi. Fakat kesildikleri vakit görülürdü ki içleri eski pamuk gibi kuru idi. Buna şaşım ve kendisine sordum: "Sen malını, kaplara konsun da atalara kurban olarak sunulsun` diye mi, yoksa misafirlere ikram edilsin diye mi satıyorsun? Yoksa, budala ve gefilleri aldatmak için mi bunları dıştan bu kadar güzel kılıyorsun? Sen gerçekten, müthiş bir sahtekâra benziyorsun."

Yemişçi, gülümsiyerek, şöyle cevap verdi: "Yıllardan beri bu işi yaparım. Bununla yaşar, vücudumu muhafaza ederim. Ben satarım, başkaları, alır. Şimdiye kadar kimse bana bunlar hakkında bir şey söylememiştir; yalnız sizin hoşunuza gitmediler. Sonra, bugün sahtekârlık eden, yalnız ben değilim, çok kişi var... Şunun üzerine hiç düşünmediniz mi: Kaplan derisinden yastıkları üzerine, sanki şehri müdafaa ediyorlarmış gibi mânalı tavırlar, edalarla oturan subay diplomalı kimseler... bunlar acaba savaş taktiğinin kurallarını kullanacak iktidarda kimseler midir?

Tapınağın hâmisi imiş gibi ihtişamla oturan o memur külâhlı, geniş kuşaklı insanlar.. iyi bir hükümet işi başaracak kudrette midirler?

Şakiler ayaklanırlar, fakat bu kimseler onlara karşı savunmazlar. Halk sıkıntı içindedirler; fakat bunlar yardımına koşmasını bilmezler. Maiyetleri yolsuzluklarda bulunurlar, fakat bunlar mâni olamazlar. Kanunlar kötüdür, fakat bunlar onları düzeltmekten âcizdirler. Mahzenlerin nasıl israf edildiğine utanmadan, sıkılmadan bakakalırlar. Bunları o büyük resmî dairelerinde oturur görenler, güzel atların üstünde dolaşır, en güzel şaraplarla mest olur, en nefis yemeklerle karınlarını doldurur görenler, korku ve titreme duyarlar. Bunlar da hep dıştan altın ile yada, içten çürük pamukturlar, değil mi? Ama siz bunlara bakmıyor, yalnız benim portakallarım ile meşgul oluyorsunuz.”

Sustum; karşılık verecek durumda değildim. Çekildim ve adamın sözleri üzerinde düşünceye daldım. Bu adam bu dünyanın kötülüğünden duyduğu hiddeti portakal misaliyle ifade eden bir hiciv üstadı değil de nedir?

b. ŞÜPHE

I

İşittim: boş bir vâdiye rüzgâr geliyor: Vâdi önceden rüzgârla uyuşmamış, ama rüzgâr kendiliğince

den geliyor. Dağlar, ağaçlarla önceden uyuşmamışlar ama ağaçlar kendiliklerinden büyüyorlar.

Bunun gibi, saadeti insan arayamaz; fazilet tam ise, o kendiliğinden gelir. Şan'ın da peşinde koşulmuyor, ama insanlar yüzlerini birine çevirince şan ona kendiliğinden geliyor.

II

Duydum: Rüzgâr hiçbir yaratık, ihtiyar bir devenin tanıdığı kadar tanıyamazmış. Yolları hiç bir hayvan ihtiyar bir at kadar tanıyamazmış.

Onun için: Bir evde ihtiyar bir uşak varsa, orada eski eşya yollara atılmaz. Bir devlette ihtiyar bir vezir varsa eski kararları uzaklarda aramaya lüzum olmaz.

18) Wang Li:

HUAN-ŞAN DAĞINA İLK ÇIKIŞIM

Bir yıldan fazla bir zamandan beri Cang-an'dan yaşıyorum; Çiu bana, Hua-şan'a çıkışını anlattı, beni de aynını yapmağa tahrik etti. Fakat, o sırada bunaltıcı sıcaklar hüküm sürdüğünden, güzün bera-berce çıkmak için sözleştik.

18 temmuz'da Çiu'ya gittim: fakat o hastalıktan yeni kalkmıştı ve kendisini henüz pek mecalsiz hissediyordu. Onun için torunu, bilgin Şen'i yanına kattı. Eşeklere bindik ve durmadan seyahat ederek,

ikinci günün akşamı Hua-yin şehrine vardık. Orada dinlendik; Bay Huang adlı bir memur bizi evinde misafir etti. ona dağa tırmanmanın güçlükleri hakkında sualler sorduk, o da bize şu cevabı verdi: “Ben altı yıldır burada memur olarak vazife görüyorum; dağdan ancak bir iki fersah uzakta yaşıyorum; fakat çok korkuyorum; onun için de korkumu yenip dağa çıkmağa cesaret edemedim.” Bununla beraber, dağa çıkmada usta iki uşağını yanımıza kattı; bunlar bize rehberlik edeceklerdi.

Ertesi sabah, kahvaltıdan sonra suyun kaynadığı bir tapınak mahallesine girip çalılar arasından çıktığı vadiye kadar gittik. Uşaklar buranın “Yada kaynağı tapınağı” olduğunu söylediler. Tapınakta, Hi-i nin heykelini gördük; Hi-i uykuda olarak tamamen tabiata uygun bir şekilde tasvir edilmiş. Ağaçların gölgesinde, sakalları sallayan ve tozlu yüzlerimizi âdeta yıkayan serin bir rüzgâr esiyordu. Tapındaki Taoist keşişler bizi karşıladılar ve bize çay ile yemiş ikram ettiler. Tehlikeli yolu heyecanla tasvir ediyorlardı: Bütün ağaçlar kesilmiş imiş; temiz elbise ile yukarı çıkılamazmış; bize bir seyyah esasını hediye ettiler, fakat onu ancak “Yeşil dallar” civarına kadar kullanabileceğimizi söylediler. Ondan sonra deyneğe dayanılamazmış. Bunun üzerine serpuslarımızı, ayakkabılarımızı ve setrelerimizi tapınakta bıraktık ve baş örtüsü, kısa libas ve samandan çarıklerle yola çıktık.

Bay Şen kuvvetli idi ve iyi yürüyordu. Bir uşak önden gidiyordu. Dağ önümüzde açıldı; esrarlı şeyler bizi çevreledi; azıcık yürüyor, sonra durup dağa bakıyorduk. Bulutlar dağın tepesini sarmıştı; zirveler görünmüyordu. Sis öteki dağlardan sıyrıldı ve sabah güneşi, zirveleri aydınlattı.

Dağ yamaçlarının güzellikleri git gide bize açılıyordu.

Rüzgâr yamaçlara vuruyor ve musiki gibi nefis bir ses çıkarıyordu; nereden geldiği bilinmiyen güzel bir ses! Bunlar, güzel bir resme ne kadar benziyor: Gaşi olup kaldım; ötekiler beni çok geçmişlerdi, beni çağırıyor ve acele ediyorlardı. Beni çeken şeyin acele olmadığının hiç farkına varabilirler mi idi?

Yolun üzerinde o kadar keçiboynuzu, o kadar dikenli ot vardı ki, patikayı görmeye imkân yoktu. Uşaklar yanımdan ayrıldıkları vakit, yolumu hemen kaybediyordum ve birbirimizden uzaklaşıyorduk. Hele bir dikkat etmiyeyim, hemen yüzümle bir şeye vuruyor yahut da saçlarım karmakarışık oluyordu. Hoplıya hoplıya değneğime kaka kaka ilerliyordum. Hiçbir zaman iyi bir yürüyücü olmadım, ama bu çıkış beni fevkâlade yoruyordu. Hep dinlenmek zorundaydım. Cebimden kâğıtla fırça çıkardım, gördüğüm güzelliklerin resmini yapmaya koyuldum. Böylece, ötekilerden gittikçe daha fazla uzaklaştım; onlar gittikçe daha fazla ileride bulunuyorlardı. Bunlar arasında yalnız bay Şen beni tanıyordu, o da beni

yazar görünce yazmağa koyuldu, dinlenir görünce, dinlenmeye koyuldu. Resimden pek anlamam, fakat o benim resme olan aşkımı biliyordu ve tuhaf bir ağaç yahut dikkate değer bir taş gördüğü vakit büyük bir anlayışla dikkatimi o yana çekiyordu. Gözün tam olarak kavramakta aciz kaldığı şeyleri yazı ile kaydediyorduk.

Derede, balta ve balyoz sesleri, ağustos böceklerinin cırcırları ve kuşların ötüşlerine karışıyordu. O zaman resim kâğıdını bir yana bırakıp odunun kesilişine, kuşların şarkılarına kulak verdik ve bir şiir söyledik.

Kaynak, bir rebab yahut bir ud gîbî, yahut da kayış kemer veya halkalar gibi ötüyordu. Sesi bir an bile durmuyordu. Suyun bir arada aktığı yerde tamamen sakindi; az hareket ediyordu; güneşin ışığını aksettiriyordu. Ama, yukarda cidarlarda kırmızı ve beyaz Quarz taşı görünüyordu. Suda yıkanmış. Su ne güzel berrak, soğuk, temizdi; tadı da şekerli idi. Vatanım Yang-San'daki kaynağı hatırladım. Bir kaç yıl önce ondan da tatmıştım, fakat o bunun kâbına varamazdı.

Derenin kuzeyinde, geçilmez yerlerde, birtakım ağaçlar yükseliyordu ki, bunlardan kızmemesine benzer meyvalar sarmakta idi. Uşağım bunları portakal sandı. Ağaçlara tırmandı ve meyvaları tattı. Fakat meyvalar ağza batıyordu; onun için yiyemedi ve attı.

Dağlar batıya doğru çekildiler; orada bir küçük mağaraya vardık. Bunun önünde satranç tahtası gibi düz bir taş vardı. İçerde rahat rahat oturabiliyordu.

Bura Taoist'leri çalgı çalıyor ve sonsuzu tasvir ediyorlar, sonra taşın üzerine oturup söyledikleri şiir ve şarkıları yazıyorlar. Tam karşıda, doğu cıdarda, dört köşeli bir delik var. Hepimiz birden buraya girmek istiyoruz fakat, uşak şöyle dedi: "Bu Hsi'nin sandukası onun kabri'dir." Burası dikenli otlarla dolu idi; içerde nüfus edemiyorduk. Onun için ben; "sanduka"nın "zarf" anlamında olması gerektiğini, onun bedenî zarfı-attığı zarf-olması lâzım geldiğini ileri sürdüm ve ancak halk ağzında sanduka dendiğini söyledim.

Aşağı yukarı saat ona doğru "Yukarı zirve" deydik. Bu tepe dimdik yukarı fırlamaktadır; ve demir halatlar tepeden aşağı sarmaktadır. Yukarı bakınca, zirvenin "Kontur"u güç seçilir. Dağın yamacında eğri büğrü acaip ağaçlar bulunmaktadır. Dağa çıkmak için iki sıra yol kazılmıştır; bunların derinliği iki parmak var yoktur ve ayağın ucuna tam yetmektedir; dağa çıkmak isteyen bunları kullanmalı.

Uşaklar diyorlar ki: "Yukarda Wan adında bir Taoist yaşar, bu adam hiç aşağı inmemiştir. Yalnız arasıra bir yahut iki keşiş ona yada kaynağı tapınağın-dan yemek getirir." Basamakların sonunda bir taş levha vardır: "Yukarı Batı kapısı; kuzey uç". Burası, Tang sülâlesinden kayser Yüan-dzung'un hemşiresi-nin, gökyüzüne gitmek üzere bir turna kuşuna bindiği

yerdir. Kayser Yüang-dzung da bu kapıyı altından yaptırmıştır. Kapıdan girilince birkaç zirveye varılır ve ancak ta tepede Taoist'in ikametgâhına erişilir. Güney'e doğru bakılınca arka arkaya birtakım dağlar görülür ve bunların nerede sona erdiği kestirilemez. Yukarıda ot bitmez, yalnız bir yerde biraz "Asarum" otu yetişir. Tehlikeden korkuyor ve oraya gitmeye cesaret edemiyordum, halbuki canım da istiyordu. Zirven'in eteğinde bir ağacın altında oturdum ve uzun uzun yukarı baktım.

Zirvenin eteğinden kuzeye doğru dar bir yol, sanki bir geçitten gidiliyormuş gibi götürür; yol, bir insan geçecek kadar genişti. Burada bitki bitmiyor. Fakat herşey dökülmüş yapraklarla örtülüdür, öyle ki insan yürürken yerdeki çukurları görmüyor, yanlış adım atıyor ve düşüyor. Bir keresinde fazla yana doğru gittim ve kaydım; az kaldı, uçurumdan aşağı gidiyordum. Burada, eğri büğrü sazların bulunduğu yerde karanlıkta yüründüğü vakit, insanı korku alabilir; çünkü her adım atışta kökler yaprakları delmekte ve çıtırtı yapmaktadır, öyle ki insan burada bir yılan var sanmaktadır.

Manzarayı uzun uzun seyretmiştik; odun toplayıcılar yukarı geldiler. Onlara yeşil dallar yamacına kadar daha çok var mı diye sorduk, cevap verecekleri yerde bir şarkı söylediler ve gittiler. Biz de ağaçların arasından çıkınca, yolun ortasında fevkalâde büyük taşlar gördük; bunlar sanki balta ile vurulmuş gibi idiler. Uşaklar şöyle dediler: "Burası ilk maniadır.

Savaş kargaşalıklarından halk buraya sığınır... Taşları buraya yığmışlar; sonra, yolu kaparlar ve emniyette yaşarlar.” Manianın iç tarafında taşlar, gördüm; hattâ birçok taş parçası da yanlarındaydı. Sağ tarafta iki tane taştan kaplan vardı. Yorgundum. Oturdum. Kaplanlara elimde dokundum. O anda, arkadaşlarımla nere olduklarını, birdenbire bilemez oldum. Çağırdım, ama cevap vermediler. Yarım fersah peşlerinden koştum ve derenin kenarında buldum; eğlenmek için dereye taş atmaktaydılar. Burada su derindir ve yol sona erer. Derenin üstünden atlamak lâzım. Derede birbirine yakın bir şekilde dağınık olarak bulunan taşlara basa basa dereden geçilebilir.

Karşı tarafa geçtiğimizde dönüp derenin hışırtısını, kaynamasını, seyrettim. Biz hiçbir zaman böyle sadece kendini koyvermeye erişemeyiz. Hemen hemen kendimi kaybetmiş gibi idim. Tam bu sırada güneyde bir kayadan bir şelâle dereye geldi, ağaç dalları üzerinde köpürdü ve bir yağmur teşkil etti. Öyle bir yağmur ki, uzun zaman rüzgârda tutundu ve yavaş yavaş azaldı. Yüz adım daha yürüdükten sonra ikinci maniaya geldik. Bunun hali daha tabîî; fakat suni de olabilir. Kuvvet bakımından birincisine erişemez ama tehlike bakımından ona baskındır. Bu maniada şiddetli rüzgâr esmektedir. Burada uzun zaman durulmaz. Sonra etrafa bakılınca mavi berrak hava görülür.

Sonra yukarıya çıkmaya devam ettik. Yüzlerce kıvrımlardan geçtik, nihayet mavi bir duman gördük;

bu, bir ormandaki ağaçların tepeleri idi: yeşil dallar yamacı.

19) Wang Yang-ming:

a. BUDDHİZME.

Bir şöyle sormuş: “Buddha da karakterin gelişmesine uğraşmaktadır. Nasıl oluyor da bunu dünyayı idare etmekte kullanmıyorsunuz?”

Üstat şöyle cevap vermiş: “Biz Konfücius müritleri, karakterimizi geliştirdiğimizde olayların zemini hiçbir zaman terketmeyiz. Biz yalnız tabiat verisinin peşinden gideriz ve tabii kalırız; böylece de bütün iş görülmüş olur. Ama Buddha, çevresindeki olayları yok etmek istiyor. Karakteri bir hayal mahsülü sayıyor, böylece yavaş yavaş boşluğun içinde kaybolup gidiyor. Onun için, yaşadığı âlemle en küçük bir bağı yoktur; onun için de bir Buddhist dünyayı idare edemez.”

b. DALÂLET

Biri, dalâletin ne olduğunu soruyordu.

Üstat şöyle cevap verdi: “Yalnız eğitim görmemiş erkeklerle kadının doğru buldukları, tasvip ettikleri herşey, doğru öğretilerdir; yanlış eğitim görmemiş erkeklerle kadının reddettikleri ne varsa dalâlettir.”

c. SEVİNÇ

Biri soruyordu. “Sevinç içimizin başlıca nişanesi ise, ana-babanın ölümünde ağlamanın ah! etmenin mânası nedir? Bu sevinç o zaman da var mıdır?”

Üstad cevap verdi: “Ancak büyük bir acı duyduktan sonradır ki insan gerçekten sevinçlidir; hiçbir acı duymamış bir kimse tam mânasiyle sevinçli olamaz. Ağladığımız, zaman da asıl içimiz sâkindir; İşte bu sükûnet, sevinçtir. Esas karakterinize bununla dokunulmamış oluyor.”

d. FRENKLER HAKKINDA.

Bay Lin Cien-su Ning Hao’nun ayaklanmasını duyunca, hemen o gece “Frenk tüfekleri” döktürdü, barut reçetesini kopya etti; bana da eliyle bir yazı yazdı; bunda bana bütün vatan-severliğimi kullanıp eşkiyalara karşı savaşmamı istiyordu.

O zaman 6 ıncı ayda bulunuyorduk. Boğucu bir sıcak vardı; çoğu insanlar yolda ölüyorlardı. Bay Lin bana iki hizmetçini yiyecek içeceklerle birlikte dolambaçlı yollardan gönderdi; bunlar gece gündüz, o sıcakta yürüdüler, 3000 fersah katettiler. Bize vardıkları zaman, Ning Hao yedi gündür esirdi.

Mektubu açınca, gözlerimden yaşlar gelecek kadar rikkate geldim. Ning Hao yedinci ayın 26 sında esir edildi; 6 ncı ayın 14 ünde isyanı başlamıştı; demek ki isyan ancak bir ay ve 19 gün sürmüştü.

Fakat vazifelerini yerine getirirken güçlüklerden kaçınmayan, kaçamak yolları aramayan az centilmen vardır. Ama bu bakımdan kim Bay Lin'in kâabına varır, o Bay Lin ki, mesele patlak verdiği zaman, Devlete hizmet kaygısı ile aile meselelerini tamamen geride bırakır.

Ama Bay Lin'in vatanseverliği, karakterinden geliyor, onun için yaşlandıkça artmakta; kendisi hep geride durmaktadır, fakat tasaları gittikçe artmakta, vazifesinin yerine getirilmesi de daha parlak bir hal almaktadır.

Önce, bu olayı saraya bildirmeği düşündüm. sonra bunun Lin'in zihniyetine uymıyacağını düşündüm. Onun için Lin'in şahsına mahsus "Frenkler" adlı bir methiye kaleme aldım; aynı zihniyetteki centilmenleri bunun herhalde unutmayacaklardır.⁽¹⁾

20) *Hsü Wei:*

a. YEH'İN ŞİİRLERİNE ÖNSÖZ.

İnsanlar kuşdili öğrenirlerse, çıkardıkları sesler kuş sesleri olur, ama kendileri insan kalırlar. Kuşlar

- (1) Bu deneme 1519 yılından olup, Avrupalılarla silâhlarını ilk defa zikr edildikleri yerdir. Başka bir eski kaynak şöyle malûmat veriyor: Fu langci asıl Malakka kiralını kovup Çine gelen eşkiyanın adı imiş. Bununla beraber. Kayser'in Nankin-g'e (1519) da bir seyahatinde misafirhanede bir yıl alıkonmuştur. Lin tüfenklere aynı adı koymuş (karşılaştırınız: Cien-hu-ci fenklere aynı adı koymuş (karşılaştırınız: Cien-hu-ci-yü-ci II, 8 b - 9 a)

insan dili öğrenirlerse, dillerinde insan olurlar, ama aralarında kuş kalırlar. İşte, kuşlarla insanlar arasındaki fark bundan ibarettir.

Fakat bugünkü şairler arasında ne gibi farklar vardır? Bunlar, kendi içlerinden gelenle bir şiir söylemiyorlar, başkalarının bir kere söylemiş olduklarından alıyor ve şöyle diyorlar: “Bu parça şu veya bu üslûptadır. Halbuki öteki parça, değildir. Şu cümle bu adamdandır, ama öteki, değildir.” Bu, pek sanatlıca ve ince olabilir, fakat bunun, kuşların insan gibi konuşması ile farkı ne? Ama dostum Yeh’in şiirleri böyle değildir...

b. KARAKAPI ÖĞRETİSİ ÜZERİNE BİRİNCİ MEKTUP

Evvelki gün sizden şahsen ders almak şerefine nail oldum, şimdi de bir mektupla şerefleniyorum. Büyük bir saygı ile onu birkaç kere okudum. Şimdi artık biliyorum ki siz Cihan ilkesi (Tao) nun araştırılmasında üstün körü değil, derin bir bilgiye sahipsiniz. Ben bunun üzerine kendi sözlerimi düşününce, onların ne kadar yanlış olduklarını hissediyorum. Fırça ile kalem yanlış olduklarımı düzeltmekten acizdir. Karşı yönün müdafileri, tek başına erkek kuvveti (Yang) olamaz derler... Göğün erkek kuvveti, yerin kadın kuvveti üzerine, dayanmış olmalı, derler. Ben de şöyle sordum: “Yer, gökteki kadın kuvvetinden (Yin) gelmektedir. Bu insanın erkekliği-nin, o insanın kadınlığına dayandığı doğru değildir.”

Bunun üzerine öteki kaçamak yollar buluyor, ben de yeni sualler sormak zorunda kalıyordum. Fakat bir önceki sualde bahis konusu hayat yahut ölüm gibi bir belit, bahis konusu değildir...

Keşif Nan-yêh bir kere tenkit yollu şöyle diyor-du. Bir tuğla hiçbir zaman ayna olamaz. Zira tuğla ile ayna ayrı ayrı şeylerdir de ondan. Fakat düşünmek yanıt hareket etmemek (faal olmamak) bir çocuğa, doğarken verilir. Bir kimse doğumdan ihtiyarlığa kadar bu yetiye sadık kalırsa, veli olur; bundan büsbütün yüzünü çevirirse, hayalet olur. Fakat her insan denen aynı varlıktır. Demek ki mukayese doğrudur. İnsan bir ayna elde etmek isterse aynayı cilâ eder; bunun için de bir tuğlayı cilâlamamak gerektir.

Bana karşı beslediğimiz bütün şüpheler sizinle benim, yeni güneş ve ay teorisi üzerinde biribirimizle uyuşmadığımızdan sizin hâlâ eski teoriye bağlı kalmanızdan ileri gelmektedir. Bir kere güneş ile ayın önemi ve mânasını kavransanız, o zaman herhalde şüpheleriniz ortadan kalkmış olur.

İşte bu, bütün saygılarımla, benim cevabımdır.

c. KARAKAPI ÖĞRETİSİ HAKKINDA İKİNCİ MEKTUP

Başta güneşle ay bir tek şeydiler: sonradan bu tek şey ikiye ayrıldı. Fakat bu ayrılma pek ama pek erken; gök ile yerin teşekkül etmesinden önce

olmuştu. Gök ile yerin olmasından sonra güneş ile aya bakılınca bunlar ancak, gök ile yer arasında iki şey gibi görünmektedir. Fakat meseleyi gök ile yerin, güneş ile ayın henüz ayrılmış oldukları zaman bakımından mütalâa edersek ve bunu her yönden ışıktandırırsak, o zaman görürüz ki gök ile yer de güneşle aydan olmuşlardır.

İnsandan bahsedelim. Önce bir küçük yığın sudan başka bir şey yoktur. Bu Kaos durumuna tekabül etmez mi? Sonra bir dış cisim, teşekkül eder, bu, göktür. Bir de içi cisim; bu da yerdir. Bu da gök ile yerin teşekkülüne tekabül etmez mi? Fakat içten ve dıştan teşekkül kendiliğinden olmaz. Bir varlık vardır; bu birden ikiye geçer ve böylece kendini teşkil eder. Herşeye bu noktadan bakılırsa gök ile yerin güneş ile ay olmadan olamayacakları anlaşılır. Zira gök ile yer ilk Kaos'tan teşekkül ettikleri vakit, kalpleri olmadığı gibi amelleri de yoktu. Güneş ve ay sayesinde yavaş yavaş kuruluş iledir ki, birini öteki üzerine yığdılar ve bu işten ne ay ne güneş bir parçacık bile sarsılmadı - ve insanla öteki yaratıkları teşkil ettiler. Bu, tıpkı çömlek yapmak yahut maden dökmek gibidir.

İnsanda su kümeciklerinden kemikler hasıl olur. Bunlar henüz kalpsiz ve amelsizdir. Fakat hiç sarsılmıyan güneşle ayın kurması sayesinde üç devre boyunca çocuk hasıl olur. Bu da göğün çömlek gibi yapılması yahut dökülmesi gibidir. Böylece, güneş ile ay yaşıyan varlıkların eritme ateşi gibidirler; göğün

de insanın da onlardan payı vardır. Gök ile yerin eritme kuvveti büyüktür, onun için hadsiz hesapsız insan ve başka yaratıklar yaratırlar. İnsanın yaratma kuvveti, küçüktür; onun için yalnız bir çocuk doğurur. Bugün kim hayat sanatı ile meşgul olduysa yalnız şu kadar bilir ki benim bedenimde güneşle ayın ateşinin bir nevi, gök ile yerin, güneşle ayın eritme ateşi bulunur.

Bedenimizde bir çocuğun teşekkül etmesi, gök ile yerin, insanlarla bütün öteki varlıkları yaratabilmesi gibidir. Fakat yanlış yola saparak, hayat sanatının okulda öğrenilebileceğini iddia edenler, bununla hem göğün yaşıyan varlıkları yaratamadığını kabul, fakat öte yandan da o aynı göğün kendilerini doğurmuş olmasını ümid ediyorlar demektir. Bunun, mantık neresinde?

Dişi ve erkek gök öğretisini ileri sürmenin sebebi işte budur. Fakat öteki okul taraflarının, saf erkek kuvveti dermansız kaldığı vakit kendine bir destek kutbu seçmelidir, sözlerinde o kadar çok çelişki vardır ki, ben onları sayıp dökmekten âcizim.

Sizin notayı nazarınız ise klâsik mektebinkinin tamamen aynıdır. Bunun için de ötekilerinki ile mukayese kabul etmez. Ben, vakıa, bu aptal va dar kafamla, felsefe tartışmalarını seviyorum, fakat bunların çoğu henüz benim yontulmamış kalbimin yolunu bulamamıştır. İşte böylece size âcizane kanaatimi dosdoğru söyledim. Esasen, Cihan ilkesi ve türlü felsefi incelikler üzerine tartışmalar ancak doğrudan doğruya konuşmada hayırlı ve verimli olur..

Fakat benim saçmasapan kekelediklerim, yalnız başıma kafamdan çıkmıyor. Şükür olsun ki “Gerçek, doğru üstadın gizli sözleri” nin ve “Gizli kalamın esrarlı kitabı”nın tazyiki ile geçikmeden bilgiye eriştim. Bunlardan yalnız sahte tarafları dışarı atmak yetiyordu, gerisi tamamı. Herşey kalpte ve gökte muayene edilebiliyordu ve gene herşey doğru çıkıyordu. Onun için, bunlara, hiç içime şüphe düşürmeden inanıyorum.

Gebeliğin başında suyun ne düşüncüsü vardır, ne de ameli... O doğurur, çocuğu doğurur. Doğurma, amelle düşüncünün en yükse noktası erişti mi, ölüm gelir. Onun içindir ki düşünmemek ile amel etmemek veli olmanın yoludur. Düşüncenin dışına düşmekten korkmaya lüzum yoktur. Düşünmeyince gamlı olmak yeter.

Üstat Nan-yüe'nin verdiği misalde tuğla ile ayna aynı şeyler değil, iki ayrı şeydir. Düşüncüsz, amelsiz durum ilk durumu, çocukluk durumunu içinde saklar. Buna biraz düşünüş ile amel katılınca, ilk tabiat değişmiş, bozulmuş olur... Aynayı elde etmek için tuğlayı cilâlamak gibi...

21) *Yüan-Hung-dao*:

a. BÜYÜK İLE KÜÇÜK

Asıl Konfüçius'çular büyük ile küçükten söz ettikleri vakit kendi iç ölçülerinden dışarıya çıkıyor-

lar, kendilerinden büyük olma büyük diyorlar. Onun için “büyük bir dağ” dan bahsetmek doğru imiş “büyük deniz” de doğru imiş, ama “kuş dağdan büyüktür” “balık, denizden daha büyüktür” doğru değilmiş. Neden? çünkü iç ölçü ile ölçülememiş de ondan.

Kendilerinden küçük olma, küçük derler. Onun için, küçük bir karıncadan söz edildiği vakit, doğru imiş, küçük bir arpa kurdundan söz edilince doğru imiş. Fakat karıncaların bir devleti vardır, bu devletin hükümdarı, genç ihtiyar tebaası hakkı ve haksızlığı, kavgası ve boyun eğmesi vardır, dendiği yahut da arpa kurtlarının kirpiklerinde böcekler vardır; bunların da sayısız ülkeleri, beldeleri, başkentleri ve sınır eyaletleri vardır, dendiği vakit, bu doğru değilmiş. Neden? Çünkü iç ölçü ile ölçülememiş de ondan.

Evet, insanın tepeden tırnağa kadar ölçüsü, beş ayaktır. Sonra, insanın 360 kemiği içinde 36 000 cinsten mikrop yaşamaktadır. Kimin, neyin gözü varsa, onun için ışık vardır; demek ki bunlar için gece ile gündüz, güneş ile ay da vardır. Kimin neyin, ayağı varsa onun için toprak vardır. Demek ki bunlar için dağlarla tepeler çaylarla hendekler vardır. Kimin, neyin, meyli ve azusu varsa, onun için beraber olma vardır. Demek ki bunlar için baba ile oğul, koca ile karı, hayatı koruma ile ölüme götürme de vardır. Biri ısırır, biri kaşınır, demek ki bunlar kazanç peşinde koşmayı da bilirler. Bitleri yığınla tırnağımız üzerine koyunca, bunlar yaban ördeği gibi kaçarlar: demek ki bunlar da ölüm korkusu nedir, bilirler.

Gök ile yer acaba bir tek büyük bir teşekkür olamaz mı? Bütün bu Acun da bu teşekkürün herhangi bir kemiği aralarında boş bir mekân olmaz mı? Kuşlarla hayvanlar, insanlarla şeyler, bilgilerle veliler, insan - üstü varlıklarla Buddha'lar, onun 36 000 cins mikrobundan yalnız bir cins değil midir?

Kitapta şöyle der: “Kafa ile vücut kılları, tırnaklarla dişler, deri ile et, kaslar ile kemikler, hepsi yerindir.” Öyleyse, biliyorum dünya büyük bir kıldan başka bir şey değildir. “Tükrük ile gözyaşı, cerahat ile kan ve bütün öteki mayiler yerindir.” demek ki, biliyorum, şu, büyük bir yaş damlasından başka bir şey değildir. “Isı ateşin, hareket rüzgârındır.” Demek ki, biliyorum rüzgâr ile ateş, ayrıca büyük bir nefesten başka bir şey değildir. Gök ile yer, büyük bir pay almışlar. fakat bu, onlar için çok değildir; insanların payı küçüktür, fakat bu onlar için az değildir. Böcekler içlerde yaşarlar ve içerisini fazla dar bulmazlar; insanlar dışarda yaşarlar ve dışarısını fazla geniş bulmazlar. Gök ile yer için bir devir bir hayattır; böcekler için, hayat kocama, hasta olma ve ölmedir. Dirsekteki mikroplar, parmakla, barbar diyardı diye alay ederler; deri kıvrımlarındaki mikrop-lara dişlerden, tırnaklardan söz açıldığı vakit, saçma! derler. Bunlar, kendi bedenleri dışında insanlar bulunduğuna inanmazlar-nerede kaldı insanların dışında gök ile yere inanmaları?!

Bu bakımdan, şeylerin büyüklüğünü küçüklüğünü ölçmek için, içten çıkarılmış en büyük ölçü bile

yetmez. Ukalâ Konfücius'cularla küçük bilginler; her gün görüp işittikleri ile, göğe, yere ait, hiç görmedikleri, hiç işitmedikleri şeyleri, ayırıp parçlamak istiyorlar. Sımsıkı kanunlarla kendilerini bağlıyor, böylece sonra gelen insanları da bağladıklarını sanıyorlar. Çabahyor, kitaplar yazıyorlar-bunlar bilgendirler; kurallar kurarlar; sonraki insanlar da bunlara, soğuga, sıcağa, beş ayak dalarlar bunların, kafalarını sokacak hemen hemen bir aralıkları yoktur. Bir dağda yaşayan porsukların velilere ihtiyacı yoktur. Onlar, kendi iç ölçüleri ile, gök ile yeri kavrayamayacaklarını bilirler. Demek oluyor ki, çevremizdeki şeylerde “büyük” ile “küçük” yoktur. Eski çağ ile şimdiki çağda “çabuk” ile “yavaş” yoktur. Yaşayan varlıklarda “ben” ile “sen” yoktur. Erken ölüm, uzun ömür olabilir; büyük, küçük olabilir; kısa, uzun olabilir; ben, sen olabilir; akıllı budala olabilir.

Bir günlük sinek için akşam ölüm, uzun bir ömürdür. Böylece, erken ölüm bir kere de uzun ömür olabilir. Sığır, domuzdan büyük, ama filden küçüktür; böylece büyük, bir kere de küçük olabilir. İçinde on yıl yaşanan bir rüya, küçücük bir an sürebilir. Böylece kısa, bir kere de uzun olabilir. Eli göğsünde durduğundan nefesi daralan bir kimse için o el, yabancı bir şeydir: böylece; ben bir kere sen olabilir. Veli bile bir duvarın arkasında ne var ne yok bilemez; böylece bir akıllı da bir kere budala olabilir.

Doğru durmak yahut eğri durmak bana bağlıdır; doğru gitmek yahut eğri gitmek bana bağlı değildir; o

halde keyfimizin istediği gibi dolaşıp dünyada her şeyin künhüne varmak bize vergi midir? Velilerin insanlarla hayvanlardan üste çıkabilecek gibi 3 başı, 9 kolu mu vardır? Hayır biz yalnız insanla hayvan arasındaki farkı görebiliriz; fakat iç ölçümüzle büyük ile küçük üzerinde kavgaya girişmek istemeyiz. Düşüncelerimiz ancak bu sayede her yere gider; her yerde dolaşırlar.

b. HIAO-HIU'NUN ŞİİRLERİNE GİRİŞ

Kardeşim Hiao-hiu'nun şiirlerinin çoğu kaybolmuştur. Yalnız şu biriki tanesi kalmıştır. Bunların da kaybolmasından korktuğum için bastırdım.

Kardeşim erken gelişen bir şairdi. On yaşım henüz aşmıştı, 5000 den fazla kelimeli "Sarı dağlarda güneş" adlı iki mensur şiirini yazdı. Bunlar birer şaheser olmamakla beraber, ince işlenmiş, zevkli, Sı-ma Hiang-ju ile Yang Hiung üslûbunda işlenmiş şiirlerdi. Bugünkü Edebiyatçıların büyük iftiharla gösterdileri o ölmez eserlerden hiç de daha kötü değillerdir. Ama kardeşim, kendisi, bunları pek ortahalli buldu ve bir yana attı.

Kardeşim, Lao-dze'yi, Cuang Cou'yu Lie-dze'yi okumayı pek severdi; bu üç felsefe yazarı üzerine tefsirler kaleme alır; onlarda çok kere yeni yeni şeyler bulurdu. Bu işte, batının Buddhist yazılarına, başka felsefe okullarından özdeyişlere başvurur ve metinleri esaslı bir şekilde incelerdi.

Büyüyünce cesareti çoğaldı, bilgileri aydınlaştı, büyük şeyleri kendine amaç edindi; zamanının büyüklerinin dostu olmak istiyodu. Karı ve çocukla beraber yaşamak, onun için bir geyik veya domuz sürüsü içinde yaşamak gibi idi-bundan uzak durdu. Anayurdunun çocukları ona at ve sığır kuyruğu gibi gelmiyordu; onlarla bir gün bile beraber kalmıyordu. Kayıkla Si-ling'e kadar gitti, oradan atla sınıra vardı. Bütün kuzey, doğu, güney Çin'i dolaştı. Bacakları onu dünyanın hemen hemen yarısına götürdü. Bu sayede şiirleri, denemeleri, günden güne daha güzel oldu.

Genel olarak söylemek gerekirse; kardeşim orijinaldir; boş cümlelere bağlanmaz. Yalnız yüreğinden fışkıranı yazar. Duyguları dünya ile uygunluk halinde olunca da bir oturuşta on bin kelime yazar; hem de doğuya akan su gibi çabuk; öyle ki insanda göz kulak kalmaz.

Şiirlerinde güzel yerler olduğu gibi kusurlu yerler de vardır. Mükemmel olanlarından söz açma lüzum yok. Kusurlu tarafları da nevi kendine mahsus orijinal deyişlerdir; ben bunları ayrıca seviyorum; halbuki "mükemmel" denenleri beni sıkıyor; çünkü bunlar şişkinlikten, gelenekten, bugünkü edebiyatçıların âdetlerinden kurtulmamış bir haldedir. Bugünkü edebiyat-nazım olsun, nesir olsun-peki acınacak bir haldedir. Kalem denemesinde herkes Çin

ve Han zamanının⁽¹⁾, şiirde muhakkak T'ang devrinin⁽²⁾ tarzını taklide uğraşiyor.

Şimdiki yazarlar çalışıyor, taklidediyorlar, bunlar gölge yahut yankı gibidirler; bir şiirde, bir tek kelime pek o kadar klâsik değilse, hepsi birden parmaklarıyla ona işaret ediyor; sanki bir yabani tilki, yahut bir kâfirmedir gibi... Bu baylar, denemelerini Çin yahut Han üslûbunda kaleme aldıkları vakit. O eski insanların altı klâsiğin her kelimesini öğrenmediklerini³ bilmiyorlar mı? Bunlar, hep altı klâsiğin kelimelerini taklidetmiş olsalardı, hiçbir zaman bir Çin yahut bir Han üslûbunu yaradamazlardı. T'ang devrinin şairleri Han yahut Wei hanedanı tarzlarını kopya etmiş olsalardı; hiçbir zaman bir T'ang yüksek üslûbu teşekkül edemezdi.

Her devrin bir yükselmesi, bir de alçalması vardır, üslûp da hep bir kalmaz. Her üslûp en yüksek noktasına kadar incele incele yükselir. Her üslûp bütün imkânlarını sonuna kadar kullanır; onun için bir üslûp sevilir, takdir edilir; ama daha iyiden, daha kötüden söz edilmez.

- (1) Milâttan önce 206 dan, Milâdi 220'ye kadar Burada, bilhassa, şairlerinden yukarıda bir nümune verdiğimiz Cia İ kasd ediliyor.
- (2) Milâdi 618-906. Kasd olunanlar, meşhur şair Li Bo ile Du Fu'dur.
- (3) Kasd olunan 150 ile 250 yılları arasındaki zamandır; Bu devirde, yukarıda şairlerinden bir nümune verdiğimiz Yüan Ci gibi birtakım şairler vardı.

Sonra dünyada kendi yolunda giden münzevilerin de bulunması lâzımdır. -Bunlar yok edilseler bile, gene yeryüzünde bulunur. Hepsi birbirine eş ise, dünyada yeni şairlere lüzum olmaz. -Zorla hayatta muhafaza etmek istense, muvaffak olunmaz. Onun için bugünkü şiirin tutunamayacağını söylüyorum. Belki tutunabilecek olan, bugün kadınlarla çocukların sokaklarda söyledikleri şarkılardır. Meselâ: “yadayı parçalıyorum.” yahut: “Ağız orgunu yere vuruyorum” şarkıları gibi. Çünkü bunlar tanınmamış, ün salmamış şairlerin eserleridir, onun için de gerçek şiirdirler. Bunlar Han Yahut Wei devrinin üslûbunu taklidetmiyorlar; T’ang devrinden birşey öğrenmemişler; duygudan fıskırmış şiirler... Onun için de insanların ihtiraslarını harekete getirir, onun için de hoşâ giderler.

Ama kardeşim, takdir görmediğinden dolayı pek üzüntülü idi; çünkü yükseklerle erişmek istiyordu. Fakirlik içinde geçen bir hayatla yetinmiyordu; boluk ve revnak içinde okumak istiyordu. İnzivaya dayanamadı. Eline bin altın geçse idi, hemen harcayacaktı; onun için hep fakirdi. Sonra eğlencelere dalar; içilen kupaların sayısını itidalli bir sınırdı tutmayı bilmezdi-bu sebeple hep hasta idi. Fakirdi ama; fakirliğe tahammül edemiyordu; hasta idi ama hastalığa tahammül edemiyordu; Onun için de çok kere kederli idi. Kederine tahammül edemeyecek hale gelince şarkı söylerdi-bu sebeptendir ki şiirlerinde daima fakirlik, hastalık ve kadri bilinmemiş olmaklığın elemi okunur.

Daima yarı ağlar, yarı küfür eder halde idi. Kötü hayatın, kaybolmuş mesleğin verdiği hüznün ona ağır geliyordu. Şiirlerini okudukça ben de kederleniyordum. Hüzünlü, içli sözleri insanı sarabiliyor, onun içindir ki şiirleri, bizden sonra gelenlere tanıtılmaya lâyıktır, diyorum.

Duygularını fazla açıklıkla ifade ediyor diye onu kabahatli bulan, duyguların çevrelere uygun olarak değiştiğini, sözlerin, duygulara uygun olarak geldiğini bilmiyor demektir. Bir insan, duygularını ifade etmekten korktuğu yerde haddinden fazla açıklığın sözü olur mu?

c. KAPLANLAR TEPESİ

Kaplanlar tepesi, Su-cou beldesinden yedi sekiz fersah kadar uzaktadır. Yüksek kayaları, derin uçurumları yoktur; sırf şehre yakın olduğundan da buraya eğlenceye çıkmış kimselerle dolu kayıklar gelir. Her mehtapta, çiçeklerin açtığı her sabah, karın düştüğü her akşam ziyaretçiler gelirler: dokuma kumaş gibi rengârenk bir kitle... Fakat asıl Kasım bayramında gelirler. O gün şehrin bütün halkı iğne atsan yere düşmiyecek kadar sıkı bir kitle halinde buraya akın eder. Yüksek ailelerin oğul ve kızlarından ta zavallı kulübelerdekilere kadar hepsi süslenmiş; hepsi bezenmiştir. Örtü ve yastık getirirler; yolların kenarına oturup yerler içerler. “Bin kişi Kayası” ndan “Dağın kapısı” na kadar dağ silsileleri

balık kılçığı gibi sıralanırlar; musiki aletleri dağlar gibi yükselirler; kupalar üstüste sıralanır, bulutlar yere düşer-uzaktan, sanki yaban ördekleri kumluğa inmiş gibi gözüktür, sanki akşam kızılığı ırmağa inmiş gibi bir manzara arzeder; sanki gök gürlemiş, şimşek çakmış gibidir. Bunu tasvire imkân yoktur.

Herkes hasırlarını yere yaydıktan sonra yüzlerce hattâ binlerce kişi şarkı söylemeğe başlar. Sesler birbirine karışır; sanki siyri sinekler vızıldıyormuş gibi... Oradakiler ayrı ayrı guruplara ayrı ayrı çalgı takımlarına ayrılırlar; karşılıklı şarkıda yarışa girerler. Kibarlarla âdiler, güzeller ile çirkinler birbirinden ayrılır. Sonunda birkaç kişi kalır, bunlar da başlarını sallar ve ayaklariyle tepinirler.

Az sonra parlak ay boşlukta dolaşmaya başlarlar, taşlar ipek gibi hışırdar. Usta olmıyanlar şarkıyı durdurur ve sakin dururlar, artık yalnız 3 kişi birlikte şarkıya devam eder. Burada bir flavta, belki bir ikincisi... Öteki bir adam pes perdeden musiki refakatiyle şarkı söyler. Bambu bile insan sesi birlikte yükselir-temiz, berrak bir şekilde yükselir, öyle ki dinliyenlerin âdeta ruhu uçup gider. Gece ilerler, ayın ışığı eğri düşer ve sazlar arasından gelir ise, artık ne flavta ne de başka musiki aletine lüzum kalmaz. O zaman biri kürsüye çıkar; başkaları onun etrafını alırlar, o adamın sesi hafif bir ateş sesi gibidir. Etraftakiler ta bulutlara kadar yükselirler; her sesi aşağı yukarı bir çeyrek saat tutabilir-öyle ki kuşlar huzursuzca oraya buraya uçmaya başlarlar ve kuvvetli kimselerin gözleri bile yaşla dolar.

Orada Kılıç kaynağı adlı bir kaynak vardır. Bu kaynak o kadar derindir ki, derinliği ölçülmez. Yalçın kayaları bıçakla kesilmiş gibidir. “Bin dönüm bulutlar” da ve “Gökyüzü gölü”nde, her tarafta düz yerler vardır. Fakat o fevkalâde de güzel dağ zirveleriyle vâdilerde öğleden sonra güneş parlar, onun için oralarda uzun zaman durulamaz. “Edebiyat Tanrısı dehlizi” de güzeldir; bilhassa orada akşamları ağaçlara bakmağa değer. Kuzeye doğru “Düz genişlikler dehlizi”nin harabesi bulunur. Burada uçsuz bucaksız bir manzara görülür. Sonra, bir de Yüan dağı âdeta insanın karşısına çıkar. Dehliz çoktan beri bir harabedir. Dostum Ciang ile beraber onu yeniden inşa etmeği düşündüm; maksadım içinde, eski zaman şairlerinden ikisini kurban etmekte. Fakat az sonra hastalandım. Ve eve döndüğüm vakit, Ciang’ın bu hususdaki ilgisinin sönmüş olmasından korkuyordum. Doğrusu bu, dağlara çıkmak, dağlardan inmek, nehirleri aşmak da zamana bağlıdır.

Su-cou’da memur bulduğum iki yıl zarfında Kaplan dağına altı defa çıktım. Son defasında Ciang ve Fang ile beraberdim. “Rabbin kayası”nda ayı bekledik. Herkesi çağırdık, şarkılarla çekmek istedik, fakat herkes bizden kaçıyordu. O zaman, Ciang’a şunu dedim: “Aman, şu siyah cübbeleriyle memurlar ne kadar kötüdürler... Koyu elbiseleriyle şu ayak takımı da ne kadar bayağıdır... İleride memuriyetimi terk etmiş olacağım zaman, taşın üstündeki şu ay gibi, şarkı dinlemiyen bir kişi bulunacaktır.”

Hamdolsun, memurluk yükünden artık kurtuldum. Su-cou'da misafir olarak yaşıyorum. Ne dersiniz; Kaplan Dağında söylediğim sözleri acaba ay şimdi hatırlar mı?

22) *Li Yü:*

a. KADIN GÜZELLİĞİ HAKKINDA.

Güzellik duygusu tabiattan gelen bir istidattır. Yani, yemek yemek zarureti gibi insanın tabiatına saptır. İnsan güzelliğinden hiçbir şey bilinmiyen bir kimsenin gözleri yoktur. Onun içindir ki eski bilgeler, başkalarının duygularını incitmeden bu alan üzerinde konuşabiliyorlardı. Çünkü bu, varlığı inkâr edilemiyen tabii bir şeydir. Şu da var ki, birinin güzel karısını, yahut bir kimsenin nefis odalığını seversem, onun hislerini incitebilirim, o zaman benim aşkımla yalnız bir ahlâk düşkünlüğü olarak kalmaz; hattâ benim ölümüne kadar gidebilir. Ama kendi karımı yahut odalığını seversem, bu, tamamen benim tabiatıma dayanan bir şey olur. Şimdi eski veliler tekrar dünyaya dönseler, benim ta içimden duyduğum bu şeyleri-söyleseler, bu da ahlâk sakatlığı olmaz.

Konfuçius bir yerde demiştir ki, zengin ve yüksek mevkili olan bir kimse ona göre davranmalıdır. Böyle zengin bir yüksek mevkili olduğu halde kendine bir odalık satın almıyan bir insan, fakir ve alçak mevkili imiş gibi hareket etmiş olur. İnce ve

irfanlı bir insanın özü, onun kendi duygularının bir mahsülüdür; böyle olunca, bu gibi bir kimse nasıl pek fazla basit ve tutumlu olabilir? Tabii; ancak evinde “bir aslan kükremesi” bulunan bir kimse böyle bir bahanenin gerisinde kendisini sayıklayabilir, zira aşkı ona ancak kin, duyguları da ancak fenalık getirebilir. Başka bahaneler, onun hiç de işine yaramaz. Tanrı ona cezasını vermiştir.

Ben, bütün hayatım boyunca fakir bir bilgin olarak kaldım; durumun hep kötü olarak kalmıştır. Yalnız gerçek bir güzel’i henüz görmediğimden değil; “gökten gelen bir koku” yu almış olmadığımдан, dolayı değil-hayır, kaba ve çirkin kadınlardan da ancak çok azını gördüm. Şimdi görünüş ve güzellikten söz ettiğimde; şarkı ve rakstan söz açtığımda; Çicekler arasında hulyaya dalanlar” ile “kırlarda uyuyanlar”ın bana güleceklerinden korkuyorum.

Fakat-mukadderatım dışardan görünüşte iyi olmayabilir; bazan gene çok güzel şeyleri yaşadım. Gerçekte yaşamamış olduğum şeyleri; tasavvurumda yaşadım; ve bu gibi hayranlığa lâyık tasavvurlar bana öyle tesir ettiler ki, sanki “Yumuşaklık ve sıcaklık ülkesi”nde bulunuyormuş gibi oldum.

Bunlara inanmıyabilirsiniz. Fakat geçmişten alınmış bir misalle tahkik edebilirsiniz: Çu kiralı Hiang’ın altı sarayında erdemli kadınlar bulunuyordu. Hususî daireleri ıssız değildi; o her türlü aşkı tadabiliyordu. Buna rağmen geçen nice bir yıl içinde hiç, ama hiç kulağa gelmedi. Ama bir kere görmüş

olduğu bir rüya: “Aşk yolu” rüyası, her tarafta biliniyor. “Aşk yolu” bugün nerededir? Onun Tanrılık kızı acaba nerelerde oturur? Sonra “sabahları bulutları getirirdi; akşamları da yağmuru” sözlerinin mânası nedir? Bunlardan herhangi birşey tahkik edilebilir mi? Bütün bunlar fantaziden ibaretti; ve fantazinin mucizeleri, gerçekten on defa daha güzeldir. Onun için de ancak onlar asırlardan beri anlatılmakta, doğru, olmuş hikâyelerden on defa daha fazla anlatılmaktadır. Kadın güzelliğinden bahs etmek isteyen bir kimse de daima fantazinin karanlıklarına dalmalıdır.

Yazdıklarımı nereden öğrendiğimi bilmek isteyen okurlarımdan rica ederim: Kırıl Çu’nun Aşk yolu hikâyesini akıllarına getirsinler.

Eskiler şöyle derlerdi: “insanı sürükliyen ancak kemalli olandır. Peki, ihtiyar bir kadında “kemalli olan” nedir? Onun füsunu... Az kişi bunu bilir; ve insanların çoğu, kemalli olan, güzelliştir diye düşünür. Bilmezler ki, görünüş güzelliği vakıa güzeldir; fakat ancak sathi bir şeydir. Böyle bir şey insanı nasıl sürükleyebilir? Ancak füsun buna katıldıktan sonradır ki “Kemalli olan” elde edilmiş olur ve insanı sürükleyebilir. Nasıl oluyor da ipek üzerindeki güzellikler, yaşayan insanlardan belki on defa daha kemalli olan bugünün kadın tasvirleri, kimseyi sarsmıyor,

kimseyi arzudan hasta kılmıyor? Evet; füsün hiçbir zaman eksik olmamalıdır.

- İnsanda füsün, ateşte yakmak, mumda aydınlatmak, değerli taşlarda, altında gümüşte pırıldamak gibidir. Maddî değil ruhidir. İşte maddi olmadan maddi imiş gibi, şekli olmadan şekilli imiş gibi olduğundandır ki “kemalli olan” dır. Kemallilik, açıklanamıyan acayip bir şeydir. Bir kerecik bir kızı, hiç durmadan düşünürsünüz; düşünmemek elinizden gelmez. Onunla birlikte yaşamak için varınızı yoğunu verirsiniz... İşte, açıklanamıyan acayip olan budur.

Gökle yerin, insanın yaratılması işinde nasıl birer sanatçı olduklarını, varlıkların şekillendirmekte tanrıların, ne kadar usta olduklarını, onlardaki füsundan anlarız. Yaratıcı ben olsaydım insana beden şeklini hattâ aklını vermek benim için güç olmazdı. Ama, bir nesne olmayan onu, kılığı olmadığı halde sanki kılıklı imiş gibi var olan onu, kimse değiştiremez; başka şekle sokamaz; mevcut olmadıkça kimse getiremez; bir kere bulundu mu, kimse ortadan kaldıramaz.

Füsün, güzel bir kadını dana güzel kılmakla kalmaz; başdöndürücü bir kadın daha baş döndürücü kılmaz; ihtiyar bir kadını genç, çirkinini de güzel kılar. Bizde, önceden bulunmıyan duyguları uyandırır; insanı, farkına varmadan sarar. Az güzel fakat füsunlu bir kız, daha güzel bir kıza baskın çıkar. Hemen hemen tamamen güzel bir kadını az güzel

fakat füsunlu bir kadınla yanyana koyun; erkekler yalnız az güzeli seveceklerdir; ötekini asla... Füsun, güzelliğinden bir kere değil, iki kere daha önemlidir. Güzelliği az olan, üstelik de hiç füsunlu olmıyan bir kadını, hiç güzelliği olmıyan fakat buna karşılık füsunlu olan bir kadının yanına koyunuz; sonra her ikisini başka insanlarla iki kelime konuşturunuz; insanlar güzelliğin değil, füsunun tesiri altında kalacaklardır. Böylece füsun yalnız az güzelliği çok güzellik üzerinde-baskın çıkarmaz; üstelik güzellik yokluğunu güzellik varlığı üzerinde baskın çıkarır.

Bugün öyle kızlar vardır ki, her türlü güzelliklerini bir yana bırakalım; bir erkeği kendisini durmadan düşünmeye; bir erkeği onun için canının feda etmeye zorlayabiliyorlar. Bütün bunun sebebi, füsun denen o şeydir. Biliniyor ki bir kadını görünüş ve güzelliğe göre seçmek, füsuna göre seçmek kadar önemli olmaktan çok uzaktır.

Füsun gökten gelir; onu suni olarak yapmayız. Uydurma ve suni füsun, yalnız güzelliği yükseltmekten âciz olmakla kalmaz; üstelik çirkinliği de büsbütün meydana çıkarır. Aynı yanak, güzel Hi-şi'de çekici, kaba Dung-şi'de ise nefrete lâyık olabilir. Tabii füsunla suni füsun arasındaki fark işte budur.

Tenin, yüzün, kaşlarla gözlerin nasıl olması gerektiğine dair kurallar konabilir. Halbuki füsunda böyle değildir; onun hakkında içimde bir tasavvur uyanabilir; ama ağzımla ondan söz edemem. Kavnabilen tasvir edilebilir; kemalli olan; hayır. Onun

bilgisini başkalarında uyandırabilir, başkalarında onun isteğini yaratabiliriz; fakat onun ne ve nasıl olduğunu sözlerle ifade edemeyiz. Yerle gök arasında en büyük mucize bu değil midir? Ta eski zamanlardan bugüne kadar açıklanamayan bir mucize...

Fakat bana şöyle bir itirazda bulunuyorlar: “Bir yandan füsundan güzel söz ediyor, öte yandan da hakkında bir şey ifade etmiyorsun... Bu mânasız değil midir? Güzel kadınları görmek, bulmak isteyenlere hiç olmazsa genel bir işaret vermek istemez misin?”

Buna cevabım şudur: “Peki, başka türlü olmu-yorsa, üzerinde konuşayım ve size, benim kendi başıma gelenlerden biriki misal vereyim: Bir zamanlar Wei yang’daydım, kibar bir adam için bir odalık arıyordum. Karşıma süslü püslü çıkan kadınlar türlü türlü idiler. Önce hepsi başları eğik olarak önümde duruyorlardı, kendilerine başlarını kaldırmaları emir edilince bir tanesi; hiç utanmada, kafasının birdenbi-re kaldırdı. Bir tanesi çok sıkılıyor, ne yapacağını bilmiyordu; kafasını, kendisine ancak birkaç kere söyledikten sonra kaldırdı. Sonra, bir tanesi vardı ki, bu da önce kafasını kaldırmadı; ancak ısrar üzerine kaldırdı, birine bakıyormuş gibi bir tek bakış attı; ama gerçekte kimseye bakmıyordu. Ancak bakışını yere bir daha indirdikten sonradır ki başını tam olarak kaldırdı. Onu herkes gördükten sonra herkese bir tek bakışla bir daha baktı ve başını eğdi: işte füsun...

Sonra bir de şunu hatırlarım: Baharda seyahatte yağmura tutulmuştum; bir köşkte barındım. Oraya birçok kızlar da kaçmıştı: güzeli çirkini, türlü türlü vardı. Aralarında bir de beyaz ipekten bir libas giyinmiş; otuz yaşlarında fakir bir kadın bulunuyordu. Bütün ötekiler telâşla içeriye hücum ediyorlardı, halbuki o, yalnız başına saçağın altında yürüyordu; çünkü içerde yeter derecede yer yoktu. Bütün ötekiler ıslanmamak ve çirkin bir manzara göstermek için elbiselerini kaldırdılar. Yağmur azalınca ötekiler hep gittiler. Yalnız o, biraz tereddüden sonra gitti; biraz sonra da yağmur bir daha yağmaya başlayınca köşke geri döndü. Şimdi, ötekilerden yüksek olması dolayısıyla içerde ve en iyi yere sahip idi. Ama bütün bunlara rağmen o güzel bir kadın değildi. Ondan sonra gelen kadınlar, saçak altında ayakta durmak zorunda kalmışlardı; elbiseleri, evvelkinden çok, daha çok yaş olmuştu... Bu fakir kadın, elbiselerini düz eliyle okşarken ötekilerden yüz misli daha yüksek bir durumda bulunuyordu. Sanki gök, onun güzelliğini büsbütün meydana çıkarmak için her türlü çirkinliği etrafında toplamıştı. Müşahidin görüş açısından mütalâa olununca, ilk defa hareket etmesiyle için için hıfz edilmiş bir füsunu vardı. Köşkte serbestçe hareketi de serbest füsun idi. Ama ikinci defa yağmur yağmaya başlayınca füsununu kullanmak için beklemek zorunda mı idi? Mahfuz füsunu bu hususta şuura sahip değildi; serbest füsunu da hesabı değildi, bir mülâhaza neticesi değildi. Her ikisi de onun tabiatından öylece çıkmıştı. Onun mahfuz

fusununun farkına varılmadan önce saçak altında bir nevi acemilik, utangaçlık arzetmişti. İnsanda sevgi ve duygu birliği uyandıran bir acemilik ve utangaçlık. Bunun farkına varılsın diye göstermeğe ihtiyacı yoktu.

Bu iki yaşanmış tecrübe kadınların füsunu hakkında ufak birer işaret vermektedir. Bu işaretlerden de başka sonuçlar çıkarılabilir. Ah-ötekilerden biraz başka türlü giyinmiş o otuz yaşındaki fakir kadın yok mu, o, 16 yaşlarında bir güzeli, inci ve kuştüyü süsleriyle bezenmiş bir kadını ne kadar gerisinde bırakacak derecede idi... Fusunun nefesi ne kadar hafiftir...

Bana soruyorlar: “İnsan, ders ve talimle ermiş hattâ tanrı olabilir. Neden tek başına fusun öğrenilemez olsun? Cevabım da şudur: “Onu belki öğrenmek mümkündür; öğrenmek asla...” Bunun üzerine de çoğu zaman, öğretilenmeyeceğine göre nasıl öğrenilebileceğini soruyorlar, O zaman da şöyle cevap veriyorum: “Kendirin yanında bitmiş arsız ot nasıl bu yüzden kendiliğinden dosdoğru olarak yükselip, gelişirse belki füsunsuz bir kadın, fusunlu olan biriyle uzun zaman düşüp kalkmak neticesinde bu sonuncudan tesir alabilir. Yahut da, yaban ördeklerinin kumruya tahavvül etmeleri gibi, içten bir tesir olabilir. Fakat bütün bunları anlatmak lâzım gelse, kitabım koskoca bir yazı yığını haline girer, neresinden başlayacağınızı bilemezsiniz. Üstelik de bu işten ne kadar fazla bahsedilirse, o derece de kaskatı bir hale konmuş olur.

“Kadında bir kabiliyetin yokluğu, fazilettir”. Bu atasözü, görünüşte doğrudur; böyle olmakla beraber yanlış ve temelsizdir. Derler ki zeki kadınlar, ötekilerden çok daha sık olarak iffetlerini kaybeder ve buna, ötekilerin verdikleri değeri hiç de vermezler. Eski gamlı bir şarkıda memur olduğu için felâkete sürüklenmiş bir ihtiyarın sözü geçer. Bu adam, tahsil sayesinde memurluk elde etmeyi tehlikeli görmüş ve çocuklarına, torunlarına tahsil etmemeyi, hiç memur olmamayı vasiyet etmiş. Kabiliyetsiz kadınların hali de buna benzer Bu, bir kere midemiz bozuldu diye yemeği büsbütün kaldırmak istemeye de benzer. Sahiden bütün kitapları bir tarafa atmak; bütün memurlukları ortadan kaldırmak mı gerekir? Bence kabiliyet ile fazilet arasında anlaşılmaz bir zıtlık yoktur. Nasıl ki bütün ahlâksız kadınlar irfanlı değildir; bunun gibi, bütün kabiliyetli kadınlar da kötü değildirler.

Ama şu var ki, erkek kadının irfanıyla ilgili olmakla kalmamalı; onu bir de doğru olarak idare edebilmelidir. Şüphesiz, asıl kadınla odalık, cariyeye, hizmetçi arasında bir fark vardır. Asıl kadınla evlenme, bir tarlanın yahut bir malikânenin satın alınması gibidir. Yalnız tahıllar ekilir; yalnız büyüttlen, kendir gibi manzarası biraz güzel şeyler dikilir; toprakta bittiği için birtakım bitkiler koparılır; bunlar yiyecek, yiyecek verirler; kuvvetleri de mahduttur. Böylece

bir tarla herşey yetiştiremez. Bir odalık edinmek, bir bahçe edinmeye benzer. Bunda, tohum taşımayan bitkilerin yanında tohum taşıyanları da gelişir; ömürlerinde gölge vermiyecek ağaçların yanında gölge veren ağaçlar dikilir. Zira bahçe, keyf içindir. Gözlerle kulaklar ondan pay almalıdırlar; ağızla mide bazan tatmin olunamazlar. Çünkü güzel ile faydalıyı bir yerde toplamak her zaman mümkün değildir.

Bir adamın evi kadınla dolu olduğu vakit, kadınların hepsi budaladır. Zira ben konuşmak istediğim vakit hepsi susar; kafamı dinlendirmek isterse gevezeliğe başlarlar. Benim sorduklarıma cevap vermezler; benim bilmek istediğimi söylemezler. Sanki bir tilkinin ininde imişiz gibi... Şehvet zevkinden başka bir şey değil...

Kadın terbiyesinden, ancak süs ve elbise münasebetiyle bahsedilebilir. Sonra sıra fırça ile mürekkebe yani okuma ile yazmaya gelir. Ancak bundan sonradır ki ipekle bambu (yani ciddî musiki) gelir. En sonda da rask ile musiki gelir. Elişinin kadın işi olduğunu ayrıca söylemeğe lüzum yok. Bazı kadınlar erkek sanatıyla meşgul olmak, kadın işini ele almak isterler. Dokuma işini aşağı ve zilletli bir iş sayarlar. Onlar için iplik ile iğne şahsi düşman gibidir. Hattâ bazıları, üç parmak boyundaki ucu kıvrık papuçlarını yapmak istemezler. Bunu yapacak bir ihtiyar kadın yahut bir genç kız bulmak isterler. Bu, tabiata karşı gitmektir. Bence kadın işleri arasında dikiş en başta gelendir, ama bir kadın elişlerini

iyice bilirse, o zaman başka bir şey de öğrenebilir... Onun içindir ki ben burada şimdi işlerinden değil, sanatlardan bahsediyorum; çünkü her evde, her kadın cennet kuşunun yahut “Feniks” in nasıl işlendiğini yahut boya ile resim edileceğini bilir. Bunu burada da bir kere uzun uzun anlatmak gerçekten lüzumsuzdur. Ama ben burada gene zikrediyorum. Çünkü bizden sonra gelenlerin, bunların üstünden atlayıp itibardan düşmelerine sebep olmalarından korkarın. Gerçi ben burada kendi mütevazı fikrimi bildiririm. Fakat bu fikirlerim de büyük ahlâk kurallarına rencide etmemelidir. Bu, her zaman her türlü okumanın yazmanın esas eğilimi kalmalıdır.

Onun için insan irfan sbi olmak isteyince okumak yazmak ilk şarttır. Bu, en güç olan değildir, zira yazının en kolayı ile başlanılır. Dünyada her şey için, bir anahtar vardır. Edebî terbiye de herşeyi açmaya yarayan bir anahtardır. Alelâde bir anahtar yalnız bir kapıyı açar, bir kapıyı kapar. Anahtar olarak, irfan, yalnız binlerce kapıyı açmakla kalmaz; gökte, yerde, bütün şehirlerde, bütün eyaletlerde bulunan bütün kapıları açar. Yapılacak, öğrenilecek herşeyin kutup noktasıdır, Herşeye hâkimdir. Bunu yalnız kadınlar, çocuklar için söylemiyorum. Bütün bilginler, köylüler, işçiler, satıcılar; üç dinin dokuz dünya görüşünün bütün mensupları, bütün elişçileri ve sanatçılar aynı fikirde olmak zorundadırlar.

Bir kere, o büyük dünyanın şu iki kelime: “Edebî irfan” kelimeleri içine toplanabilmesi, hayranlığa değer. Bu kavramın içinde önemli, önemsiz diye bölümler var mı yok mu, bilmiyorum. Muhakkak olan şudur ki, yazı, sırf kendisi için değil; bu fikirleri talim edebilmek için öğrenilir.

İrfan nasıl bir anahtar olduğu anlaşılmaktan sonra, türlü harflerin de, kapıya vurmak için kullanılan tuğlalar olduğu anlaşılır. Onlar bir yana atılabilir de... Dünyanın bütün öteki sanatları “irfan” denen bu biricik kaynaktan gelir ve bu kaynak bir kere bilindikten sonra, bütün öteki sanatlar, bilinmediği zamankinden çok daha kolay öğrenilebilir. Okuma yazma bilmeyince de kaynağa yanaşmak imkânsızdır. Demek ki yazıyı öğrenmek ilk temel şarttır.

Kadınların, yazıyı öğrenirken en yüksek kemale ermelerine lüzum yoktur. İnsan ne kadar iyi yazıp okursa faydası da o kadar büyüktür. Fakat az bilgi de fayda getirir. Bu, her faaliyette kendini gösterecektir. Bir kere demiştim ki, okumak bilen ve hesaplarını kendisi düzen bir duvarcı yahut marangoz, evlerini, odalarını, eşyasını, kap kakaklarını, terbiye görmemiş olandan daha iyi, üstelik yarı masrafla ve daha büyük başarı ile yapabilir. Bana inanmadılar, birtakım kimselere benim denettiler ve gördüler ki gerçekten benim dediğim gibi imiş. Basit iş sahiplerinde demek ki böyle imiş. İnce sanatlarda kimbilir kaç misli böyledir... Onun için yazmak bilmek gerek; onun için kaynak - bilgeliği anlamak gerek...

Kadınlarda biricik güçlük, yazı dersinin başlangıcındadır. Bir kere başladılar mı; erkeklerden daha akıllı oldukları meydana çıkıyor. Zira, erkeklerin düşünüşü dağınıktır, kadınların yüreği ise vahdetlidir.

En iyisi, onları, içlerinde şahsi hisler uyandırmadan önce sanatlara alıştırmaktır. Onlarla, duyguya dayanan bir münasebet kurar kurmaz, irade ile düşünüşleri bir olmaktan çıkar. O zaman parçalanmış olurlar. Fakat çoğu zaman odalıklar üç kere beş yahut iki kere sekiz yaşında satın alınır; kim, onlarla münasebette bulunmayıp da evlenip evlenmez çocuk bilgileri vermekle yetinecek kadar katıdır? Aşkı bilmeden önce hiç durmadan öğreneceklerse, onlara hoca bulmak mümkün olur mu? İnsanlar, yetileri gözönünde bulundurulmadan sükûnetle idare edilebilir diyen eski atasözü, kadınlar için doğru değildir. Onlara önce yazı işaretlerini öğretmeli; sonra ad yazmayı öğretmeli. Her gün, elden geldiği kadar çok işareti kafalarına sokmak değil; hergün az sayıda, birkaç tane öğretmek doğru olur. Önce en az çizgisi olan, gözle en kolay kavranabilecekleri seçmeli; sonra da yavaş yavaş güçlerine; çok çizgisi olanlara geçmeli. Günler aylar geçtikçe de daha fazla ve daha fazla almalı; altı ay yahut bir yıl geçtikten sonra, artık kadına oku, diye emir etmeye lüzum kalmaz. -Artık o kendi kendine herşeyi açıklıyabilir; herşeyi anlıyabilir. Okumaktan zevk duymaya başlar başlamaz, ona içinde aşk macerası bulunan bir hikâye verilme

yahut da dramatik karışıklıkları bulunan bir piyes... Bunları okusun. Bunların her biri bir kitaptır; ama ona kitap değilmiş gibi gelir. Böylece hiddete kapılmadan, ayrıca emir vermeden bilgide ilerletilmiş; kendisi en iyi ilk hocaya mazhar olmuş olur. Bunu nasıl açıklamalı? Bunun sebebi, roman ve hikâyelerdeki kelimelerin, günlük hayatın kelimeleri olmasıdır. Kadın onları okuduğu vakit, sanki eski ahbablarına raslamış gibi olur. Meselâ on kelimelik bir cümleye rasladığında; bu kelimelerden yedi yahut sekizini tanır ve okumasına pekâlâ devam edebilir; çünkü bildiği kelimeler sayesinde bilmediklerini kavrayabilir. O halde ona bilmediği kelimeleri anlatmama lüzum yoktur; hikâye yahut roman anlatır. Böylece o, kendi kendine irfanını ilerletebilir.

Kadını, kocası kolay edebiyattan hareket ederek güç edebiyatına alıştırsa, o zaman, aynı yastık üzerine başlarını koyarak edebiyatın sözünü ederler; bu da erkek kürsüye çıkıp ona edebiyat hakkında ders vermesinden on defa daha iyidir. Bunun tesiri, tam zamanında yağmur gibidir.

Sonra, yeniden on kadından ayrıca yetili iki veya üç tane seçilir, onlarla hergün şiir sanatı üzerinde konuşulursa, sonra onlara yavaş yavaş şiirin kuruluş kanunları öğretilirse, o zaman, hangi kadınların şiire ve yazıya yetileri olduğu anlaşılır. Ağızlarına, daima yalnız kulağa güzel gelen mısralar içinde geçen ahenkli kelimeler gelir. Meselâ ünlü şair Su Dung-po'nun karısının "İlkbahar gecesinde ay" adlı şiiri;

“Sonbahar gecesinde ay” şiirinden daha güzeldir. “Sonbahar gecesinde ay” insanı gamlı kılar; halbuki ilkbahar mehtabı neşe verir. Hem bu, kadının maksatla, şuurla oturup yazdığı bir şiir değildi; öylece ortaya atılmış birkaç satırdan başka bir şey değildi. Su Dung-po, karısının söyleyiverdiği bu kelimeleri ahenk bakımından doğru buldu; onun bir şair olduğunu kabu etti. Böylece kadın şair Su’nun hikâyesi yüzyıllardır yaşayıp gider. Bu da gösterir ki, insanın ağzından çıkan sözler sade, ahenkli ve güzel ses verici iseler, şiir söylendi demektir. Tabii, bütün kadınların bunun gibi olması şart değildir. Fakat kitaplardan bir parçacık anlarsa, o zaman bütün öteki sanatların ve yetilerin ancak bir anahtarını ellerine almış olurlar; o zaman hadsiz hesapsız can sıkısına düşmelerine de lüzum yoktur.

Kadının okuma yazma bilmesinin onun için ne gibi türlü türlü faydalar sağlayacağını uzun uzun anlatmama lüzum yok. Daha başlangıçta iken kadının masa üzerine kitapları yerleştirmesi, yumuşak fırçayı elinde tutması, yeşil perdeler arkasında oturup çalışması, erkeğe sevinç veren bir manzardır. Bu manzaranın kendisi sevgiye değer. Bayan Ban’ın tarih yıllıklarını bitirdiği, Bayan Hie’nin şiirle kar’ı terennüm ettiği sırada güzelliği daha fazla değildi. Konularının muvaffak olup olmadığının ne önemi var, eğer sonradan müşterek odanın verdiği zevkler elde ise... Bu gibi manzaralar az değildir ve elde edebilecek kimselerin bunu yeter derecede takdir etmeleri ne zâk...

Eskiler, kızları, raks ile taganninin kendileri için raksettirip taganni ettirmezlerdi. Bunu, ahenk ve duruşun güzelliği için yaparlardı. Bir kadının yumuşak, kibar bir sesi olması isteniyorsa, ona taganni dersi vermeli. Ondan sonra ağzından çıkacak her ses, kırlangıçların cıvıltısı; kanaryaların ötüşü gibidir. Onun artık şarkı söylemesine lüzum yoktur, sesi şarkıdır.

Bir kadından hafif çevik bir duruş isteniyorsa, ona raks dersi vermeli, o zaman bedeninin her hareketi, ayağının her kalkışı çayırların rüzgârda kımıldaması, yahut da bir çiçeğin gülmesi gibidir. Onun raks etmesine lüzum yoktur; her hareketi bir rakstır.

Sonra eskiler, terbiye kurallarında bir dış bir de iç gaye güderlerdi. Eskiden iyi bir okçunun oğluna satranç oyunu öğretirlerdi, iyi bir dökmececinin oğluna da kürk yapmasını öğretirlerdi. Bir kadına da raks ve şarkı öğretilince, bu kadının durumu tıpkı, satranç öğrenmek zorunda olan okçu oğlu ile kürk yapmak zorunda olan dökmececi oğlu gibidir. Sonradan bu unutulmuş güzel sesle duruşun raks ve teganni ile ayrılmıyacak gibi bağlı olduğu, güzel sesin yalnız tegannide, güzel duruşunun yalnız raksta bulunduğu düşünülmüş. - “Uçan kırlangıç” hafifliği yahut Bayan İ-guang’ın füsünuna sahip bütün kızlar düpedüz musiki bilirler demektir. Fakat acaba günde kaç saat musiki ile meşgul olunuyor; kaç saat raks ediliyor?

Hayır, hayır... Ses ile duruşun yalnız şarkı ve raks için mânalı olduğu doğru olsaydı; bunların dersi biraz hafif alınabilirdi. Raks ile teganni, aksine, bir kadını, sesinin güzel bir ton alması için duruşu daha füsunlu olması için yetiştirmektedir. O halde, her ikisinde de terbiyeyi ciddiye almak gerektir. Bunun için; iyi raksetmesini iyi şarkı söylemesini bilmiyen bir kadınının bir erkeği aşk oyununda sürüklemek maksadiyle ona nasıl yapıştığını görmek yeter; o zaman kendisinde güzel tondan, güzel duruştan bir eser bile mevcut olmadığı anlaşılır.

b. EV HAYATININ TATLILIKLARI.

Yer yüzündeki sevinç kaynakları arasında ev hayatı başta gelir. Ana-babanın ikisi hayatta ise kardeşlerden hiçbiri ölmemişse, duyulan sevinç tam sevinçtir - bilgilerle veliler sevinci bu esasa göre tatmışlardır...

Sonraki zamanlarda yaşıyan insanların hevesleri, velilerinkinden büsbütün başka yönlerdedir. Velilerle bilgelerin hoşlandıkları şeyleri bunlar sıkıcı buluyorlar. Velilerle bilgelerin sevmedikleri şeylere, eğlence gözüyle bakarak üzerlerine atılıyorlar. Göğün tayin ettiği hısımları terk edip yabancıları baba olarak seçenler; aynı ana karnından çıkmış el ayakları reddedip sokakta dostluk bağları kuranlar; kadınlarla birlikte yaşamayı hâkir gören ve oğlanların cemiyetini arıyanlar; evdeki tavuğu bırakıp yaban ördeği

arıyanlar, bütün bunlar sıhhatli duyguya karşı hareket eden kimselerdir.

Ama bütün dünya böyle davranıyor; ve bunda bir kötülük görmüyor! - Bunun sebebi şudur ve başka bir şey değildir. Eskiye hakîr görüyorlar; yeni olana tapınıyorlar; alışılmamışa koşuyorlar.

Böyle olunca, doğduğumuz günden beri bizimle beraber olan vücudumuzu da tatsız tuzsuz bulup ondan bıkmamız gerekirdi! O halde onu da bir yenisine karşılık niye değiştirmiyelim? Ruhu neden bugün bir vücut, yarın başka bir vücutla giydirmiyelim? Daima değiştirmek; daima yeni yeni vücutları olmak, çok daha güzel olmaz mıydı? Ama onu değiştiremiyoruz; çünkü doğuşla birlikte sınıksız bağlı. Bunun da mânası şudur: Değişmeler için de birtakım kurallar vardır.

Arada bir serpuşumuzu, elbisemizi değiştiririz; perdeleri, iskemleleri değiştiririz; aynaya baktığımızda da başka manzaralar görürüz. Fakat bu değişme kuralı, ana ile babaya, kardeşlere, et ile kana, karı ile çocuğa tatbik olunca, geçime tahsis edilmiş para ile onlara yeni elbiseler tedarik edilir, geçimleri güzel bir şekilde temin edilirse, o zaman beraber yaşamının bütün havası, bütün şekli değişir. Bütün bu sayılanlar; yılda birkaç kere başka başka olur; bu da; başka bir babamız, başka bir annemiz varmış gibi, genç arkadaşları kardeşimiz olarak görmek gibidir; sanki her güzel kadınla evleniyormuşuz gibidir.

Bir zamanlar bir serseri varmış; bu adam bütün varını yoğunu hiç düşünmeden israf etmiş. - Karısı açlık ve soğuktan titriyerek otururmuş; nihayet kadın onu terk etmeyi kararlaştırmış; ayrılık günü yeni elbiseler giymiş; güzelce süslenmiş. Birdenbire, emsalsiz güzel bir kadın oluvermiş. Kocasını, kendisini göz yaşlariyle kucaklamış ve şöyle demiş: “Ben, eğlence evlerinin türlüünde bulundum, hiç birinde senin gibi bir güzele raslamadım!” Burada tesir eden, kadının mutlak güzelliği değil, onu güzel kılan elbisesi ve süsüdür. Devam etmiş; “Benimle kalmak istersen, parayı israf etmeyip toplamağa, evi idare etmeğe uğraşacağım; sonunda sana altından bir oda yapacağım”. Kadın bu sözlerce sevinmiş ve kalmış. Fakat erkek serseri halinden vazgeçmiş, iyiye dönmüş; sonunda da nasıl olacağını vadetti ise öyle olmuş.

Bir de, başka adam varmış, bu, anasını babasını sevmediğinden, anası babası onu reddetmiş. Yabancı diyarları, yabancı insanları severmiş, fakat birkaç yıl dolaştıktan sonra vatana dönmüş. Ana-babasına iyi bakıyor, onları memnun ediyormuş, halbuki önceleri büsbütün başka imiş. Babası bunun sebebini sormuş; o da: “Sizi sevmediğimden değil, bu bende artık bir alışkanlık olmuştu; öyle ki artık bıkmıştım... Şimdi ise, evvelden beri elimde bulunan içimi sıkıyor, yüzüne yıllarca bakmadığım şeyleri de sevebiliyorum”.

Çoğu insanlar ona gülüyor, onunla alay ediyorlarmış akıllılar ona acıyorlarmış. Nasıl? Yeryüzünde

bütün insanların bu başına gelir: önce ana baba; tatsız gelir, usandırır; çünkü anayı, babayı hep görürüz. Bu adam bunu biliyor ve sıkılmadan söylüyordu; demek ki aslında iyi bir insandı.

Bu gibi bayat misaller ve budalaca teşbihler, aptalların, bilgisizlerin gözlerini sevk ve idare edecek!

Ama kimin iyi bir karakteri yok ki! Kimde vicdan yok da iyi olmak ihtarını bekliyor? - Ben bir evden çocukların çıktığını görünce, gözyaşlarımı tutamıyorum; çünkü ev hayatı en güzel, başka şeylerden on defa daha güzeldir; öyle değil mi? Zîra tabiata uygundur; ötekiler değil. İnsanlar gençliklerinin sevinç ülkesine sonra da nail olsalardı; - velilerin ülküsünden uzak düşmezlerdi!

23) *Cou Jung:*

YERELMALI İHTİYAR ADAM

Yerelmalî ihtiyar adam, Cu geçidinde Dzüci'dendir. Oğlu işçi olarak memleketten gitmişti, onun için kendisi, karısı ile birlikte geçidin yanında yaşıyordu.

Günün birinde bir bilgin yağmurdan kaçarak onun çatısı altında barındı; bilgin, sırsıklam olmuştu, hem de bitkin bir halde idi. ihtiyar onu içeriye davet etti, oturttu ve eyalet başkentinden, birinci devlet sınavından döndüğünü öğrendi. İhtiyar biraz okumak

biliyordu; bilginle uzun uzun konuştu. Sonra karısına, yerelması pişirip getirmesini söyledi. Misafir yemekten bir tabak dolusu yedikten sonra kadın bir tabak daha getirdi; öyleki misafir, sonunda doydu ve gülümsiyerek; “Yerelmalarınızı gelecekte de hiç unutmıyacağım” dedi. Yağmur dinince de kalktı, gitti.

On yıldan fazla bir zaman sonra bu bilgin devlet sınavını birincilikte verdi ve nihayet kançılar oldu. Bir gün aşçısına yerelması pişirmesini emir etti; yemek geldi, fakat o, içini çekerek yemek değneklerini bıraktı ve dedi ki: “Geşit yanındaki ihtiyar adamın yerelmaları ne kadar lezzetli ve kokulu idi.” Sonra ihtiyar karı-kocadan haber almak ve onları yanına getirmek için adamlar gönderdi.

Nahiye müdür vekili bunu duyunca, ihtiyar adamlar kançılar arasında dostluk bağları bulunduğunu düşünerek onu yanına çağırdı ona eş muamelesi yaptı; oğlunu mecburî işten serbest kıldı. Başkente varınca, kançılar ihtiyara iltifat ederek; “Sizin yerelmalarınızı hiç unutmadım” dedi. “Onun için, zevcenizin bana bir kere daha yerelması pişirmek zahmetinde bulunmasını rica ederim.” Fakat kadın yerelmalarını pişirip önüne koyduktan sonra yemek değneklerini bıraktı ve “o ilk pişenler ne tatlı, ne güzel kokulu idi” dedi.

Bunun üzerine ihtiyar adam söze atıldı ve dedi ki: “Bunlar gene o yerelmalarıdır; o zaman size bu kadar güzel kokulu ve tatlı gelmelerinin sebebi

yapılışın başka başka olmasından değil; içinde bulunduğumuz şartlarda idi. Sayın Bay, o gün eyalet başkentinden çıkıp on fersahtan daha uzun bir mesafeyi yürümüş; yağmurdan ıslanmıştınız. Yemekte müşkülpesent değildiniz. Şimdi ise mutfağınızda en nâdir yemekler var; huzura kabul olunduğumuz vakit de Kayser'in yemeğine iştirak ediyorsunuz; orada sofralar yemeklerle dolup taşmıştır. Yerelması artık sizin nasıl hoşunuza gidebilir? Ben ihtiyar adam, bu işin sizde yerelmalarından daha öteye gitmediğine seviniyorum. Ben yaşlıyım; çok şeyler de gördüm. Köyümün güneyinde bir yerde, fakirlik içinde yaşayan bir karı ile bir koca vardı; kadın örüyor ve dokuyordu; su taşıyor; buğday övütüyordu. Kocasına tahsilinde yardım etmek için zahmetlere katlanıyordu. O da başarılar kazandı ve ilerledi. Ama yalnız odalıklarını seviyor, asıl karısını ihmal ediyordu. Kadın sonunda kederden öldü. - kadının hali yerelmalarınınkine benziyor.

“Büyük şehrin doğusunda beraber çalışan, beraber tahsil eden iki arkadaş vardı. Her ikisinin, mürekkep tozu için bir tek sürtme taşı, bir tek kandili, bir tek tenceresi, bir tek yatağı vardı. Sabah kalkınca, giydikleri elbiselerin ikisinde hangisine ait olduğu üzerinde kavga etmezlerdi. İlk olarak ikincisi sınavını verdi ve memurluk mesleğine girdi. Ötekinin, tahsilini terk etmek zorunda kalıp düşkün bir hale girdiğini duyunca, gülmekle kaldı; onunla hiç ilgilenmedi, hiç görüşmedi. - Bu dostun hali, yerelmalarınınkine benzer.

“Son olarak da bir öğrencinin hikâyesini duydum” dedi. “Bu genç, hedefine erişince Eski Çağın adamları gibi temiz ve namuslu, bir büyük adam gibi ana-babaya sadakat ve sevgi ile dolu olmağa, öğrenci olarak yemin etmiş. Memur olunca mal hırsı, suistimal, kötü davranış yüzünden azlolanmış. - Burada bilginliğin hali, yerelmalarınınkine benzer.

“Fakat bütün bunlar anlatılabilir... Bir de evimin batısında bir zamanlar bir okul vardı. Burada öğretmen çocuklara eski zamandan söz açar, kançılarla paşaların, vezirlerle başların, sansörlerle komutanların taktıkları sarı ve erguvan rengi kurdelelerden, giydikleri elbiseler, taktırdıkları perdelerden bahsederdi. Günün birinde Çin’de değişiklikler oldu, dış düşman memleketin içine girdi. Öğretmen düşmanın önünde hemen diz çöktü, başıyla secde etti; yabancılara hizmetlerini arzetti; bütün korkusu bunları yeter hızla yapmamış olmak korkusu idi. Tapınaklarını, vatanını, şerefini, namusunu, yerelmaları gibi pazara çıkarmıştı.

“Dünyanın akli bugünde olduğundan dünü unutuyor - yalnız yemek değneklerini düşüncesizce bıraktığı vakit değil...”

İhtiyar daha sözünü bitirmemişti ki kançılar ona teşekkür ediyordu: “Ahlâkı kavramışsınız!” dedi; onu bol hediyelerle yurduna gönderdi. O andan itibaren, yerelmalı ihtiyarın ünü her tarafta yayılmıştı.

Hikâyenin sonu şöyle der: “İhtiyarın kançılarla münasebete girişilebilmiş olması, kendi başına garip bir şeydir; sonra, bu kançılarının nasıl bir insan olduğunu da bilmiyorum. İhtiyarın sözlerinden utanç duymadığını da bilmiyorum. Fakat yerelmalarını unutmamış olması, yerelmesiyle birlikte ihtiyarı da unutabilenlerden daha bilge olduğunu gösterir. Ama beni en çok hayrete sokan ihtiyardır. Okumak biliyordu, pek âlâ; ama bu kadar akıllıca konuşması!

Acaba ahlâkın künhüne ermiş bir bilge mi idi, dersiniz? Yoksa ağızdan ağıza anlatıla anlatıla şişirilmiş midir? Aman bu dünyada tahsil ve terbiye görmüş olduğu halde hiç konuşamıyan alelâde halktan birer ihtiyar olduğu halde güzel konuşabilen o kadar çok kimse var ki! Gerçekten buna sık sık rasgeliniyor.

24) *Yüan-Mei*

a. BİLGİNLER

Dünya ancak, az bilgin olduğu vakit nizamdadır. Neden? - dünyada ilk köylüler, el işi erbabı, tüccarlar, ancak ondan sonra bilginler gelir. Köylüler arpa ile buğday ekerler; el işi erbabı alet yapar, tüccarlar, bulunmayanı tedarik ederler. Bu üç tabaka, bilginleri beslemek zorundadır; fakat bilginler, bu üç tabakayı besleyemezler. Hattâ kendi kendilerini bile besleyemezler!

Öyleyse, bilginler neye yararlar? Ülkünün muhafazasına. Fakat ülkünün muhafazası, insanları ancak çok sonra ilgilendirir. Gerçekten de ülkü, insanlık, vazife, var mı yok mu, meselesi hayat için, arpa ile buğday, alet edevat, alım satım malı kadar önemli değildir. Bu araştırlarak meydana çıkarılabilir.

Böyle olunca, biginler neden sevilip sayılırlar? O üç tabaka, kontlar, prensler, büyükler olmadan idare edilemez. Bunlar da okumuşlar tabakası olmadan vücuda gelemmez. Prensler, kontlar, büyükler, öteki üç tabakayı idare edince, demek ki bir tek kişi bin yahut on bin kişiyi idare edebilir. Böylece, bilginlerin sayısı çok az, idare edilenlerin sayısı da pek çok az, idare edilenlerin sayısı da-pek çok olmalıdır. Eski zamanlarda Kayser Soun'un yalnız beş veziri, Kayser Wu'nun da on veziri vardı. Bu Çok mudur? Bununla beraber pek çok insan onların idaresi altında yaşamıştır. Eski bir cemaatin yalnız bir okulu, bir ailenin bir tek özel okulu, bir devletin bir tek akademisi varı. İlkbaharla yazın, şarkılar kitabı ile kaynaklar kitabından okunurdu... Sonbahar ile kışın, raks ile musiki öğrenilirdi. Üstelik oturup kalkmanın üç nevi ile davranışın altı nevi, altı serbest sanat üzerinde ders vardı. Sonra, armağanların nasıl alınacağı, nasıl yollanacağı hakkındaki kurallar gelirdi. O zamanlar, bilginlik derecesine varmanın ne kadar güç olduğu ; bilgin olmanın ne kadar zahmetli olduğu bilinirdi. Onun için köylüler tarlalarından, el işi erbabı ile tüccarlar zanaatlarından, ticaretlerinden ayrılmazlar-

dı. Arpa, buğdaylarını eker, aletlerini yapar, ticaretle meşgul olur, böylece de efendilerine hizmet ederlerdi. İşsiz güçsüzler, boş gezenler yoktu. Çünkü az bilgin bulunduğundan, yalnız bir türlü ders vardı; onlara iyi bir maaş vermek, işte kullanmak kolaydı.

Sonraları artık böyle olmadı. Eskiden bilginlerin kullanıldıkları yerlerden kaldırıldılar. Bilginler kolay seçilmeğe, satılık olmağa başladı. Dört kitabı incelemiş, bir klâsîği ezberliyebilmiş olan her kimseye artık “bilgin” dendi. Bunun için dört kitapla klâsiğin derinliklerine ermeğe lüzum bile yoktu. Bunları üstünkörü bilene bilgin deniyor, böyle biri de kont, prens büyük olabiliyordu. On evlik köycüklerde öğretmen fistanlarını giymiş birçok Konfüçius’cular dolaşmakta idi, okullarda ise bunlardan yüzlerce vardı. Halk, bilgin olmanın, kont, prens, büyük olmanın ne kadar kolay olduğunu görüyordu. Böylece, yetileri ancak köylü, el işi erbabı yahut tüccar olmağa yetecek birtakım kimseler bilgin oldular; hattâ köylü, el işi erbabı yahut tüccar olmağa bile yetisi olmayanlar da bilgin oldular.

Fakat bunlar bilgin olur olmaz kollarını kımıldatmıyor, yurt ile meşgul olmuyorlar, ancak kont, prens, büyük olmak umuduna kapılıyordu. Bir kere de olunca, kalıyorlardı. Olmayınca kıskanıyor, hafiyelik ediyor ve hükümdarın kendilerini tanımadığından şikâyet ediyorlardı. Hükümdarlar da bu kimsele ri görünce dünyada artık hiç bilgin kalmadığına hükmediyor ve bunlara daha fazla yukarıdan aşağıya

bakıyorlardı. Bu yüzden bilginlerin durumu daha da kötüleşir.

Tabii, şimdi de yer yüzünde gerçek bilginler yok değil. Fakat gerçeklerle sahteler birbirine karışmış. Bazı gerçek bilginler, sahteye benziyorlar. Sayıca nasıl daha az olabilirler? Bunları çok daha geniş bir alanda yetiştirip çok sıkı bir sınavdan geçirmek gerek. Gök, her zaman aynı dâhileri yaratmaz. gerçek dâhiler de çok değildir. Bunlar, madenler gibidir; kum ve kükürtle karışık oldukça, içlerinde çok altın ve gümüş olduğu sanılır; ayaklanıp temizlenince, yalnız demirle bakır kalır; o da pek az.

Yetili biri sınavda muvaffak olmazsa ne olacak? Bir çoğunu etmektense, yetili birini sınavdan geçirmemek gene daha iyidir. Bu yıl muvaffak olmıyan, belki gelecek yıl olur. Fakat biri sahtekârlıkla muvaffak olursa, kont, prens, büyük olur, sonra da bir bilginini seçmek vazifesi ona düşer. Böyle bir adam, tabii, kendine uygun olarak seçer. Bu yüzden sahtekârlıkla muvaffak olanların sayısı gittikçe çoğalır, gerçekten yetililer de gittikçe daha sık sınavda dönerler.

Bu kadar çok bilgin bulunması, çok bilgin bulunması, eski zaman usullerini terkedilmiş olması beni üzüyor, Onun için “bilginler üzerinde bu araştırma” yı yaptım.

b. BİR DOSTA VEDA

(Vali Kung'a mektup)

Yirmi günden fazla Su-cou'dan kaldım. Bu zaman zarfında sizi altı defa ziyaret ettim. Her defasında beni fistanımdan tutup bırakmak istemediniz. Bana en güzel yemekleri ikram ettiniz. Nefis musiki ile beni eğlendirdiniz. Güzel armağanlarla bana saygınızı gösterdiniz. Beni gözyaşları ile teşyi ettiniz. Başka birine böyle bir muamelede bulunmağa hazır olduğunuza hiç şahit ohnadım; Benim gördüğüm bu muameleyi görene de hiç raslamadım. Bunu beklemiyordum, içime şüphe düştü; gören başkaları da şüphelenmeğe başladılar. Bu haliniz yürekten mi geliyor, yoksa bana karşı kullanılan bir şekilden mi ibarettir, bir "bulmak" değil de bir "aramak" mıdır, bilmiyordum.

Kayser Wen zambak çiçeği sapı yemesini severdi. Bunun nesi güzel; Üstat Hsi dımışk çeliğini severdi. Bu çelik ne gibi bir zevk verebilir? Siz beni seviyorsunuz, bu sevgiye sebep ne acep?

Aynı sınavda bulunmuş olmamızın hâtırası mıdır? Ama, ne kadar kişi vardır ki aynı sınavdan geçmiştir! Yoksa benim edebî yetilerime duyulan saygı mı? Fakat memlekette şiirleri, yazıları ile tanınmış insanların sayısı on bini bulur. Neden başkalarına saygı göstermiyorsunuz da, beni seviyorsunuz? Bunu yalnız ben anlamıyor değilim; başkaları

da anlamıyorlar; bunu sorduğumda siz de bilmiyordunuz. Fakat sizin bilmemenizden, samimî düşündüğünüzden, samimî hareket ettiğinizden emin oldum. Bizi insanlar değil, Tanrı birleştirdi. Böyle denilebilir mi?

Tanınmış kimselerle tanışmakta öyle fazla bir özellik yoktur; ama tanınmamışlarla tanışmak bir zevk! Üstad Dze-cang şöyle derdi: “Kibar insan bilgeleri sayar ve halk karşısında edeb şekillerini muhafaza eder. İyi olandan sevinç duyar ve kemalli olmayan için çabalar”; demek ki insan bir Dze-cang’la münasebette bulunduğu vakit, hakkında çabalamak gerektiği, karşısında şekli muhafaza ettiği bir kimse karşısında bulunduğunu nasıl bilsin? İnsan hem şekli muhafaza eder, hem çabalarsa, karşısındakini aşağı bir insan saymış olur. Üstat Dzi-hya şöyle derdi: “Hak olan kabul edilir.” Dzi-hya ile insan düşüp kalkınca bilir ki kapı dışarı edilmiş olanlardan değil, kabul edilmiş olanlardandır. Fakat siz bu günü Dzi-hya’sısınız, ben de sizinle görüşüp konuşmak mutluluğuna nailim. Siz devlet memuru ve Wu’sınız; ben ise Pei’de oturmaktayım. Bunlar birbirinden uzak şeyler değildir; o halde bir kere daha görüşebiliriz. Siz 62 yaşındasınız; ben ise 59. Bu pek ileri bir yaş değildir. O halde bir kere de görüşebiliriz. Fakat ayrıldığımız sırada siz, bir daha birbirimizi göremiyeceğiz diye korkmuşunuz. Nasıl olur da biz gerçekten bir daha görüşemeyiz? Ancak insan birbirini görmediği ziyadesiyle istediği zamandır ki belki bir daha görüşülmeyecek diye bir düşünce uyanır.

Memurluk hayatında başarı ve başarısızlık hakkında tasalanmak, deliliktir. Fakat öğretmen ve dost kazanmak ve kaybetmek hakkında tasalanmak çok akılcıca bir şeydir. Eskiden Lu ile Fan vakitsiz olarak ayrıldıkları vakit teessürden sesleri kısıldı. Bu, yalnız eski bilgelere mi böyle olmuştur?

Altı vedâ şiirini ilişik olarak sunmak cüretinde bulunuyorum. Bunları gözden geçirip düzeltereğınızı ümidederim.

c. HAYAT İLE ÖLÜM

(Bilgin Peng'e mektup)

Mektubunuzda murakebe Buddhizmesini bana öğretiyor ve Wen'in şiir dergisinden parçalar zikr ediyorsunuz; bu parçalara bakılacak olursa, Bay Wen hayat ile ölüm meselesini, bir rahibin yardımı olmadan çözümliyememiş.

Ben buna inanmıyorum. Eski zamanların kahramanları, ölümü, hakkında küçük parmağı bile kaldırmağa değmeyen bir dönüş sayıyorlardı. Ta eski devirlerden beri kimse murakabeci Buddhistler kadar bu mesele karşısında aciz kalmadığını bilmez görünüyorlar. Hayat varsa ölüm de vardır; bu, göğün gidişidir.

Hayattan ölüme gitmek ise, insanın alın yazısıdır. İnsanın alın yazısı üzerinde öğrenilecek şeylere aldırmayıp göğün tanılmaz olan gidişi ile meşgul

olunursa; hayat asıl hayat değil, ölüm asıl ölüm değil, hayat bir yerden gelir ölümse bir yere gider denirse, bütün bunlar hayata bağlılıktan, ölümden korkudan neşet eden düşüncelerdir; yüreğin bir burkultusudur, fakat bir çözümleme değildir. Sonra bir çöreğin resmini yapıp bir eriğe işaret etmek her şeyi bile bile alt üst etmek ve bunu kendi kendine açıklamak... Bu sadece bir karmakarışıklıktır. Feylesof Cuang-dzi böyle bir şeye temiz olmayan altın der. Bu, hayat ile ölümün gerçekliğini anlatır mı, acaba? Bir zamanlar, üstat Dzi-lu, Konfüçius'a ölümü sormuş, üstat da şöyle cevap vermiş: "Hayat hakkında henüz hiçbir şey bilmiyoruz; ölüm hakkında nasıl bir şey bilebiliriz..." görünüşte sanki üstat hayat ile ölüm meselesini, sonraları insanlığı yanlış yola götürmek için bahane olarak kullanacaklarını daha o zamandan bilmiş de Dzi-lu'nun henüz çekirdek halindeki sorusunu hemen kökünden kesivermiş.

Mektubunuzda şöyle diyorsunuz: "Hayat ile ölümü, gelmek ile gitmeği insan, hesaplarının dışında tutmalıdır". Bu sözler, daha çok yanıltır. İnsanın dünyada hiçbir zaman hesaplarının dışında tutmaması gereken bir tek şey vardır, o da: erdemli olmak, bilimle meşgul olmamaktır. Dünyada insanın hiç göz önünde tutmıyabileceği bir şey vardır: Hayat ile ölüm, ki alın yazısına bağlıdırlar; şan ile zenginlik ki, gök tarafından tâyin edilmiştir. En yanlış şey, göz önünde tutmamak gereken şeyleri, göz önünde tutulması gerekenmiş gibi almaktır. Buna rağmen, zengin-

liçe kamçılı bir adam sayesinde erişilse de gene onu edinmek için çabaların, ama Buddha ölümden hayata gerçekten geri getirirse de, gene hiçbir şey beni Konfüçius mezhebini bırakıp Buddhist olmaya zorlamaz.

Buddha hakkındaki bütün bu lâkırdılar, uydurma şeylerdir. Sanki Tanrı rüzgârı yakalıyormuşuz gibi... Dikkatle bakarsak, bir şey görmeyiz; dinlersek bir şeyi işitmeyiz; dua edersek, cevap almayız; Buddha, ressam Hya Cui'nin şeytanları gibidir, Onlar gibi boş, onlar gibi hiç. Tabiat üstü bir şey için gerçek değil; yanda duran bir şey için boş bir ad. Onun için biz akıllılar bunu kabul etmiyoruz.

Yirmi yıl araştırdınız, şimdi akidenin derinliklerine erdiğinizizi iddia ediyorsunuz. Fakat hayatın ne olduğunu bir kere bildikten sonra artık yaşamağa lüzum mu kalmaz? Ölümün nereden geldiğini bildikten sonra ölmeğe lüzum mu kalmaz? Ben kendi hesabıma kendimi dışarıya atıyorum, topluluğun dışında yaşamağa razıyım. Hayatın nereden geldiğini bilmiyorum diye yaşamıyor muyum? Ölümün nereden geldiğini bilmiyorum diye ölümden kendimi kurtarıyor muyum? Hayat ile ölüm, gitmek ile gelmek karşısında bilenle bilmeyenlerin durumu birdir.

d. YARATIĞA SEVGİ ÜZERİNE

Neden kadın ancak bir erkeğin peşinde koşuyor da, bir erkeğin birkaç karısı ve cariyesi olabiliyor?

Çünkü eski çağların kırılları bu sayede erkeği yüksek, kadını aşağı tutmak istiyorlardı. Nasıl oluyor da köpek ile domuz insan eti yiyemiyor da, insan köpekle domuzu yiyebiliyor? Çünkü eski çağın kırılları temiz olanı yüksek, bulanık olanı alçak tutmak istiyorlardı. Her ikisi de eski hükümdarların derin düşüncelerine uygundur. Onların, dünyayı idare etmeye yeter kudretleri vardı, onun için de saiklerini açıklamaya ihtiyaçları yoktu; yalnız kanunları tesbit ediyorlar, halkı da kanunlara itaat ettiriyorlardı. Sonraki nesiller bunun üzeinde iyice düşünmediler. Gördüler ki Feylesof Meng-dzi, yaratığa sevgiyi öğretiyor. Buddha da adam öldürmeyi yasak ediyor, Fakat bu yüzden insanlarla hayvanlar iç içe dış dışa oluyorlar, aralarında da bir fark kalmıyor.

Yaratığa sevgi ile öldürme yasağı insanlığın ana düşüncesi imiş. Fakat Konfuçius, insanlık hakkında “yaratığı sev” demiyor, “insanı sev” diyor, sonra: “İnsanı insan eden taraf, - başkalarına yardım etmek ister” diyor, “yaratığa yardım” dan söz etmiyor. Bunu ancak Lü Bu-weğ anlamıştır; o şöyle der: “İnsana karşı insanca olmayıp da yaratığa karşı insanca olmaya, insanlık denemez; ama yaratığa karşı değil de öteki insanlara karşı insan olmak, insanlıktır.” Buna, insanlığın çok iyi bir tanımı denebilir. İnsanları sevmek henüz güç değildir; güç olan, insanları ne için sevdiğini bilmektir. Konfuçius, müritlerine, halkı sevmeyi öğretir, ama “İnsanca davrananları seviniz” de derdi. Meng-dzi de, eski

kayser Yao ile Şun'un insanlığından söz ederken: "Yetileri severlerdi" derdi. Buradan anlaşılıyor ki, insan insanca olanlarla yetilileri arayıp yalnız onları sevmeli; bu sözler, yaratık için ne kadar daha doğrudur!

Eski devirlerde, sülün ve yaban ördeği yetiştirildiği, dört hükümdar hayvanı (Dragon, feniks, kaplan, gergedan) evcil oldukları sırada, bu hayvanlar insan gibi oldukları için onları severlerdi. Eşkiya ve hırsızlar idam edildiği vakit de dehşet duyulur, çünkü, bu insanlar, hayvan gibidirler. Bir gün bir ahır yanmış; üstat sorunuş "İnsanlara birşey oldu mu?" atları sormamış. Bir kontun atı ölmüş, kont hayvana bir tabut yapılmasını emretmiş ama saraydaki Konfçius müridi, onu yemek için izin dilemiş. Yaratık sevmeden sevilirse, o zaman sevgi gerçekten büyüktür; yaratığa karşı insanca duymadan insan olunursa, o zaman insanlık tertemizdir. Fakat bulanık bir göle birkaç ağın aynı zamanda atılması gerektiği Mengdzi'nin kitabında yazılıdır. Âdetler kitabında da kibar adamın, sebepsiz olarak koyunları öldürmediği; şövalyelerin sebepsiz olarak köpeklerle domuzları öldürmedikleri yazılıdır. Bunun mânasi acep nedir?

Burada, hayvanlara sevgi değil, insanlara sevginin sözü edilmektedir. Çünkü, yeter çoklukta balık bulunamayacağından, yeter yiyecek bulunmayacağından korkulmaktadır. Kibarlarla şövalyelerin, ihtiyaçları olduğu vakit kesecek koyun, köpek yahut domuz bulamayacaklarından korkulmaktadır. Ancak bunun

için, icabedince yemek ve kesmek için, hayvanlara karşı böylece iktisatlı davranılıyor. Bunlar balıklarla kaplumbağaların, koyunlarla köpeklerin ve domuzların değil, insanların lehine yürütülmüş düşüncelerdir.

e. BUDDHİZME HAKKINDA

(Wang'a cevap)

Buddha ile alay eden budaladır; ona açılmıyan kaskatıdır, diyip dururlar. Ben kaskatı Konfüçius'cu olmadığım gibi Buddhizme ile ne alay ederim, ne de kendimi ona kaparım. Bence Buddhizme, dokuz akideden biridir; eski kitaplarda anlatılan cinsten miskinler gibi işsiz güçsüz kimselere, mahsus bir meşgaledir. Veliler yeniden canlansalar, dokuz akî-deyi de Buddha'yı da ortadan kaldırmazlar. Aslına bakılırsa, herkesin kendine göre bir hevesi vardır. Buddhayı seven benim için, santranç, yahut dımışk çeliği yahut herhangi bir şeyi seven hakkında "küçük bir hakkın muhakkak hak olması, küçük bir haksızlığın da muhakkak haksızlık olması lâzım gelmez" demek gibidir. Dostlar, dostluklarım muhafaza etmek için, böyle bir şey üzerinde kavga etmezler. Fakat siz, mektubunuzda, beni, fikrimi söylemeye zorlamak istiyorsunuz. Onun için de sevap vermeliyim.

"İnsan yüreğini toplu tutmalı, bunun için de Buddhist sureler okumalı," diyorsunuz. Müsaade ederseniz, size şunu soracağım: doğduğunuzda evve-

lâ bir yüreğiniz mi vardı; yoksa sizde yalnız Buddha mı vardı? Bir çocuk ancak anasının varlığından haberdardır; yoksa bir Buddha varmış, yokmuş bunu bilmez. Bir yürek varmış, yokmuş onu da bilmez. Ancak kırkınıza girdikten sonradır ki sureler okumaya, yüreğinizi toplamaya başladınız. Size soruyorum, sure okumadan önce, yüreğiniz nerede idi? Siz, yüreğinizi toplamak için, ağzınızı kullandığınızı söylüyorsunuz. Fakat velilerle bilgeleri çağırmak, ağzın bir faaliyetidir; tavuk ve köpekleri çağırmak da ağzın bir faaliyetidir. Ağız, neleri söylemez ki! Muhakkak Buddha'yı tebciil etmesi mi lâzım?

“Yüreği toplamak” sözlerinin Meng-dzi’de geçtiğini bildiriyorsunuz. Böyle olunca Megn-dzi haksızdır. Fakat sizce malûm değil midir ki Meng-dzi, irfana erişmenin biricik yolu yüreğini toplamaktır, demiştir? Bu, insan irfan elde etmek için, yüreğini toplamalıdır, demektir, yoksa, irfanı bir yana atıp, yüreği toplamalı, demek değildir. İnsanın yalnız *bir tek* yüreği vardır. Serbest bir yüreğin davranışı da yürektir. Yürek, yürekle toplanır. Yürek ise, Buddha’da değil, benim içimdedir. Yüreğimi kapıp koyuverdikten sonra Buddha’yı aramak, kocasını evde bırakıp kırdı, yahut ağaç altında ahlâksızlıkta bulunan kötü bir kadının haline benzer. Buna, yüreğin toplanması değil, ölümü denebilir.

Sonra, acıma duygusu ile öldürme yasağı, eski velilerin gösterdikleri gibi, - insanlık ve hayvan sevgisi duygusudur, diyorsunuz. Gök kubbesi altında ve

yeryüzünde en yüksek varlığın insan olduğunu unutuyor gibi davranıyorsunuz. Fan insanlığın ne olduğunu sorduğu vakit, üstat, “hayvanları sevmek” demedi, “insanları sevmek” dedi. Ve bir ahır yangınında atları sormadı, “yaralanan insan var mı” diye sordu.

Hayvanların bir hayatı olduğunu, biliyor musunuz? Bitkilerin de yaşadıklarını acaba bilmiyor musunuz?

Biliyor musunuz ki hayvanlarla kuşların bednindeki kırmızı şey kandır; bitki ve ağaçlardaki beyaz da kandır? Şimdi bir başağın taneleri burada duruyor; ekilince, bunlardan sonsuz sayıda tane çıkar. Fakat günün birinde bunları eziniz, o zaman tanelerin hayatı sona ermiş olur... Şimdi, sebze burada yeşil yeşil duruyor; yaprakları kurusa kökleri parçalansa da, içinde yüreği canlı olarak yaşar; fakat bu sebze-den çorba pişirilirse, sebzenin de hayatı sona erer. Acaba o da pes perdeden figan edip hayatı bağışlasın diye, yalvarmıyor mu? Bu kadar acıyorsunuz, vallahi, ne tane ne de sebze yememeniz lâzım, ancak o zaman yüreğiniz rahat eder. Fakat sizin bunu başara-bileinizden şüpheliyim.

Bir kere Bay Peng’e sordum: Buddha, evlenmeyi yasak ediyor mu? “Şüphesiz” dedi. “Buddha öldürmeyi yasak ediyor mu?” “evet” dedi. “Herhangi bir kimse bir Budha olabilir mi?” “şüphesiz” dedi. “o zaman - dedim - dünyanın dört bucağında olsa olsa 40 - 50 kişi kalır, insan sülâlesi de yok olurdu. O zaman gök ile yer arasında yalnız kuşlar, hayvanlar,

bitkiler, ağaçlar kalırdı. O zaman Buddha'ya kim pagod'lar, kim tapınaklar yapardı? O zaman Buddha'mn altın heykeline kim tapardı? O zaman Buddha'nın surelerini kim hıfz edip nakl ederdi?

Onun akidesi ne kadar yayılıyorsa, din de o kadar bozuluyor. Öyle değil mi? Kayser Wu'nun tekkeleri yok edip heykelleri eritmesi neye yaradı? Han Yü'nün, kitapları yaktırıp, tapınakları mahvet-tirmesine ne lüzum vardı?

Buddha'ya kendi usulüne göre muamele edilince, Buddha ölür! Bay Peng, blu sorularımı bu güne kadar cevaplandırmadı. Onun adına bu cevapları vermeği üzerimize alırsanız, bütün ilmimi bir yana atıp, peşinize takılmağa hazırım.

f. BALIK YEMEK MUBAHTIR.

Balıklar suyun dibinde yaşarlar; orada kendi alemlerin içindedirler. Onların bu dünya ile hiçbir alışverişleri yoktur ve kargı ile mızrağın kendilerine erişemeyeceğinden emindirler. Ama ince ağın onlar üzerinde tesiri, ok ve yaydan, av kemendinden daha büyüktür. Sonra, bir göl boşaltılır da içindeki balıklar toplanırsa, bu zecrî bir usul olur, elden bir tane balık bile kaçmaz.

Balıklarda hayat ile ölüm hayvanlarla kuşlarda olduğu gibidir. Fakat ben gene, balıkları insan gıdası olarak kullanmanın, başa hayvanları kullanmaktan daha mubah olduğuna kaniim. Neden? çünkü su

hayvanlarının kökü kolay kolay kazılamaz, üstelik, çabuk da ürerler. Memeli hayvanlar yahut yumurtlayan hayvanlarda, dişi az olarak bir iki, çok olarak on kadar yavru doğurur. Fakat balıklarda bir tek balıktan binlerce yavru çıkar. Onları seçip yiyen insanlar olmamış olsaydı, o kadar ürer o kadar çoğahlardı ki, sayıları onbinleri aşar, Gange nehrinin kum taneleri kadar olurdu birinde artık sayılarını hiçbir şeye benzetmeye imkân kalmazdı. O zaman bütün nehirleri, bütün ırmakları tıkar, her birini toprak (kara) haline korlardı; artık kayıklar hiç işliyeemez olurdu. Böylece, balıkçı, balık ve istakoz topladığı zaman, tıpkı ot ve ağaç toplıyan oduncu gibi, ancak toplıyabildiğini, toplaması gerektiğini toplamış oluyor. Balık ve istakoz yediğimiz zaman da kabahatimiz başka hayvanları yediğimiz zamanki kabahatimizden daha küçüktür.

g. SARI EJDER DAĞINDA BİR GEZİNTİ

1782 yılının nisanında Tien-tai ile Yen-Si'den geçerek Chékiang eyaletinin güneyinde bulunan Sarı Ejder dağına doğru bir gezintiye çıktım. Bu dağ, üst üste, karmakarışık, karşı karşıya yığılmış taşlardan ibarettir; Shantung'daki Dzö dağına benzer; Tien-tai ile Yen-Si'den büsbütün başkadır.

İnsanlar yaradanın tuhaflıkları yarattığına inanırlar. Bu dağı görünce şöyle dedim: "Yaradan bunu nasıl mahsus böyle yapmış olabilir? mahsus yapmak istemiş olsaydı, muhakkak bu şekile yapmış olamaz-

dı. Bu şekilde yapabilmiş olsaydı muhakkak bu kadar tuhaf olarak yapmazdı. Bu ancak gizli olanın değişimi ile tesadüf yüzünden, kendiliğinden olmuş olabilir.

Yaradanın, bunu mahsus yapmak istemiş olsaydı, böyle yapamazdı, düşüncesi aklıma nasıl geliyor? Gençliğimde oyundan hoşlanırdım; su dolu bir kap alır, içine kurşun akıttırdım, kurşun kaynar ve fısıldardı. Birdenbire ayağa kalkar, yahut diz çöker, yahut da yatar; kâh üst üste, bir sehpa gibi büyük ve muhteşem; kâh parça parça ve kırık dökük olurdu; bazan sanki savaşıyormuş gibi bir yana eğilmiş yahut eğri dururdu; bütün parçaları birbirinden hoşlanırdı. Fakat her zaman başka türlü bir kemale sahipti. Bir arslana, bir hayvana, bir ejdere, bir ata, bir tavuk yahut böceğe, yahut herhangi bir varlığa benzerdi. Tıpkı Hua dağı, Sung dağı, Tai dağı, yahut bütün o ünlü dağlar gibi daima mükemmeldi. Bunda benim irademden bir dahili var mı idi? Benim, hakkında bir şey söyleyebileceğim niyetim yalnız, kurşunu suya atmaktı. Fakat bu gibi şekiller almasından hiç haberm yoktu. Kurşuna sorayım; o da bilmez. Suya sorayım; o da bilmez. Acaba dağda da öyle olmamış mıdır? Henüz aydınlıkla karanlık birbirinden ayrılmışken, büyük meçhul için kaynamaktaydı; hepsi bir tek kütle idi; ve taşlar süt gibi yumuşaktı. Herşey bir tek'te toplu idi. Ama günün birinde gök yukarı gitti, yer aşağı çöktü; kum uçu, su aktı; rüzgâr gelip üstünden kaydı; yıldızlar göğün üstüne çıktılar; taşlar, yeryüzünde tuhaf, garip bir şekilde yığıldı.

Belki bütün bunlar, tekvinde görüldü; belki de ancak ilk insanların yukarı tırmandıkları sırada oldu. Zamanla ot ve hayvan gittikçe çoğaldı, dağların şekilleri gittikçe tuhaflaştı. Ve biz, bugünün insanları, bir dağda bir gemi yahut bir sandık, bir ev yahut çürümüş ağaçlar görürsek, bunlar dağlara bir zamanlar tırmanmış insanlardan mı kalmıştır, yoksa orada kendiliklerinden mi olmuştur?

Bedenimiz ne yazık ki, küçüktür; yıllarımız çabuk akıp gider. Biz gök ile yerden sonra yaratıldık; onlardan önce yok olacağız. Böylece temaşa halinde oturup bekliyameyiz. Fakat hakikat ancak bu olabilir.

Bana: Bu, dağlar hakkında bir makaledir, bir tek dağ hakkında bir deneme değildir, diyorlar, Bütün bu sözlerin, Sarı Ejder dağı ile ne ilgisi var? Fakat, bir köşeyi tutun, öteki üç köşeyi de, daha nice bin köşeyi de öğrenmiş olursunuz. Sarı Ejder dağında dolaşırken, bakınız işte bu bilgiyi edindim. Onun için, gördüğümü yazıyorum. Sonra, Tien-tai ile Yen-chih üzerine şiirler söyledim; Sarı Ejder üzerine şiirler söyledim. Bu sebeple, şiir yerine bu satırları yazıyorum.

h. “SEVDİĞİM YER” ÜZERİNE BİR DENEME

“Sevdiğim yer” kütüphanemdir. Birçok şeyi severim; ama neden kütüphaneme bir ad veriyorum? Çünkü bütün sevgiler arasında kitaplar, müsabakayı

kazanırlar da ondan. Yemeği, kadınları severim; güzel evleri, seyahati severim; dostları, çiçekleri, bambus ağacını, pınarları, taşları severim; fildişi ile eski tunçları severim; meşhur yazılarla resimleri - ve nihayet kitapları severim. Kitaplara olan sevgi, aslına bakılırsa, öteki sevgilerden hiç farklı değildir. Peki, öyleyse, neden yalnız kütüphaneme bu adı takıyorum?

Kadınlar, gençlik için; yemek, doymak içindir; dostlar, cemiyet için; seyahatler öğrenmek için; ev, çiçek, taş ve antika şeyler, satın almak içindir; - bunlar sonra insanı fazla ilgilendirmezler. Ama kitaplar, hem gençlik, hem ihtiyarlık, hem hastalık, hem açlık, hem soğuk, hem rüzgâr, hem yağmur içindir. Her vakit uygundurlar, hiçbir zaman tükenmezler. Onun için en başta gelirler.

i. HO'NUN ŞİİRLERİNE ÖNSÖZ

Şiirleri insan yaratmaz, insanın içindeki tanrılık taraf yaratır. İnsandaki bu tanrılık tarafta şiir varsa, ağzını açar, şiiri söyler. İnsandaki bu tanrılık tarafta şiir yoksa, şiir yoksa, şiir söyleyebilir, fakat o zaman, bunu yapmasa, daha iyi olur.

25) Ci Yün:

TÜRKİSTAN'DA SINIR TAHKİMİ ÜZERİNE

Türkistan'da Çan-ci'de 1768 de baş göstermiş olan karışıklıkların önce bir önemi yoktu. Fakat

garnizon komutanı, 15 Ağustos güz bayramı münasebetiyle sürgünleri davet etti ve onlara, dağın yamacında şarap ikram etti. Burada erkeklerle kadınlar bir araya geldiler; garnizon komutanı da, sarhoş olunca, cezalıların karılarını şarkı söylemeğe zorlamak istedi. Bu, biriki dakika içinde bir isyanın patlamasına sebep oldu. Komutan da bu sırada öldürüldü. Ahali, ordunun silâh ambarını yağma ve şehri işgal etti.

10 Ağustos sabahı haber Urumçi'ye ulaştı. Bunun üzerine külliye bilgini Wen Fu asker topladı, askerler o zamanlar hep garnizonlara taksim edilmişlerdi. Şehirde ise ancak 147 kişi bulunuyordu. Vakıa bunlar yüzlerce cenkte çelik gibi idmanlı olmuş; ayaklananları hava telâkki eden kimselerdi. Wen'in idaresinde bu adamlar Kung-şang-kou denen yere varmışlardı ki Liu De adlı subay şöyle bir ihtarda bulundu: "Çang-ci ye kadar daha 90 fersah var; acele yürüyüşle bir günde oraya varabiliriz; ama o zaman biz yorgun olacağız onlar ise dinlenmiş bir halde olacaklar; onlar savunacaklar, halbuki biz saldıracağız. Bunu bizim şu yüz kişimiz başaramaz. Üstelik, buradan Çang-ci şehrine kadar hep ovadır. Manas ırmağı vâkıa geniştir; fakat birçok yerlerinden at ile geçilebilir. Demek ki bu Kung-şan-kou yolundan başka müdafaa edilmesinde fayda olacak bir yer yoktur; bence asiler şehri uzun zaman ellerinde tutamazlar, aksine, taktik sebeplerinden ötürü, şimdi hücumu geçmek zorundadırlar. Onun için, zatıalini-
nin burada konaklayıp, şu dağlara dayanmaları daha

doğru olurdu. O zaman, asiler, bizim kuvvetimizin ne kadar olduğunu da kestiremezler. Onlar buraya gelinceye kadar bekler, bu sığınağımızdan hareket ederek onlara saldırırız. Böylece, serbest saldırmadan, rücat yolu sağlanmış bir saldırma usulüne geçmiş oluruz. Hem biz dinlenmiş bir halde oluruz, onlar ise yorgun olurlar. Ancak böyle yaparsak asileri alt edebiliriz”.

Bay Wu böyle hareket etti; asiller de gerçekten oraya geldikleri vakit, Liu De sol eline bir albayrak, sağ eline keskin bir kılıç aldı ve askerlere şöyle haykırdı: “Kaldırdıkları toza bakılırsa, sayıları bini geçmiyecek. Fakat bunlar, hayatları için savaşıyor, gazapları son haddine varmış insanlardır. Bunlarla başa çıkmak kolay olmayacak. Bereket versin ki atları, savaş görgüsü olmıyan garnizon atlarıdır. Üzerlerine silâh atılınca kaçarlardı. O halde, silâhlarınızı alır, diz çöker ve eğilirsiniz, bu durumda hayvanlara atarsınız. Hayvanlar kaçınca geridekiler de karma karışık olurlar.” Sonra onlara bir de şöyle emir verdi: “İlk yaklaştıkları sırada ateş edersiniz, kurşunlar asilere erişmez. cephane de harcanmış olur. Böyle olunca, daha yaklaştıkları zaman da artık ateş edemezsiniz. Onun için, ben bayrakla işaret vermeden ateş etmiyeceksiniz. Vaktinden önce ateş etmek cüretinde bulunanın kellesini bu kılıçla uçuracağım.” Az sonra, asiller görüldü ve tüfekleriyle ateş ettiler. Silâhların gök gürültüsü misali gürültüsünden yer sarsıldı. Liu De şöyle dedi: “Bu kuru gürültüdür ve bir zarar getirmez.”

Biraz sonra bir kurşun, en ön sırada bulunan bir askeri yaraladı. Liu De şöyle dedi: “Onların silâhları atılınca kurşunu bize kadar gelirse bizimkiler de onlara kadar gider”. Böylece, bayağı bir kere salladı, bütün tüfekler aynı zamanda atıldı. Düşmanın bütün atları başlarını, çevirdiler, kaçtılar, birbirine çarptılar, birbirini yaraladılar. Tam bu sırada Liu De, askerleriyle hücumla geçti ve asileri öldürdü.

Hayretler içinde kalan Bay Wen şöyle dedi: “Liu De, şöyle bir bakılınca, köylüye benziyor, fakat düşman önünde ne güzel meziyetlere sahip olduğu meydana vuruyor. Şu bizim komutan yardımcılara, generallere gelince, bunlar nasıl emir alındığını, nasıl verildiğini pek âlâ bilirler; gel gelelim düşmana saldıрмаğa... Onun için Liu De bu savaşa en büyük yararlığı göstermiş olan kimsedir.”

Savaş hakkındaki raporumda onun bütün yararlıklarını teferruatına kadar anlatamazdım. Onun içindir ki buraya yazıyorum; bir amacım da bunların unutulup gitmemesidir.

26) Şen Fu:

EVLİLİK HAYATININ TATLILIKLARI

Ben, tam bir barış devrinde, 1763 yılının 11 inci ayının 22 inci günü, terbiye görmüş bir ailenin evinde, Su-cou şehrinde, “Uzun dolaşma paviyon”unun yanında doğdum. Böylece, gökyüzünün beni

doğarken ne kadar iyi donattığını anlıyorsunuz. —

Su Dung-po şöyle diyor: “Hayat bir bahar rüyası gibi - arkasından hiçbir iz bırakmadan - geçer”. Hayatımı fırça, mürekkep ile tasvir etmezsem, bu, zengin hediyelere karşılık nankörlük olur.

“Şarkılar kitabı” evliliğin methi ile başladığından, ben de karı ile kocanın hayatıyla başlıyor, bunun dışında kalan ne varsa, hepsini sonra sıra ile ele alıyorum. Gençliğimde yeter derecede bilgi edinmediğime, bilgisiz olduğuma, basit olayları anlatmaktan başka bir şey beceremediğime üzülüyorum. Üslûbumu tenkid etmek isterlerse, tenkidin kendisi tenkid edilenden daha değerli olacaktır.

Beni pek küçükken Cin-şa’dan bayan Yü ile nişanladılar; fakat nişanlım daha sekiz yaşında iken öldü. Sonra Bayan Çen ile evlendim. Küçük adı Yün, mahlesi: “faziletle mücevher”: (şucen) olan karım, dayım Bay Hin-yü’nün kızı idi; uyanık ve iyi tabiatlı idi; konuşmayı öğrenir öğrenmez “Mandolin şarkısı” önünde bir kere okununca ezberleyiverdi.

Dört yaşında, babasını kaybetti, aslen Cin’lerden olan annesi de küçük biraderi Ko-çang ile sıkıntı içinde yaşıyorlardı. Kız biraz büyür büyümez el işleri öğrendi; bundan böyle her üçü, onun on parmağının çalışması sayesinde geçindi.

Günün birinde kitap rafında “Mandolin şarkısı” nı buldu, yazılara kendini verdi ve yavaş yavaş anladı; yazıyı öğrendi; böylece dikiş ve işlemenin dışında ne zaman vakit bulsa, okumasını ilerletiyor-

du; tıpkı “güz ne kadar ilerlerse, insanın gölgesi de o kadar incilir. Ama kırağı ne kadar çok düşerse kasım baharları da o kadar dolu olur” diyen şiirde olduğu gibi...

Ben on üç yaşına bastığım sırada, o annesiyle bize taşındı; ikimiz de genç olduğumuzdan, biri - birimizden kaçınmamıza lüzum yoktu. Böylece, neler yaptığını görmek bana nasiboldu, onun yetilerinin ve düşüncesinin derinliğine, inceliğine hayran olmak fırsatı buldum, yalnız kara bir bahtın kendisine çarpmasından korkuyorum. Fakat kalbim ona bağlanıyor ve ondan artık hiç ayrılanıyordu; öyle ki, anneme: “Oğlunuz için bir eş arıyorsanız” dedim, “o “Faziletli-kardeş” olsun, başka kimse olmasın”. Annem de onun usluluğundan hoşlanıyordu, bizi hemen nişanladı. 1775 yılının 7 inci ayının 16 inci günü idi.

O yılın başında teyze zadesi evlendi, ben de annemle beraber düğüne gittim. Bayan Yün benimle aynı yılda doğmuş, benden yalnız on ay büyüktü. Çocukluğumuzdan beri biribirimize “Kardeş” derdik. O sıralarda kendisini “Fazilet-kardeş” diye çağırmaya devam ediyordum. Bu düğünde bütün ev halkı süslü elbiselerle parlıyordu, yalnız benim Yü’nün üstünde tatlı renkli düz bir elbise vardı. Bir papuçları yeni idi. Papuçlar üzerindeki işlemler, nefasetleriyle hayranlığını uyandırdı; kendisinden sordum, meğer o işlemiş. O zaman anladım ki yetileri yalnız mürekkep ile fırçaya inhisar etmiyormuş.

Omuzları düşük, boynu uzundu; fakat kemikleri görünecek kadar zayıf değildi; kaşları kavisli, gözleri parıltılı idi. Birine baktığında, gözlerinden zekâ fışkırıyordu. Yalnız, güzel olmıyan iki tane diş görünüyordu. Fakat kendisinde tesir insanda bir daha kaybolmıyan bir çekici kuvvet vardı.

Şiirlerini görmek müsaadesini istedim; bunlar ya birer beyit, yahut da bir arada 3-4 mısradan ibaretti; çoğu zaman, tam bir şiir haline girmemişti. Bunun neden böyle olduğunu sordum; gülümseyerek şöyle cevap verdi: “Bunlar hocasız olarak yazılmıştır; bir hocanın, bunları gözden geçirip tamamlamasını pek isterdim.” Şaka olarak metnin üzerine: “İşlemeli torbanın güzel satırlar” yazdım. Bu sözlerde geleceğe ait nelerin saklı olduğunu o anda hiç bilmiyordum.

O gece gelini güveyin evine götürdük, eve döndüğümüzde üçüncü gece bekçisi zamanı olmuştu. Aç idim; yemek rica ettim. Hizmetçi kız kuru hurma getirdi; hurmalar bana fazla tatlı geldi. Bunun üzerine baya Yün kolumdan çekti, odasına götürdü, orada sıcak çorba ile türlü mezeler vardı. Neşe ile yemek değneklerini yakalamıştım, tam o sırada Yün’ün amcazadesi Yü-heng “Faziletli-kardeş, çabuk gel!” diye bağırdı. Yün çabucak kapıyı kapadı ve “yorgunum, uyumak istiyorum” diye cevap verdi. Fakat Yü-heng odaya giriverdi, benim çorbayı içmek üzere olduğumu gördü, gülerek dedi ki: “Senden çorba istediğim vakit bittiğini söyledin, ama kocan için ayrıca saklamışsın, ha?” Yün çok utandı; herkes

ona gülüyor, onunla alay ediyordu; benim de canım sıkıldı, uşağımı alıp vaktinden evvel evime döndüm.

Böylece çorbadan ötürü alaya mâruz olduktan sonra tekrar yanıma yaklaştığında benden kaçıyordu; kendisiyle yeniden alay edilmesinden korktuğunu biliyordum. Fakat 1780 yılının birinci ayının 22'inci gününün gecesi, düğünde, narin vücudunu tekrar gördüğüm vakit, gene eskisi gibi idi, Başından, başörtüsünü çekip aldım, o zaman neşeli neşeli birbirimize baktık. Müsterek kupadan içme töreninden sonra yanyana akşam yemeği yedik. Bu sırada, masanın altından usulca bileğini yakaladım; bilek sıcak ve narin, yumuşak ve tatlı idi; öyle ki, yüreğim seviçten küt küt vurdu. Kendisine yemek ikram ettim, oruç tuttuğunu söyledi. İçimden hesap ettim: bende çiçek hastalığı başladığı sırada o da oruca başlamıştı. Onun için kendisine, gülümsiyerek: “Şimdi tamamen iyileştim; orucu artık bıraksana” dedim. Bana tatlı bir bakış attıktan sonra boynunu eğdi.

24 üncü gün benim evime geldi, zira genel yaştan ötürü 23 üncü gün çalgı çalınamıyordu. Böylece, 22 inci gün düğünümüzü kutladık; Yün avluya geldi; ziyarete iştirak etti. O arada ben gelin odasında bakireleriyle içiyor, aşık oynuyor ve hep kaybediyordum. Sonunda epeyce sarhoş oldum ve yattım. Uyandığımda Yün sabah tuvaleti ile meşguldü. Bu gün bütün dostlar sıra ile kutlamaya geldiler. Kandiller getirildikten sonra, çalgı da çalınabildi. 24 te, gece yarısı, misafirleri teşyi ettim, tam üç saat sonra eve

döndüm. Bütün kandiller yanıp sönmüş, çıt yoktu. Şaşıtm ve odamıza gittim. Hizmetçi kız aşağıda yatağın önünde uyuyordu, Yün ise hâlâ süslü ve bezenmiş halde beni bekliyordu. Hiç yatmamıştı. Gümüş mumlar yukarı doğru alev veriyor, onun güzel boynu aşağı sarkıyordu. Onu böyle hangi kitap kendisine bend etmişti, bilmiyorum. Omuzunu okşadım ve “Kardeşim, günlerden beri zahmet çekiyorsun, nasıl oluyor da yorulmuyorsun?” dedim. Başını bana çevirdi, ayağa kalktı. “Tam yatmak isterken” dedi. “Kitap çekmecesini açıverdim, bu kitabı okudum; okurken yorgunluğu falan unuttum. “Batı odası dramı” çok meşhurdur; ama ben onu yeni okuyorum, görüyorum ki klâsik eserlerden aşağı değil, yalnız, vakâ biraz hafif. “Gülümsiyerek: “Ancak bir üstadın kaleminden çıktığı içindir ki.” dedim, “hafif olabilir”.

Hizmetçi kız yatmak istediğinden, kendisine, kapıyı kapayıp gitmesini söyledim. Biz, konuştuk, şakalaştık, uzun hasretten sonra buluşmuş iki samimî dost gibi omuz omuza oturuyorduk. Alayla vücuduna dokundum, onun yüreğinin de küt küt attığını gördüm. Hafif bir gülümsiyerek bana baktı - sevgisinin bağı, ruhlarımızı bağlamış, bizi birlikte götürüyordu tan yerinin ağardığının farkına varmadık.

İlk zamanlarda Yün, genç evli olarak pek sakindi; bütün gün hiddetlendiği hiç vakî olmuyordu; kendisiyle konuşanlara hafif hafif gülümserdi. Anne-me babama büyük bir saygı ile hizmet ederdi; kendinden aşağılara hakkaniyetli idi, yanlış bir hare-

ket elinden hiç çıkmazdı. Sabah olduğunu pencereden görür görmez, hemen kalkar, acelesi varmış gibi giyiniverdi. Ben gülerdim “Artık şimdi,” derdim, “o çorba hikâyesinde olduğu gibi, biri seninle alay edecek diye korkuyor musun?” Şöyle cevap verirdi; “O zaman sizin için çorbayı saklamam bir şaka idi; artık şimdi alay edilmekten korkmıyorum, yalnız ana-babanız, gelin tembel diyecek, diye korkuyorum”. Daha fazla yatmasını isterdim, fakat doğruluğunu takdir ediyor ve onunla böylece, erken kalkıyordum. Bu andan itibaren, kulak ve kulak kılçıkları bir arada hareket ediyordu; - biz, bir şeyle, o şeyin gölgesi gibiydik. Sevgimizin derinliği söz ile ifade edilemez.

Neşe zamanı çabuk geçer. Gözü açıp kapamadan aylar geçer. Babam, bay Ci-fu, o zaman Ku-ci komutanlığında idi; bilhassa benim işimle meşgul olurdu; Hang-cou’da bay Cao’nun yanına öğrenci olarak kaydettirdi. Bu öğretmen beni iyi okuttu; bugün ne biliyorsam, hep ona borçluyum. Evlendikten hemen sonra, eve geldiğimde, az zamanda işe başlayacağımı kararlaştırmıştı; bunu öğrenince çok üzüldüm. Yün duyarsa ağlar diye endişe ediyordum. Aksine, kendisine, hâkim oldu ve bana gitmemi tavsiye etti. Eşyayı topladı - ama o akşam hali her zamankinden biraz başka idi. Hareketimden biraz önce bana usulca: “Artık sana kimse bakmıyacak kendine dikkat et” dedi.

Geminin halatları çözüldüğü sırada, şeftali ve erik baharlarının en güzel zamanı idi. Ama ben kendimi, ormanda yalnız kalmış bir kuş gibi hissediyordum. Gökler yer bana değişmiş gibi geliyordu.

Okula geldiğim sıra, babam şehri terketti, nehri geçerek Doğuya gitti. Orada geçirdiğim üç ay bana on yıl gibi geldi. Arada sırada Yün'den mektup geliyordu, ama, iki suale ancak bir cevap geliyordu, bunun da yarısı tavsiye ve ihtar, gerisi boş cümlelerdi. Sonunda, sinirlendim. Kendimi, "Bambu avlusunda rüzgârda" gibi "ay ışığında muzla bezenmiş pencerede" gibi, "hasretle dolu, kendi gölgeyle birlikte şarap içiyor" gibi, "uykuya dalmış ruhumu azaba sokmuş" gibi hissediyordum. Bunun farkına varan öğretmenim babama yazdı, benim için on konuyu bir araya topladı, bir müddet için beni eve gönderdi. Terhis olmuş bir asker gibi sevindim. Gemiye ayak basar basmaz da her çeyrek saat bana birer yıl gibi gelmeğe başladı.

Evde önce annemi ziyaret ettim, sıhhatimi sordum, iyi olduğunu anladım, sonra hareme girdim, burada Yün beni karşıladı. Birbirimizi, bir kelime konuşmadan, kucakladık. Ruhlarımız alevlendi, bulut ve dumana kalb oldu; kulağımızı bir ses gelince, sanki bunun bizimle hiçbir ilgisi yokmuş gibiydi.

Tam altıncı aydaydık, ev sıkıcı sıcaktı. Bereket versin ki, tam batıda, "Lotos'a sevgi hücresi" yakınında, "Geniş dolaşma pavyonu" nun yanında, suyun kenarında bir kır evinin bulunduğu yerde

yaşıyorduk. Kır evinin adı “Berraksa, çatkılarımı yıkarın, bulanıksa, ayaklarımı yıkarım” mısralarına telmih olmak üzere “Al Beni” idi. Evin önünde ihtiyar bir ağaç koyu gölgesini pencerelere vuruyordu, öyle ki insanların yüzleri yemyeşil bir renk alıyordu. Karşı yakada, kıyıda, insanlar ardı arası kesilmez bir sıra halinde yürüyorlardı. Babamın çekilip misafirini kabul ettiği küçük ev, işte burası idi. Yün ile birlikte yazı burada geçirmeme müsaade etmesini annemden rica ettim. Sıcaktan dolayı Yün elişlerini bir yana bırakıp, çalışma, yahut tartışmada yanımda bulunuyordu; bazen de beraberce ay yahut çiçekler üzerine şiirler yazıyorduk. Yün’ün içkiye pek fazla tahammülü yoktu; en çok üç kupa kaldırılabiliyordu. Onun için kendisine, kaybedince içki içmek zorunda olduğu oyunlar öğrettim. Bugünlerde duyduğum saadetten daha büyüğünün yeryüzünde bulunmadığını anladım.

Bir gün Yün bana: “Birçok nevi klâsik edebiyat var; sen hangisini seversin?” diye sordu. “savaşılan devletlerin tasarıları” ile Cuang-dzı’nın zarafetli nüktelerini, Kuang Heng ile Liu Hiang’ın zarif kuvvetini, Si-ma Çien ile Ban Gu’nun ihatalı olmalarını, Han Yü’nün belirtisizliğini, Liu Dzung-yüan’ın keskinliğini, Ou-yank Hiu’nun pervasızlığını, Su Dung-po ile kardeşleri ve babasının tartışma yetilerini severim. Başkalarında, saltanat makamına cevaplarını, yahut nazîre üslûplarını severim. Akıl ve iz’anlarından ötürü takdir ettiklerim o kadar çoktur ki, bunları şimdi sayıp dökemem.”

Yün şöyle dedi: “Klâsik edebiyatta (yani nesir denemelerinde) büyük bilgi ve kuvvetli duyguya sahip olmak esastır. Biz kadınlar korkarım, buna nüfuz edemeyiz. Yalnız şiir anlayışında kendimde azıcık anlayış olduğunu sanıyorum”.

“Tang devrinde (618-906), memurları, şiirdeki bilgilerine dayanarak seçerlerdi; en ünlü şairler de Du Fu ile Li Bo idi. Hangisini tercih edersin?” diye sordum.

Yün, söze başladı: “Du’nun şiirleri itina ile yazılmıştır ve berraktır. Li’ninkiler ise, söylenivermiştir. Du’nun keskinliği bana Li’nin taşkın canlılığı kadar yakın değildir.” “Ama” dedim, “Du, bütün şairlerin üstadı sayılıyor; çoğu da onu numüne olarak alıyor. Neden bir sen Li’yi seviyorsun?”

Yün: “Mısrağın mükemmelliği, sözlerin mâna bakımından keskinliği göz önünde tutulursa, Du, gerçekten bırıçıktır. Ama Li’nin şiirleri, başka bir dünyanın şiirleri gibi incedir; bunların, dökülen baharlar, akan sular gibi bir havası var, onları sevmekten başka bir şey elden gelmez. Ben Du, Li’den aşağıdır, demek istemiyorm. Ancak benim şahsî fikrimce, Du’nun duyguları zayıf; Li’ninkiler ise kuvvetlidir” dedi.

Güldüm: “Biribirimize bu kadar yakın olduğumuzu aklımdan geçirmiyordum” dedim.

Yün şöyle devam etti: “Benim şiirde bir de iptidai bir öğretmenim var: “Bo Cü-i; onu hep

severim ve hiç unutmam". "Ne demek istiyorsun?" diye sordum. Yün: "Mandolin şarkısının şairi o değil mi?" "Ne garip," dedim, "Li Bo, kalbinin dostu, *Bo Cü-i*, iptidaî öğretmenin, seninle evlendiğimde, benim mahlasım: *San-bo* idi. Senin *bo* kelimesiyle olan bu ilişkiliğin nereden geliyor?" Gülümsedi, cevap olarak: "*Bo* kelimesi ile böyle bir ilişkiliğim varsa," dedi, "korkarım, günün birinde hep *Bo* (ayrılık) üzerine şiir söylemek zorunda kalacağım." Buna her ikimiz de çok güldük!

Ben: "Madem ki şiir üzerine bu kadar bilgin var; mensur şiirden de iyi anlamam gerekir," dedim. Yün: "Çu devletinin mersiyeleri, bu nevi şiirlerin başlangıcıdır. Fakat, ben çok cahilim, bunları hiç anlamıyorum. Milâttan önce ikinci yüzyılla, Milattan sonra beşinci yüzyıl arasında, Sı-ma Hiang-ju'nunkiler, işlenmiş, güzel kelimeleriyle, en güzelleridir." Lâtime ederek, şöyle dedim. "Belki Wen-cün, şaire, udundan dolayı değil bundan dolayı âşık olmuştur." Gene gülüştük.

Ben, dik ve pervasız, biraz serseri tabiattayım. Halbuki Yün, ihtiyar bir Konfüçius müridi gibi teklifli ve terbiyelidir. Elbisesini katlar katlamaz, elbise kollarını aşağı çeker çekmez, birkaç kere afv diler, yahut da ben kendisine bir mendil yahut bir yelpaze hediye edersem, almak için hemen ayağa kalkar. Önceleri buna canım sıkılıyor ve: "Beni şekillerle boğmak mı istiyorsun?" diyordum; "fazla şekil iki yüzlülüğe işarettir diye bir atasözü vardır."

Bunun üzerine Yün'ün iki yanağını bir pembelik kaplardı; o derdi ki: "Saygı dolayısıyla, terbiyeye değer vermek, hiç iki yüzlülük olur mu?" Ben se: "Saygı yürekten gelir, şekilcilikten değil!" derdim; Yün şöyle ceva verirdi: "Dünyada kavların çoğu, şaka olarak söylenmiş şeylerden doğar; sonra bedbaht olup kederden ölmek istemem." O zaman onu bağrıma basar teselli ederdim. Ancak bunun üzerine yüzüne yeniden neşe gelirdi. Fakat bunun sonra, "çok rica ederim"ler, "afv dilerim"ler, konuşmalarımızda yardımcı sözler haline girdi. Yirmi üç yıl afiyette olarak birlikte yaşadık, sevgimiz her yıl biraz daha derinleşti. Evde karanlık bir odada birbirimize rasladığımız, dar bir yolda karşılaştığımız zaman, daima ellerimizi yakalıyor ve: "Nereye gidiyorsun?" diye soruşturuyorduk. Yürekllerimiz de, birinin bizi görmesinden korkuyormuşuz gibi çarpıyordu.

Evlilik hayatımızın ilk yıllarında başkalarından kaçıyormuş gibi idik. Sonraları artık başkalarına aldırılmaz olduk. Bazan Yün, biriyle konuşurken benim geldiğimi görünce hemen ayağa kalkar ve geride dururdu. Ben ayrılınca, o da benimle gelirdi. Böyle olmasının biz kendimiz farkına varmıyorduk; önceleri ben bundan dolayı utanıyordum, sonra, hep böyle hareket ettik, fakat farkına varmaz olduk. Daima hayret ettiğim biricik şey, bazı ihtiyar karıkoca'nın nasıl olupda biribirinin düşmanı gibi göründükleridir.

Biri bir kere şöyle demiş: “Ancak böyle olunca insan beraberce ihtiyarlayabilir.” Bu söz, gerçekten doğruya benziyor.

Yedinci ayın yedinci günü bayramında Yün, mum, ödağacı, yemiş kavun hazırladı ve “Göğüntörünü” na “Al-beni” kır evinde, beraberce taptık. İki tane kitabe-mühür kazıdım; üzerlerine de şu metni koydum: “Bundan sonraki her hayatta da karı-koca olmak istiyoruz”, kırmızı boya aldım, Yün beyaz boya aldı. Her ikimiz bu mühürleri yazacağımız mektuplarda kullanmak istiyorduk.

Bu gece nefis ay ışığı vardı, aşağı bakınca, dalgaların, ince ipekten güzel bir yelpaze gibi kaydıkları görülüyordu. Su-penceresinde oturuyor, yukarı bakıyor, gökyüzünde göçen binbir çeşit bulutları temaşa ediyorduk.

Yün dedi ki: “Dünyanın her yerinde hep bu ay görülüyor. Fakat yeryüzünde bizim kadar mesut bir çift var mı, bilmiyorum.” Şöyle cevap verdim: “Dünyanın her yerinde sâf hava hoş a gider, ay ışığı sevilir; kapalı haremelerde, işlemeli kapılar arkasında, akıllı, sâkin kimseler arasında ararsak, bulutlardan haz duyan epeyce kimse buluruz. Fakat karı ile kocanın böyle birlikte haz duyması yalnız bulutlara tâbi bir şey değildir.”

Biraz sonra mumlar söndü, ya battı, yemişleri dışarı koyduk ve yatmağa gittik. Yedinci ayın 15 inci gününde, “Ruhlar bayramı” vardı. Yün, küçük bir ziyafet hazırlamıştı; ay ışığında içmek istiyorduk.

Birdenbire kesif bulutlar gelip ayı tamamen örttüler. Yün, hüznünlü hüznünlü şöyle dedi: “Seninle birlikte ak saçlı ihtiyar olmayı istiyorum; ay meydana çıksın.” Ben de istiyordum. Fakat yalnız öteki kıyıda ateş böceklerinin binlerce nokta gibi yanıp söndüğünü görüyorduk; bunlar, söğütlü set ile yeşillikli alçak bataklık arasında uçuşuyorlardı. Hüznümüzü gidermek için Yün, benimle karşılıklı mısralar okudu; ilk iki kafiye-den sonra mısralar gittikçe daha kolaylıkla arka arkaya diziliyordu, düşüncelerimiz kanadlandı; ağızımdan kelimeler kaynaktan fışkırır gibi çıkıyordu, sonunda Yün, gözleri yaşla dolu olarak gülmekten konuşamaz bir halde göğsüme düştü. Saçlarındaki yaseminlerin kokusu beni az kalsın bayıltacaktı, onun için, arkasına dokunarak şöyle dedim: “Eskiler yasemini, süs çiçeği ve saç süsü olarak seçmişler; ben, şekli inciye benzer diye düşünürdüm. Yağlanmış saçın, düzgünlü yüzün kokuları alınca, daha da lâtif olduğunu bilmezdim! O kadar çok methedilen Buddha’nın Elyemişi, bundan çok aşağı olacak.” Yün ciddileşti ve şöyle cevap verdi: “Buddha’nın eli, kokuların en kibarıdır. Kokusu, idrak etmekle etmemek arasında bir şeydir. Yasemin, kokular arasında, alelade insandır. İnsandan kuvvet almak zorundadır, onun için kokusu da tabii değildir.” “Peki,” dedim, “neden kibardan uzak durup aleladeyi yanına alıyor-sun?” Yün: “Kibara güler, aleladeyi de severim işte” dedi.

Biz konuşurken arada gece yarısı olmuştu. Rüz-gâr, bulutları süpürdü, açılan bulutların arasından da ay tepsisi meydana çıktı. Çok sevindik, pencereye dayanarak beraberce içmeğe başladık. Henüz üç kupa içmemiştik, sanki bir insan suya düşmüş gibi köprüden bir gürültü işitildi. Pencereye gidip dışarıya baktığımızda gördük ki su ayna gibi râkitti; hiçbir şey görülmüyordu, yalnız birkaç ördeğin yüzerek uzaklaştığını işittik. “Uzun dolaşma pavyonu” unda, boğulmuşların ruhları bulunduğunu bilirdim, onun için korktum, ama Yün’ü de korkutmamak içi, kendisine hiçbir şey söylemedim.

Yün: “Aman bu ses! Acaba kimdir” dedi. Tüyleri diken diken olmuştu. Çabucak pencereyi kapadık, şarap kadehlerini alıp odaya çekildik, küçük bir kandil yaktık, perdeleri aşağı kadar sıkıca indirdik. Fakat bu boş korku artık bize rahat bırakmadı. Böylece, kandili söndürüp yatağa yattık. Yün’ün yüksek ateşi vardı, arkasından bana da ateş geldi. Her ikimiz yirmişer gün hasta yattık.

Ne kadar doğru: - En yüksek saadetin arkasından felâket geliyor; - hem bu, beraberce bir olamıyacağımıza bir işarettir.

Ben ancak güz-ortası bayramında iyileştim. Yün altı aydır evli olduğu halde bu kadar yakın da bulunan “Uzun dolaşma pavyonu” henüz görmemişti. Onun için pavyon bekçilerine bir hizmetçi göndererek, hiçbir yabancıyı içeri sokmamalarını bildirdim, sonra, akşama doğru, Yün küçük kız kardeşim, bir

çariye ve bir hizmetçi kız ve ben birlikte oraya gittik. İhtiyar uşak bize yol gösteriyordu, bizi taş köprü üzerinden, büyük kapıdan, sonra doğuya döndürerek oraya götürdü. Orada üstüste konmuş taşlardan yapılmış suni kayalar, sonra koyu yeşil yapraklı ağaçlar vardı. Paviyon topraktan suni bir dağın tepesindedir, oraya birtakım basamaklarla varılıyor. Orada mükemmel bir manzara var. Etrafımız fırdolayış akşam kokuları yükseldi, akşam bulutları parladı. Karşı yakaya “Dağdaki orman” deniyor. Genel vali, ziyafetlerini orada veriyor. O zamanlar kütüphane henüz açılmamıştı.

Paviyonda yere bir halı serdik ve çepeçevre oturduk; bekçiler çay getirdiler. Biraz sonra yuvarlak parlak ay ağaçların dalları üzerinde göründü; hafif bir rüzgâr yükseldi. Ay, dalgalar üzerinde parıldadı ve dünyanın bütün tasaları, yeryüzünün bütün kederleri birdenbire dağılıverdi.

Yün: “Bugünkü gezinti güzeldi,” dedi, “ama bir küçük kayık alıp paviyonun altında dolaşılsa, daha güzel olamaz mı?” Fakat kandilleri yakmak zamanı gelmişti; üstelik yedinci ayın 15 inci gününde olanı hatırlamıştık, böyle birbirimize dayanarak paviyondan indik, eve döndük.

Bu akşam, ister yüksek tabakadan olsun, ister alçak tabakadan, kadınların grup halinde gezmeğe çıkmaları, bizde, Kiangsu’dan, âdettir. Buna “ay ışığında gezinti” denir. Fakat bizim “Uzakta dolaşma paviyonu”, güzellik ve serinliğe rağmen, tamamen

boştu. Babam, hay Cia-fu, yabancı çocukları evlât edinmeyi severdi. Böylece başka soyadlı 26 biraderim vardı. Annemin de ayrıca dokuz evlâtlık kızı vardı. Bu dokuz kızın ikincisi olan Wang ile altıncı Yü'nün arası Yün ile en iyi idi. Wang içkiden hoşlanır, Yü is hoşsohbet idi. Bir araya geldiler mi, beni dışarı atarlar, beraber yatarlardı. Bu Yü'nün bir oyunu idi. Ben gülerdim: "Hele bir evlen, o zaman görürsün! Eniştemi on gün davet edeyim de sen gör!" derdim. Yü: "Ah mükemmel," derdi, "o zaman beraber gelir yengemle yatarın". Yün ile Wang kıs kıs gülerlerdi.

Bu sırada biraderim Çi-tang evlendi ve Devlet ambarı sokağında, at yalakları köprüsü yanına taşındı. Ev büyüktü, ama bizim "Uzun dolaşma pavyonu"nun yanındaki evimiz kadar tertipli değildi. Bu münasebetle annem bir oyuncu kumpanyası tuttu. Yün buna çok sevindi. Babam bâtil inançlı değildi; onun için "Ayrılık acısı" falan filan yas oyunları ısmarladı. Oyuncular o kadar mükemmel oynuyorlardı ki, seyircilere oyunlar dokundu. Perdenin arasından baktım ve Yün'ün kalkıp gittiğini gördüm. Uzunca bir zaman görünmedi. İçeriye girip yanına gittim. Yü ile Wang da geldiler. Yün yapyalnız tuvalet masasının başında oturuyordu. "Neden bu kadar kederlisin?" diye sordum. Yün: "Oyun seyrettiği vakit insan neşelenmelidir. Ama bugünkü oyun, insanı ümitsiz denecek kadar kederli kılıyor." Yü ile Wang gülüyorlardı; ben şöyle dedim: "Ne yapalım,

Yün pek hassas!" Yü sordu; "Bütün gün burada kalmak mı istiyosun?" Yün: "Gerçekten görülecek bir şey olursa gelirim." dedi. Bunun üzerine önce Wang dışarıya anneme gitti, daha neşeli temsiller ısmarlamasını rica etti. Sonra Yün'e bir defa gözku-lak olmasını rica etti, sonunda neşe yerine geldi.

Amcam Su-tsun züriyetsiz öldüğünden, babam beni ona oğul olarak tâyin etmişti. Amcamın mezarı, Hi-kua gölünün kenarında, atalarımızın mezarları arasında bulunuyordu. Her ilkbahar, Yün ile ben oraya gidip kurban sunuyorduk. İkinci kardeş Wang orada "Kargı" adlı güzel bahçenin bulunduğunu duymuştu. Bizimle gelmesine müsaade etmemizi rica etti. Yün, orada, toprak üzerinde, taşlar arasında, damarlı ve pek güzel lekeli taşlar buldu; bana gösterdi ve "Bu taşlarla bir kap içinde sunî bir dağ yapsalar, bu dağın manzarası, İ-Cou'nun beyaz taşla-rından yapılmış bir dağın manzarasından daha hoş olur." dedi. Ben şöyle dedim: "Bunlardan o kadar çok sayıda bulmak güç olacak". Fakat Wang söze karıştı ve: "Madem ki yengem seviyor, gidip tophya-cağım" dedi.

Mezarlık bekçisinden bir keten torba aldı, ora-dan oraya atlıyarak taşları topladı. Her bulduğunu bana gösteriyor, ben: "Güzel" diyince alıkoyuyor, "güzel değil" diyince atıyordu. Biraz sonra terledi, elinde torba geldi, "fazlasını toplamaya kuvvetim yetmiyor" dedi. Yün de ona; "Bir ağacın yemişlerini toplamak isteyen bir kimse, maymunların yardımına

başvurmalıdır, derlerse, doğrudur” dedi. Wang kızdı, onu tırmalıyacakmış gibi parmaklarını kıvırdı. Ben vazgeçirdim, Yün’e şöyle bir ihtarda bulundum: “Herkes senin etrafında pervane oluyor, sen ise tembellik ediyorsun, üstelik böyle konuşuyorsun. Kardeşim kızdı diye şaşmamalısın.” Dönüşte “Kargı” bahçesinden geçtik. Tatlı bir yeşil ile zayıf bir kırmızı, güzellik yarışına çıkmışlardı. Wang’da, gördüğü bir çiçeği hemen toplamak ihtirası var. Yün: “Madem ki çiçekleri içine koymak için vazon yok, başına da takmıyorsun; neden bu kadar çok çiçek koparırsın? diye söylenirdi. Wang da: “Bunun ne zararı olacağını bilemiyorum.” derdi. Ben de gülümsiyerek şöyle derdim: “Sana ileride çiçek bozuğu, gür sakallı bir koca bularak cezalandıracağım. Kocan da bütün hıncını senden alır.” Wang bana hiddetli bir bakış atar, sonra çiçekleri gölün kenarına atar, küçük ayaklariyle de gölün içine dökerdi ve “Beni ne diye böyle kızdırıyorsunuz?” derdi. Yün onu güler yüzle afv eder ve herşey düzelirdi.

Yün, önceleri, konuşmayıp, ben konuşurken dinlemeyi severdi; fakat sonra ben, ağustos böceğini bir değnekle cırlamağa tahrik eder gibi, onu konuşmaya alıştırdım. Öyle ki yavaş yavaş benimle tartışacak hale geldi.

Yün peyniri tuz ve hardalla, kavunu tuz ve karidesle yemesini severdi. Her iki yemekten de ben ayrıca nefret ederdim. Onun için kendisine bir kere lâtife olsun diye: “Köpeğin,” dedim, “midesi yoktur,

onun için gübre yer, pis koktuğunun farkına varmaz. Böcek gübreyi sever, gübre içinde yuvarlanıp kelebek olur, çünkü yükselmek ister. Sen köpek misin, yoksa böcek mi? Yün şöyle cevap verdi: “Peynir ucuz, bulamaçlarda, yemeklerde kullanılabilir. Çocukluğumdan beri peynire alıştım, şimdi sizin eve, sana geldim; bu, bir böceğin kelebek olması gibi bir şey; hâlâ peynir yiyorsam, menşeyi unutmadığımdandır. Tuzlu kavunlara, burada alıştım.” “Öyleyse,” dedim, “bizim ev, bir köpek ahır.” Yün sıkışmıştı, açık konuşmak zorunda kaldı: “Pislik her yerde vardır,” dedi, “bütün fark, pisliği yemek yahut yememektir. Sen meselâ sarmısak yiyorsun, ben de yemeğe mecbur oluyorum. Peynir seni zorlamak istemem, ama kavunu, bir kere olsun, burnunu tıkıyarak, deneyebilirdin. Ağzına aldıktan sonra ne güzel tadı olduğunu anlardım. Bunlar tıpkı, pek çirkin, ama pek de faziletli olan meşhur kadın gibidir.” Güldüm: “Beni,” dedim “baştan çıkarıp köpek yapacaksın galiba?” “Ben,” dedi, “çoktan beri köpeğim, onun için senin de bir kerecik olmayı denemeni isterim” derken, değnekleriyle ağızma bir lokma tıkıyordu. Ben de burnumu tıkıyarak çiğniyor, ve çiğnediğim bana pek de güzel geliyordu. Sonra burnumu açıyordum ve tadının iyi olduğunu anlıyordum. O gün bugün ben de kavun seviyorum Yün tuzlu peynire biraz kendir yağı ile beyaz şeker kattı mı, onun da tadı pekâlâ oluyordu. Sonra, tuzlu peynirle birlikte tuzlu kavunun - biz buna “çifte serin

yemek” diyorduk - kendine has bir çekiciliği vardı. Ben şöyle diyordum: “Bundan önce nefret etmem, sonra sevmem akılla açıklanamaz.” Yün: “Bu duygu-ya bağlıdır; böyle olunca, insan kötüyü de hâkir görmez” derdi.

Biraderim Çi-tang'ın Bay Wang Hu-cou'nun torunu olan karısı, düğün için süslenirken, bir incisinin eksik olduğunu gördü: Yün hemen kendi cihazından bin inci alıp anneme sundu. Orada duran hizmetçi kızlar buna esef ettiler, fakat Yün: “Her kadın,” dedi, “kadınlık unsuruna bağlıdır; inci ise kadınlık olan şeylerin en mükemmeli; baş süsü olarak kullanırsak, erkeklik unsuru tamamen yenilir. Onun için, haddinden fazla neden seveyim?” Buna karşılık, Yün, parçalanmış kitaplara, zarar görmüş tablolara son derece büyük değer verirdi. Bir kitap yırtık, yahut eksik yapraklı olduğu vakit, yapraklarını toplar, birbirine ekleyip kitabı yeniden ciltlerdi. Bu gibi kitaplar ondan: “Yırtılmış yapraklar, zarar görmüş kâğıtlar” adını alırdı. Eski kâğıt bulup bununla tabloları yamalıyarak, yırtılmış tabloları tamir ederdi, tabloları noksanlar bulunca da, onları yeniden yapmamı benden dilerdi; buna da: “Bakiyelerin toplanması” adını verirdi. El işleri ile yemek pişirme işi arasında vakit bulduğu zamanlar da, hiç yorulmadan didinip dururdu. Bir çekmecede yahut eski bir defterde hoş a gidecek bir kâğıt parçası buldu mu, onu değerli eşya gibi korur ve saklardı; bu sebeple ihtiyar komşumuz bayan Feng ona eski kâğıt parçalarını satardı.

Yün, benim sevdiğim şeyleri severdi. İnsanın arzularını, gözünden okurdu: bakışların dilini anlardı. Her hareketi füsunla dolu idi.

Bir gün ona şöyle dedim: “Senin eve bağlı bir kadın olman ne yazık! Sen şimdi bir erkek oluverseydin, birlikte ünlü dağları tırmanır; görülecek ne varsa hepsini beraber görür, dünyada dolaşır dururduk. Güzel olmaz mıydı?” Yün şöyle cevap verdi: “Bu o kadar güç bir şey değil ki! Bekle ak saçlı olayım, o zaman da beş kutsal dağı ziyaret edecek kadar uzaklara gidemem ama, daha yakınlara, meselâ Kaplantepe’ye, sihirli uçurumlara, güneyde Batı Gölü’ne, kuzeyde Düzdağ’a kadar gidebilirim. Bütün buralara hep birlikte gideriz”. Bunun üzerine ben: “Saçların ağarınca,” dedim, “yürümek ayaklarına zor gelecek diye korkuyorum.” Yün de şöyle cevap verdi: “Bu hayatta olmayınca, hiç olmazsa öbür hayatta bunu yapmak için sözleşelim.”

Ben: “Gelecek hayatta sen bir erkek olmalısın, ben de kadın olarak senin peşinden giderim” dedim. Yün şöyle dedi: “Fakat bu hayatı unutmamalıyız, ancak bunu unutmazsak, ötekenden zevk alabiliriz”. Güldüm ve “Gençliğimizde çorba üzerine bir konuşmayı sonuna getirmedik, o zaman gelecek hayattaki düğün gecemizde, önceki hayata ait hâtıraları sayıp dökmekten gözümüzü kapamıyacağız.” dedim.

Yün şöyle cevap verdi: “Derler ki ‘Aydaki ihtiyaç’ kimin kimle evleneceğini kararlaştırır. Şimdi bizi karı-koca olarak bir araya getirdi; gelecek

hayattaki bir evlenme de gene onun çabalamaları neticesinde olacak. Bir resim yapıp ona kurban etsek?” O zaman oralarda bir bay Ci Liu-ti vardı; bu adam iyi tabiat ve insan tabloları yapardı. Bize de bir resim yapmasını kendisinden rica ettik. Bundan Tanrı, bir elinde kırmızı bir ip, ötekinde bir asâ ile evlenme künye defterini tutuyordu. Yüzü çocuk denecek kadar gençti; saçları bir turnayı hatırlatıyordu; duman ve bulut nefesleri üzerinden yürüyordu. Bay Ci, bu tabloda başarı gösterdi. Dostum üzerine meth edici bir yazı yazdıktan sonra tabloyu yatak odamıza astık. Ay başlarında ve her ayın on beşinde önünde ödağacı yakar ve dua ederdik. Evde vukua gelen birtakım uğursuzluklar neticesi tablo kayboldu; şimdi hangi evde asılı olduğunu bilmek isterdim. “Gelecek hayatın ne olacağı belli değil, bu hayatı tadınız”. Acaba tanrılar, iki kişinin budalaca duygularıyla ilgilenirler mi, dersiniz?

Bir zaman sonra Pirinç-ambarı sokağına taşındık. Yün’ün oradaki yatak odasının kapısına: “Mültefit güzel kokusunun dehlizi” diye yazdım. Yün’ün adına, bir de burada misafir olarak oturduğumuza telmih! - Avluda dardı, yüksek duvarlarla çevriliydi, güzel değildi. Geride, üstüne bir kat çıkılmış bir kol vardı ki, buradan kütüphaneye gidilirdi; buranın Lu ailesinin metruk bahçesine bakan bir penceresi vardı; ama bu bakış da düzlünlü bir bakıştı. Yün hep o güzel “Uzun dolaşma pavyonu” nun hasretini çekiyordu.

Burada, ihtiyar bir kadın vardı; bu kadın, Altın-ana köprüsünün doğusunda, Hendek-sokağının kuzeyinde oturuyordu. Evinin etrafına çepeçevre sebze ekilmişti, bahçesinin kapısı da hasırdan örülmüştü. Kapının önünde bir Mou büyüklüğünde bir havuz vardı. Parmaklığı boyunca çiçekler parlıyordu, ağaçlar gölge bağışlıyorlardı.

Bu arsa, Moğollar zamanından Cang'ın terk edilmiş mülkü idi. Evin bir iki adım batısında, eski tuğlalardan yapılmış bir tepelik vardı, zirvesinden manzara güzeldi. Burası ücra bir köşe idi, insanlar nâdir gelirlerdi; tam hulya uyandırıcı bir köşe...

İhtiyar kadın bir gün tesadüfen sözünü açtı. Yün de artık aklını oradan alamadı. Bana: "Uzun dolaşma pavyonu'nu terk ettik edeli hep orayı düşünüyordum; şimdi de burası hiç aklımdan çıkmıyor. Acaba ihtiyar kadın orada mı yaşıyor?" dedi. Ben de şöyle cevap verdim: "Günlerden beri güz sıcağı insanı yakıyor. Ben de acaba şu uzun günleri geçirmek için serin bir köşe yok mudur, diye düşünüyordum! Eğer gitmek istersem, orada oturup oturmayacağımızı anlamak üzere önceden gider, bakarım; sonra eşyamızı toplayıp bir ay için hava tepdiline gideriz. Ne dersin?" Yün: "Korkarım, annen müsaade etmeyecek" dedi. Fakat ben: "Kendisinden rica ederim." dedim. Ertesi gün oraya gittim; ev, dört küçük bölüme ayrılmış bir tek odadan ibaretti. Fakat kâğıt pencerelerle bambu masalar ona hulya uyandırıcı bir manzara veriyordu. İhtiyar kadın, ne istediğimi sezdi

ve bana yatağını kiraya vereceğini, memnunlukla bildirdi. Odanın duvarları beyaz kâğıtlar kaplandıktan sonra da manzarası bambaşka olmuştu. Bundan sonra meseleyi anneme bildirdim ve Yün ile ben oraya taşındık. Yakınımızda bir ihtiyar kadınla kocası oturuyorlardı. Bunlar bahçeye bakıyorlardı. Bizim hava tepdiline geldiğimizi duyar duymaz; bizi ziyarete geldiler, havuzdan olta ile balık tutup verdiler, bahçelerinden sebze hediye ettiler. Karşılık para almadılar. Onun için Yün onlara bir çift papuç yaptı; papucu teşekkürlerle kabul ettiler.

Yedinci ayda idik; yeşil ağaçların yaprakları sık idi. Suyun üzerine rüzgâr esiyordu. Ağustos böceklerinin cızırtıları kulaklarda çınılıyordu. Komşumuz ihtiyar bana bir olta yaptı; Yün'le ben, söğütlerin altında saklı olarak balık tutuyorduk. Güneş batınca, tepeciğe çıkıyor, akşam karartısını, akşam ayını seyrediyorduk. Mısralar da söylüyorduk; meselâ şu beyit gibi:

“Hayvan biçimli bulutlar, batan güneşi tutuyor,
Ok biçimli ay, batan yıldızlara ok atıyor.”

Çok geçmiyor, ayın mührü havuza düşüyor, etrafta böcekler ötmeye başlıyordu; o zaman bambus masayı çitin kenarına koyuyorduk. İhtiyar kadın: şarap ısıtıldı, yemek hazırlandı, diye haber veriyordu; sonra ay ışığında, çakır keyif oluncaya kadar içiyorduk.

Yıkandıktan sonra terlik giyiyor, elimize birer bambustan yelpaze alıyor, oturuyor yahut yatıyorduk

ve ihtiyarın, iyi yahut kötü hareketlerin nasıl hesabı görüldüğüne dair anlattığı hikâyeleri dinliyorduk. Gece yarısına doğru, tamamen dinlinmiş bir halde eve dönüyorduk, şehrin göbeğinde oturduğumuzu unutmuştuk.

Bize kasım çiçeği almasını komşudan rica ettik; bunları her tarafa dikdik; dokuzuncu ayda çiçek açmaya başladı; Yün ile bir kere daha - bu sefer on gün için - buraya taşındık. Annem de buraya gelmekten hoşlanıyordu; beraberinde karides ve şarap getiriyor, bütün gününü aramızda neşe içinde geçiriyordu. Yün de pek neşeleniyordu: “İlerde” diyordu, “buraya temelli yeyeşelim, on Mou kadar olan etraftaki bahçeleri satın alalım, uşak ve hizmetçi tatalım; kavun, sebze yetiştirelim; buraların geliri ile de geçiniriz. Sen resim yaparsın, ben iş işlerim; böylece de şiir okumaya, içmeye lâzım parayı kazanırız. Sade libaslar giyerek, bitki nevinden şeyler yiyerek ömrümüzün akşamına kadar burada sevinç ve neşe içinde yaşarız; bunun için uzaklara gitmeyi hiç de lüzum yok!” Kendisine hak verdim. Şimdi arazim var - ama O artık yok - ne acı!

Evimizden aşağı yukarı yarım fersah uzaklıkta, Sirke-anbarı sokağında, Tungting gölü tanrısının tapınağı bulunuyor; çoğu zaman ona “Su velisinin tapınağı” da derler. Birçok yılankavi dehlizleri ve pek az bahçe ve kameriyesi var. Tanrının her doğum gününde herkes oraya gelir, biribiri yanısıra, biribiri-ne tıpatıp benzer fenerler asar. Tanrıya bir taht

yapar, etrafına vazolar, küçük masalar kor, içlerine çiçekler üzerlerine kurban sungu'ları kor; herkes birbirini geçmek hususunda yarışa girmiştir. Gündüzleri yalnız temsiller vardır, ama gece olunca, yüksek altın, alçak dünya oradadır. Çiçek vazoları arasına da mumlar korlar. Buna: "Çiçek ışıldaması" derler. Çiçeklerin parıldaması, fenerlerin gölgesi, kıymetli kurban kabkacakları, ödağacı... Bütün bunlar bir arada, Ejder Melik'in tarafında bayram gibidir. Tapınak bekçileri, ağaz-org'u yahut flavta çalar, şarkı söylerler. Yahut da çay pişirir ve misafirleri ile terbiyeli ve irfanlı bir şekilde görüşürler. Seyirciler karınca gibi toplanırlar, öyle ki evin önüne parmaklık koymak lâzım gelmiştir.

Dostlarımla birlikte oraya gittim. Çiçekleri koyduk, kurbanlarımızı sunduk, töreni böylece gözümle gördüm. Eve dönünce gördüklerimi Yün'e anlattım, o da: "Ne yazık, erkek olmadığım için oraya gidemiyorum" dedi. Ben "Benim şapkamı başına geçirirsen, elbisemi giyersen, erkeğe kalb olursun" dedim. Baş tuvaletini, saç örgüsü haline koydum, kaş rastıklarını sildim, şapkamı başına geçirdim, şapkam da şakaklarındaki süsleri örtmüş oldu; elbisemi üzerine giydi; elbisem kendisine bir buçuk ayak uzun geldiğinden, belinden kasıp kısaltmak zorunda kaldı. Üstüne de ayrıca bir urba giydi. Sonra bana sordu; "Eh, ayaklar ne olacak?" "Meydanlarda, her boydan 'Kelebek papuçları var," dedim, "hem de pek ucuz, üstelik de sabahla akşam av lapçını olarak kullanabiliriz. Bun-

lar olmaz mı dersin? Yün memnun oldu; akşam yemeğinden sonra, elbise değiştirdi, sonra da erkeklerin el tutuşlarını ve büyük adımlarını uzun uzun meşkettti. Sonra, birdenbire: “Gitmiyorum!” dedi, “biri farkına varırsa, hiç güzel olmaz; hele annen duyarsa...” Kendisine cesaret verdim ve: “Tapınak bekçilerinin hepsi beni tanıyor; farkına varırlarsa, ne olur; biraz gülmüş olurlar. Annem şimdi dokuzuncu kızkardeşimizin kaynatasında, yavaşcacık gider, yavaşcacık dönersek, nasıl farkına varır?” dedim.

Yün aynayı aldı, kendine baktı; yüksek sesle güldü! Beraberinde sürükledim; neticede gene gelmiş oldu. Bütün tapınak alanını geçtik, Yün’ün kadın olduğunu kimse anlıyamadı. Biri bana, arkadaşının kim olduğunu sorunca, bir amcazade diyor, selâm verip çekiliyordum. Nihayet bir yere geldik ki, burada genç bir kadın, küçük kıızıyla, tören avlusunun gerisinde oturuyordu. Bunlar, tapınak bekçisi Yan’ın ailesi idi. Yün, bir tesadüf eseri, yürürken genç kadının omuzuna dokundu. Yanında oturan yaşlı bir kadık ayağa kalkıp bağırmaya başladı: “Bu ne küstahlık, şımarık genç bay!” Kadın usulca yatıştırmak istedim, ama Yün, durumun tehlikeli olduğunu görünce, şapkayı çıkardı, ayaklarını gösterdi ve: “Ben de bir kadını” dedi. Ötekiler, şaşakaldılar, kızgınlıkları neşeye çevrildi. Çaya kaldık, çerezler yedik, sonra sedye ile geri döndük..

Wu-ciang’da Bay Çien ölmüştü. Babam bana bir mektup yazıp taziye ziyaretinde bulunmamı emretti.

Yün, bana şöyle dedi: “Wu-ciang’a gidiyorsan, Büyük Göl’den (Tai-hu) geçmelisin. Ben de yeni şeyler görüp tanımak için seninle beraber gelmek isterim.” “Ben de zaten,” dedim, “yalnız seyahat edeceğim diye çok üzülüyordum; gelsen ne güzel olur! Fakat elimizde bir bahane yok.” “Bahane şu ki,” dedi, “ben de annemi babamı ziyaret etmek istiyorum. Kayığa önce sen binersin, ben de arkandan gelirim.” “Peki,” dedim “ama öyleyse dönüşte, ‘10 000 Yıl Köprüsü’ altına yanaşalım, birlikte ayı temaşa edelim, serin havayı tadıp ‘Uzun dolaşma pavyonu’ ndaki şairliğimize devam edelim.”

Altıncı ayın 18 inci günü idi; sabah serinliğinde bir hademe ile ırmaktaki adacığa gittim, bir gemiye bindim ve bekledim. Yün gerçekten sedyeye binmiş olarak geldi. Geminin halatlarını çözdük, “kaplan kükremesi köprüsü” nden çıkıp açık gölü gördük. Su ile gök aynı renkte idi. Yün dedi ki: “Büyük göl denen bu mu? Gök ile yerin ne kadar geniş olduğunu şimdi görüyorum. Demek ki ömrümün boşuna geçmedi. Haremde kapalı kadınların çoğu, ömürleri boyunca böyle birşey görmüyor!” Böyle konuşa konuşa vakti geçirdik, çok geçmeden de “Rüzgârın süpürdüğü kıyı” söğütlerine vardık; Wu-ciang’ta idik. Gemiden indim, taziye ziyaretimi yaptım. Döndüğümde Yün’den eser yoktu. Şaşkın bir halde gemicilere sorum; bana parmakları ile göstererek; “Uzun köprü’nün söğütleri altında balıklara baktığını,olta attığını görmüyor musunuz?” dediler. Meğer Yün, gemicinin kızı ile gemiden inmiş.

Yanına gittim, Yün terlemişti, gemici kızına dayanmış ve yorgundu. Omuzuna dokundum, “Gömleğin ter içinde!” dedim. Bana dönerek “Çien’lerden biri gemiye gelebilir diye korktum, onun için buraya kaçtım. Neden bu kadar çabuk döndün?” dedi. Gülümsiyerek: “kaçığı yakalamak istedim” dedim. Sonra birlikte kayığa binip kürek çekerek “10 000 Yıl Köprüsü” ne döndük. Henüz akşam olmamıştı. Kayığın pencereleri indirilmişti, hafif bir rüzgâr içeriye giriyordu. İpek yelpazelerle, ipek elbiselerle, kabak çekirdeği çıtırdatarak - sıcağı üzerimizden atıyorduk. Çok geçmedi, akşam ışığında köprü kıpkırmızı oldu; herşey dumana büründü, söğütler karardı. Ayın gümüş kurbağası yükselmeğe başladı. Balıkçıların ışıkları ırmağı boylu boyunca ışıldattı. Uşağıma, güvertede gemici ile birlikte içmesini söyledim. Gemicinin kızının adı Su-yün’dü; bir içki âleminden tanıyordum; hiç de cahil ve yontulmamış değildi. Yün’e arkadaşlık etmesi için onu çağırdım. Gemiye fener koymadık, ay ışığını bekledik, ay çıkınca güle oynaya içtik. Beraberce bir de oyun oynadık.

Su-yün’ün gözleri parlıyordu; bizi uzun uzun dinledikten sonra: “İçerken oynanan oyunları aşağı yukarı bilirim; fakat bu oyunu ömrümde görmedim; öğrenmek istiyorum” dedi. Yün hemen öğretmeye başladı; fakat ben, gülerek: “Bayan öğretmen dersi hemen kesiniz; ben ona oyunu bir anda, bir tek teşbih ile öğreteceğim” dedim. Yün sordu: “Ne gibi

bir teşbihle?” Ben: “Turna iyi raks eder, ama sapan süremez; öküz iyi sapan sürer ama raks edemez. Ne yapalım, tabiatları öyle: bayan öğretmenin ders vermesi, beyhude emek değil midir?” diye cevap verdim. Su-yün, gülerek, omuzuma vurdu ve: “Bana hakaret ediyorsunuz!” dedi. Yün içki kuralı olarak: “Ağız oynatılır, el oynatılmaz; kimi buna karşı hareket ederse, ceza olarak bütün bir kupayı içer,” diye bildirdi. Su-yün çok kaldırıyordu; kocaman, dolu bir kupayı bir nefeste içip bitirdi. Gülerek şöyle dedim: “Ellere okşamak müsaadesi verilmiştir, vurmamak değil”. Bunun üzerine, Yün Su-yün’ü öne çekti, kucağıma oturttu ve: “Haydi, bir okşayiver” dedi. Ben cevap verdim: “Anlamıyorsun! Okşamak, şuurlu ile şuursuzun tam sınırındadır. Fakat böyle sıkıştırmayı, ancak köylü çocukları yaparlar!”

Her iki kadının şakaklarına taktıkları yasemin çiçeklerine, şarabın kokusu iyice nüfuz etmişti; düzgün, yağa ve kokudan bir kalite burnuma giriyordu, öyle ki, lâtife ederek şöyle dedim: “Küçüklerin kokusu, insana fenalık verecek kadar gemiyi dolduruyor”. Su-Yün bunun üzerine kendini tutamıyarak üstüste yumruklar vurmaya başladı. “Size,” dedi, “her tarafı koklayın diye kim söyledi?” Yün söze karıştı: “İçki kurallarına riayetsiz suçundan ceza olarak iki kupa içilecek!” Su-yün dedi ki: “Bu, benden bahsederken, küçükler dedi, dayak hak etmedi mi?” Yün de şöyle cevap verdi: “Onun küçük kimselerden bahsetmesi bir telmihten ibarettir; sen

hele şunu bir iç bitir, ne olduğunu sonra sana söyleyeceğim.” Su-yün iki kupayı arka arkaya içti bitirdi, sonra Yün ona, “Uzun dolaşma paviyonu”ndaki yaz eğlencelerimizi anlattı. Su-yün, bunun üzerine: “Öyleyse,” dedi, “gerçekten yaramazmışım, ceza olarak bir tane daha içmeliyim” dedi ve bir üçüncü kupayı boşalttı. Yün şöyle dedi: “Bayan Su’nun çok güzel şarkı söylediğini çoktanberi işitirdim, acaba şimdi, bir şarkı dinliyemez miyiz?”

Bunun üzerine Su, küçük bir tabağa, fildişinden bir değnecikle vurarak şarkı söylemeğe başladı; Yün o derece neşeli idi ki müthiş içti; fakat birdenbire kendisini iyi hissetmedi, bir sedyeye binip acele eve döndü. Ben bir çeyrek kadar Su-yün’le, çay içerek konuştum, sonra ay ışığında eve döndüm.

O zamanlar, dostum Lu’nun, “İnzivalda rahat kulesi” nde misafirdim. Bir iki gün geçmişti; Bayan Lu’nun kulağına bir söylenti gelmişti; Yün’ün kulağına şöyle fısıldadı: “Biliyor musunuz, kocanız birkaç gün önce, ‘10 000 Yıl Köprüsü’ altında bir kayıkta iki şarkıcı kızla içmiş”. Yün: “Evet-kızlardan biri de bendim!” dedi. Arkasından da beraberce yaptığımız gezintiyi, olduğu gibi anlattı. Bay Lu, tatmin edilmiş, gülüyordu.

1794 yılının 7 inci ayında, Kanton’dan dönerken, benimle birlikte bir adam, yanında odalığı olduğu halde seyahat ediyordu; bu zat, benimle kardeş çocuğu bir bayanın kocası, bay Hü Siu-feng’di. Yeni elde ettiğin kadının güzelliğini heyecanla methetti ve

bir kere daha dikkatle bakmasını Yün'den rica etti, Yün, Siu-feng'e: "Vakıa güzel, ama henüz zarif değil" dedi. Bunu üzerine Siu-feng sordu: "Kocan günün birinde bir odalık alırsa, demek bu kadın hem güzel, hem zarif olacak ha?" "Evet," dedi Yün ve o günden itibaren bana bir tane arayıp bulmayı kafasına koymuştu; ama paramız yetmiyordu.

O zamanlar, Chekiang'lı bir şarkıcı kız vardı. Adı Wen Liang'di ve Su-cou'da bizim yanımızda yaşıyordu. Söğüt kedileri üzerine bir şiir yapmıştı; bu şiir Su-cou'da her yerde terennüm ediliyordu; birçok çapkın erkek de ona nazîre yazıyordu. Wu-ciang'lı dostum Cang Leng hiang'ı seviyordu; bu şarkıyı bize getirdi ve bizden bir nazîre rica etti, Yün, bu dostumu pek sevmiyordu; şiiri bir yana bıraktı; fakat beni bir arzu kapladı ve nazîreyi ben yaptım. Şiirin içinde şu iki satır Yün'ün hoşuna gidiyordu:

"Bana çanpınca her yana bahar hüznü dökülüyor

Yakalayınca, ayrılmış teller birbirine karışıyor".

Ertesi yıl, 1795'in sekizinci ayının 5 inci günü, annem, Yün ile birlikte Kaplan-tepeye bir gezinti yapmak istiyor. Birdenbire dostum Cang göründü ve dedi ki: "Ben de Kaplan-tepeye gitmek isterim, ama bugün seni "Düğün misafiri" olarak dâvet etmek istiyorum". Bunun üzerine önden gitmesini annemden rica ettim. Kaplantepe'de Yarım-Havuz'da buluşmak üzere sözleştik.

Sonra Cang beni aldı, Leng-hiang'ın evine götürdü. Kendisini oldukça yaşlı buldum, ama Han-yüan adında, henüz 16 sına girmemiş oturuşu kalkışı nefis genç bir kızı vardı. Doğrusu: "Bakışı kalbleri yükselten berrak bir güz suyu". Epeyce terbiye görmüş olduğu, bize ikram ederken anlaşıldı. - Kendinden küçük bir kardeşi daha vardı: Wen-yüan. Ama bu henüz çocukluktan çıkmamıştı. Önce hiçbir niyetim yoktu; fakir bir bilgin sıfatıyla, onunla birlikte içmek, harcam, değil diyordum. Fakat artık orada bulunduktan sonra, bende arzular uyanıyordu ve onunla içki içtim. Cang'a gizlice: "Ben fakir bir bilginim, ama bana büyük hazineni teslim ediyorsun" dedim. Dostum gülererek cevap verdi: "Hayır, hiç de öyle değil, bugün Han-hüan'ı bir dostu davet etmişti; davet edeni bir yere götürdüler, onun yerine de ben başka kimseleri çağırdım." Bunu duyunca sükûnet buldum.

Yarım Havuz'da kayıklar birbirine rasladı; Han-yüan'ı bizim aile kayığına geçirdim; gitti, annemi selâmladı. Yün ile Han-yüan karşılaşınca iki eski ahbab gibi memnun oldular. Elele tutuşup tepeye çıktılar; orada bütün güzel şeyleri beraberce seyrettiler. "Bin-Dönüm-Bulutları"nın genişliği, Yün'ün hoşuna gitti, orada uzun uzun mürakebeye daldı. Sonra, "Vahşi-kokular-kıyısı"na döndük; orada güzel içtik; çok neşelendik. Arkasından kayığımıza binip hareket ettik. Yün bana şöyle dedi: "Sen Cang'ın yanında kal, ben Han-Yüan'ı yanımda alıko-yayım, razı mısın?"

Kabul ettim “Başkent-paviyonu-köprüsü”ne kadar gittik; sonra herkes bendi gemisine döndü; Birbirimizle vedâlaştık. Eve vardığımızda gece yarısı olmuştu.

Yün dedi ki: Bugün, hem güzel hem de zarif olan birini tanıdım. Han-Yüan’la yarın bana gelmesi için sözleştik. Senin hakkında herşeyi görüşüp tartışmak istiyoruz”. Korktum. “Böyle bir kızı,” dedim. “insan ancak altından bir evde tutabilir. Bu fakirliği-mizle böyle delice hayallere kendimizi nasıl kaptırabiliriz? Sonra her ikimiz de mesuduz; neden bir yabancıyı aramıza katalım? Yün güldü: “Onu seviyorum; istersen kendisine baldız muamelesi edebilirsin!” dedi.

Gerçekten, ertesi gün Han-yüan geldi. Yün kendisini büyük nezaketle karşıladı. Yemekte içki kuralına göre içtik; fakat bütün yemek boyunca mesele hiç açılmadı. Ancak, Han-yüan gittikten sonradır ki Yün: “Aydın 18 inde buraya gelmesi, benimle kardeşlik için andlaşması üzerinde kendisiyle sözleştik. İkram için kurbanlık bir hayvan almalısın.” Sonra, gülerek kolunda bulunan buz-kuşu tüyü süslü bir bileziğe işaret etti ve: “Bu bileziği Han-yüan’ın kolunda görürsen, herşey yolunda demektir. Ben kendi fikrimi söyledim o ne düşünüyor, bilmiyorum” dedi. Yün’ü serbest bıraktım.

Aydın 18’inde yağmur yağıyordu; buna rağmen Han-yüan geldi. Kadınlar tarafından uzun zaman kaldı, sonra her ikisi, birbirini tutarak geldi. Beni

görünce mahçup bir hal aldı; fakat mavi bilezik Han-Yüan'ın koluna geçmişti. Ödağacı yakıp kardeşlik için andlaştık, ondan sonra geçen seferki içki âlemimize devam etmek istiyorduk, ama Han-yüan, "Taş-göl" de biriyle buluşacaktı; kalktı gitti.

Yün sevinçle, bana dedi ki; "Güzeli elde ettik; şimdi, evlenme, kılavuzuna nasıl teşekkür edeceksin?" Bununla neyi kast ettiğini sordum. O da: "Geçen gün sözleştiğimiz vakit, Han-yüan'ın başka tarafta ilgisi olmasından korkuyordum, fakat şimdi, öyle olmadığını biliyorum. Çünkü kendisine sordum: "Kardeşim, bugün ne mâna taşıdığını biliyor mu?" O da cevap olarak: "Sayın bayan beni kendilerine çektiler; ben, yadadan bir ağaca dayanmasına müsaa-de edilen ot parçası gibiyim. Fakat annem bana büyük ümitlerle bağlandı. Benim kendi başıma karar vermem pek güç olacak; her ikimizin, bir plânu iyice düşünüp tatbik etmemizi istiyorum." Bileziği çıkarıp koluna takınca, kendisine şöyle dedim: "Yada, sebatın, azimli dayanışmanın timsalidir. Rica ederim, şunu alınız, ilerisi için bir sembol sayınız!" Bunun üzerine Han-yüan: "Ama dayanışma hakkında karar sizin elinizde," diye cevap verdi. Bundan da Han-yüan'ın razı olduğunu anladım. Biricek zorluk Leng-hi-ang'da; bunun üzerine de bir daha düşünmek lâzım."

Güldüm: "Li yü'nün dramlarından birinde kadın kahraman gibi yapmak istiyorsun?" dedim. "Evet" dedi ve o günden itibaren hergün Han-yüan'dan söz açtı. Fakat sonra, onu biri elimden kaptı ve plânımız gerçekleşemedi. Çok geçmedi, Yün de öldü...

NOTLAR

1. *Cou*: — Ünlü “Taoist” feylesof. Aşağı yukarı M.Ö. 350 ile 300 arasında yaşamıştır Eserleri bir kaç kere tercüme edilmiştir. Meselâ R. Wilhelm: *Dschuang Dsi* (Jena 1923) ve H. Giles *Chuang Tzu* (London 1889). — Mamafih kendisine atfedilen parçaların bir kısmı, onun değildir; sunduğumuz parça da bunlardan olsa gerek, Bu yazı, bir çok piyesin yazılmasını ilham etmiştir.

2. *Cia İ*: — Ünlü bilgin meslekte çabuk yükselmiş ve erken ölmüştür. Mao-tun (Mete) nin yaşadığı sırada Hun’lar hakkında kaleme aldığı uzunca bir makalesinden ötürü önemlidir. Bunda, diktatörce saltanat süren ve “Seddi Çini”yi yaptırmış olan Çin hanedanını (M. Ö. 246-206) tenkidetmektedir. Bu hanedan, Çinliler için daima diktatörlüğün timsali olarak kalmıştır. Diktatörlüğün kusurları, kötülükleri, hep onların misali ile gösterilir. Hanedan yalnız iki hükümdar vermiştir.

3. *Liu Ling*: — Sunulan parça, zamanında pek tanınmış olan bu yazarın, bize kadar kalmış bircik eseridir. Liu Ling, yedi edebiyatçıdan teşekkül eden “Bambu korusunun yedi bilge” sinden biri idi. Hepsı Taoist idi. Bunlar, saray cemiyetinden kendilerini çekip, tamamen bireyci bir şekilde düzenlenmiş bir ömür sürüyorlardı.

4. *Yüan Ci*: — Liu Ling’in çağdaşı; Yedi bilge’den biri. Bu da, dostu gibi, “Bay Büyük” sembolik şahsiyetini canlandırmaktır. Dostunun, bir “hayal” olarak kısaca işaret ettiğini, bu zat uzunca yazmaktadır. Bu “biyografya” yı tam vermedik, ona eklenmiş olup, tabiat felsefesini ele alan ikinci bölümü bıraktık, çünkü açıklamalar vermeden kolay anlaşılamazdı.

6. *Tao Çien*: — “Beş söğüt ağaçlı bayın biyografyası”, yazarın kendi biyografyasıdır. Biyografyası sonunda, konu olan insanı şahsen takdir eden bir “Sonsöz”ün yazılması, âdettir. Felsefe bakımından, bu biyografya “Şeftali baharı pınarı” ile birlikte, Liu Ling ile Yüan Ci’nin yönündedir. — “Şeftali baharı pınarı”

Rousseau'vari "tabiata dönüş" ün Çince şeklidir. Gerçekten, bu essay'de tasvir edilen bucakta, basit kültürlü güney Çin yerlileri yaşamaktadır. Bunların hayatları, yazara, yukarıda ikinci essay'de gayet dakik bir şekilde tasvir edilmiş olan Çin hanedanından önceki "hayali cihan değen geçmiş zaman" hayatı gibi gelmektedir. Bu essay üzerine yüzlerce şiir ve mensur taklitler yazılmıştır.

7. *Çen Yen*: — Çince basımlarda önsöz daima birlikte basılmakta ve daha eski bir kaynaktan gelmektedir. Olay tamamen tarihi değildir. Şu kadarı doğrudur ki saray kadınlarından Bayan Wang, Hiung-nu'ların Şan-yü'süne gönderilmiş ve onun odahğı olmuştur. Bu olay yüzlerce kere tablolarla tasvir edilmiş, dramlara da konu olmuştur. "Müdafaa", sadece bir fantazi değildir, bir vazifesi'de, Çen Yen'in çağdaşı olan hükümdara bir ihtar olmaktadır.

8. *Han Yü*: — "İnsan", Çin insanının "Barbar" denen etraftaki kavimlerle, hayvan acununa üstünlüğünü nasıl duyduğunun klâsik ifadesidir. İnsan, bunlardan sorumludur. — Buddhanın kemiği", Türkistan'dan Çine getirilmiş olup Buddha'nın olduğu iddea olunan bir dişe, Kayserin saygı göstermesine karşı yazılmıştır. Bu da, genel olarak Buddhizme aleyhine bulunmaya vesile teşkil etmekte ve birtakım sebepleri ileri sürülmektedir. Yalnız en önemli olun şu sebepten bahis yoktur: Buddhist kilisenin, muazzam emlâk ve arazi sahibi, dolayısıyla imtiyazlı bir kurum, üstelik para sikkelerinin de, muazzam bir toplayıcısı sıfatıyla bütün Çin'in ekonomisi üzerine pek büyük olan zararı. — Han Yü, bu essay'nin cezasını, Güney Çin'de, Kanton'un kuzeyinde sıtmalı bir yere sürülmekte ödedi. Fakat daha sonra, devlet Buddhizme'ye karşı harekete geçti; bunda bu essay'nin rolü yok değildi. Parçada zikredilen efsanelik yahut yarı tarihî hükümdarların ömürlerine ait rakamları ciddiye almaya mahal yoktur. — Sürüldükten sonra, Han Yü, "Timsahlara kurban"ı ile, Kayserin dikkatini üzerine çekmeye uğraştı. Bundaki fikir, ciddi kastedilmemiştir. Han Yü, timsahların bir nutukla uzaklaştırılabileceğine inanmıyordu; bu essay ile demek istediği, bu ucra köşede, edebi ve diğer yetilerine, timsahlara hitap etmekten başka kendilerini gösterme alanı bulunmıyacağı idi. — Mamafih, güneyin o bozucu ikliminde bu

dik tavrini uzun zaman muhafaza edemiyor, meşhur “Teşekkür arızası”nda, Kayserden, başka yere naklını dileniyor, Bundan, yalvarma, kendini övme, saraydaki politik muarızları tenkit birbirini takip ediyor ve Han Yü’nün karakteri hakkında pek hoş olmıyan bir tasvir veriyor; üslûp ve bilhassa kuruluş bakımlarından bu essay, yazarın en iyi eserlerinden biridir.

9. Liu Dzung-yüan: — Liu da, saraydaki ahvali tenkit etmekten ötürü, Güney Çin’e sürülmüştür. Liu, Han Yü’nün çağdaşı idi. Her ikisi arasında bir şiir ve mektup mübadelesi olmuştur. Bu meyânda en meşhuru, her iki yazar arasında kurbağa yemeli mi yememeli mi suali üzerindeki tartışmadır. Tarafımızdan tercüme edilen bir essay (Kurbağa’ya dair) bu tartışmaya telmih eder. Liu’nun burada sunduğumuz ilk beş essay’si sürgünde yazılmıştır. En meşhuru, sonra yapılan bir çok resimlere, yazılan bir çok şiirlere tema olmuş olan “Tatsız dere” dir. Şüphesiz Liu ırmak tanrılarına inanmıyordu; ama burada bu efsanelik figür’ü, kendisinin saraydaki çanakyalayıcılığa, rüşvete iltimasa iştirak etmemekle ne kadar “tatsız”, ne kadar budala olduğunu göstermek için kullanmaktadır. İki hal tercümesi, asıl mânada “biyografya” değildir. O iki şahsiyet herhalde yaşamamış olacak. Fakat tamamen gerçek biyografya üslûbunda yazılmıştır.

10. Ou-Yang-Miu: — Bu essay’nın yazarı, Çin’in en iyi, en modern tarihçilerinden biri, kaynaklarını tenkidî bir şekilde ele alan bir adamdır. — “Sarhoşun şarkısı” Güney Çinde Çu-cou’da sürgünde yaşadığı zamana düşer. Şarkının kendisi, “mensur şiir”lerden biridir; muhtevaca da, “Şarabı övme” gibi, taoist’tir. — “Hükümdar olmak” hakkındaki essay’nin son kısmı tercüme edilmemiştir. Burada yazar, teorisi lehine tarihten birtakım misaller vermektedir; bunlar da o kadar ilgi-çeker mahiyette değildir. “Mei’nin şiirlerine önsüz”ün son kısmı da sunulmamıştır; burada Mei’nin şiirlerine dair teferruat vardır; ilgi çekecek kısmı ise, şairin genel olarak şiir hakkındaki mutalâasıdır.

11. Cou Dun-i: — Büyük feylesoflardan biri (Yeni Konfüçianist okulu) olarak tanınmıştır. Felsefeye ait eserlerinin bazı kısımları Almancaya tercüme edilmiştir (W. Eichhorn “Asia Major” dergisinde).

12. Su Dung po: — Li Bo ile Du Fu'dan sonra en meşhur Çinli şairdir; mensur şiirleri ile essay'leri de çok tanınmıştır.

13. Wang An-sı: — Onbirinci yüzyılın meşhur sosyal ıslahatçısı. Politik teorileri ile politik essay'lerin tercümeleleri. Williamson'un "Wang An Shih" adlı değerli kitabında bulunmaktadır (Londra 1937; iki cilt). — Sunduğumuz essay, hükümdar ile diktatör arasındaki esas ayrılığı, daha kesin olmakla beraber, aslında "Çin devletinin hatâları"ndakinin aynı şekilde açıklamaktadır.

14. Wang si-peng: — En ziyade şiirleri tanınmıştır. — Aldığımız essay, Han Yü ile Liu Dzung-yüan arasındaki, kurbağalar üzerine mektuplaşmayı zikretmektedir.

15. Lü Dzu-hien: — Bu essay, Konfuzius tarafından işlenmiş, M. Ö 722-481 i ele alan bir tarih eserine yazılmış bir nevi "Tefsir'den kalmadır. Yazar, birtakım münferit olaylar alıyor ve bunlara kendi düşüncelerini bağlıyor. Onun maskadı, eski kitaba ilmi bir tefsir vermek değil, kitaptan hareket ederek, zamanı için kendisine önemli görünen bazı teorileri ileri sürmektir. Bu yazar, Han Yü gibi, şekilcilik üzerindeki ısrarı ile Konfüçius'çuluğun iyi bir temsilcisidir.

16. Sung Lien: — Çin'de şarkıcı kızlar, alelâde fahişe değildirler. Bir çayhane tarafından satın alınır, daha çok küçük yaştan itibaren, teganni, raks, şiir yazma, misafirlere ikram'da terbiye edilirler. Bir zamanlar, bunlar, Çin'in biricik terbiye görmüş kızları idiler, vazifeleri de misafirlerle, yer içerken konuşmak, görüşmek, onları eğlendirmektir. Bu essay'de anlatılan vak'alar pekâlâ doğru olabilir ve görünüşe göre, o kadar nadir olmamıştır.

18. Wang Li: — Hua-şan Çin'in beş kutsal dağından biridir. Batı Çinde, eski başkent Çağ-an (yahut Hi-an) ın yakınındadır. Şahsi tecrübeme dayanarak biliyorum ki, bu dağa çıkmak, bugün bile pek kolay değildir. Dağın eteğinde, sözü geçen tapınak halâ mevcuttur; keza, uyuyan velinin heykeli de oradadır. Zikrolunan bütün görülecek şeyler, hep mevcuttur. Yalnız, dağa çıkışın burada anlatılan birinci kısmı çok basitlemiştir; güçlükler ancak daha yukarıda başlamaktadır.

19. Wang Yang-ming: — İlk üç nümunenin menşei, müretle-riyle konuşmalar olup, müritler tarafından kaydedilmiştir. Politika bakımından diktatörlüğe dayanan bir devlet sisteminin müdafii olan Wang, felsefede ezgicilik (intuitionisme) taraftardır: Bende, der, iyi ile kötü hakkında tabii bir duygu vardır; bu bana yapmak istediğim bir hareketin iyi yahut kötü olduğunu sezdirir. Bir hükümdarın elinde bu teori, hükümdara her türlü serbest hareket imkânını verir.

20. Hsü Wei: — Önsöz'de birinci kısım bırakılmıştır, çünkü, aslında tanınmamış olan yazarın şahsı hakkında birtakım teferruata girilmektedir. İki mektup, buddhist teoriye karşı, Çin'e has yeni bir tekvin teorisi ortaya atmaktadır, ki bu teori eski bir Taoist kitaptan alınmıştır (Gizli kalanın esrarlı kitabı). Önce, erkek ile dişi, ilk prensipleri (Yang ile Yin'i) ileri süren, bunlardan da tabiat olaylarını isticlak ettiren normal Çin tekvin teorilerinin aksine, Hsü, öyle bir teori teklif etmektedir ki bunda, ilk Kaos'tan sonra tabiat önce güneş ile ay'dan ibarettir; bunların birlikte tesirleriyle de bütün şeyler hasıl olmaktadır. Hsü-de bir de Taoist düşünceler ilâve olmaktadır, ki, bunlara göre, faalca hareket etmemek, tabii hareket tarzıdır.

21. Yüan Hung-dao: — Yüan'ın en meşhur eseri, yukarıda adı geçen yazarın: Hsü Wei'nin biyografyasıdır; onu, zaruri olan not sayısının çokluğundan burada maalesef sunamıyoruz. Bunun dışında, Yüan güzel "Seyahat tasvirleri" ile ün kazanmıştır. Bunlardan, Orta Çin'de Şanghay yakınında, Su cou şehri yanında bulunan "Kaplan tepesi"ni veriyoruz. Bu kaplan tepesi ile çevresi, son essay'mizde (Evlilik hayatının tatlılıkları) büyük bir rol oynamaktadır, zira bu yazı, aynı eserleri zikretmektedir. Tipik surette taoist bir atmosferi olan "Büyük ile küçük" hakkındaki yazı da feylesof Cuang Cou'ya dayanılarak yazılmıştır (karşılaştırınız: birinci essay'miz), ve orada işaret edilen düşünceleri daha yakından mütalâa etmektedir. Kardeşinin şiirlerine "Giriş" te önce M. Ö. birinci yüzyılda yaşamış mensur şiir yazarlarından bahsetmekte ve onları reddetmektedir. Sonra en meşhur üç Taoist feylesofu: Lao-dzı, Cuang Cou ve Liedzi'yı anmakta, sonra da gerçek bir

şairin nasıl olması gerektiğini, gerçek şiirin ne olduğunu anlatmaktadır. Sözleri bize tamamen modern gelmektedir; zamanı için ihtilâlcı sayılırdı.

22. Li Yü: — Çok kere Li Li-aveng diye anılır; çok sevilen birtakım dramın yazarıdır, üstelik oturma yerlerinin, kadının, tiyatrosunun estetiği üzerine yazı yazmış olan ilk estetikçidir. Hiçbir modern Çin estetikçisi, onun fikirleri üzerinden atlayıp geçemez. Li, daha sonra gelen estetikçi Şen Fu (bakınız: son essay) ve ara sıra kendinden önce Yüan Hung-dao gibi, Su-cou'da yaşardı. Essay'lerinde, mütevazı bir centilmenin, yaşamasını bilen adamın cazibesi ile, yazı tekniğinin bütün hünerlerini bu gibi şekillerin hiç kullanılmadığı bir tema'ya da tatbik etmesini, bilen parlak bir üslûpçunun yetileri bir araya gelmektedir.

24. Yüan Mei: Çinin ikinci büyük estetikçisi, aynı zamanda ünlü şair, mensur şiirde parlak üslûpçu ve hattat. Kendisinden bir iki satır yazı alabilmek için yabancı diyarlardan elçilikler ona, Nanking'e gelirdi. Seçtiğimiz essay'ler, onu Buddizme'nin muarız olara tanıtıyor. Buddhizme aleyhinde ileri sürdüğü ithamlar, Avrupa'da Hıristiyanlık aleyhine ifade edilenlere benzemektedir. Öte yandan, hikâyelerinin bir çokları, Buddhist fikirler ihtiva etmektedir. Bu, meşhur Buddhist düşmanı Han Yü'nün bir Buddhist keşişi ile sıkı dost olmasına benzer. Her ikisi, hususî hayatı, politikadan ayırmaktadır. "Yaratık'a sevgi" de, fikir bakımından Han Yü'ye yakındır; burada demek istenen şudur: insan, hayvanların hepsinden çok üstündür; hayvanlar, ancak insanlarla münasebetleri bakımından önemlidirler. İşte bu, Konfüçianistlere has gururlu durumdur. Bu hıristiyan için de hayvanlar, insanların çevresinden başka bir şey değildirler; fakat öte yandan, hıristiyanlıkta insan, Tanrının hevesine tâbi, Tanrının günah yüklü bir kölesidir. Buddhizme'de insanla hayvan aynı derecede değerli yahut değersizdirler. İnsan olmak, hayvan olmak gibi, onun kadar bir felâkettir. Yalnız Konfüçianizme, insanı dünya tahtına oturtur- üzerinde de yalnız tabiat kanunu hâkimdir. Fransız materyalist, tenevvürcü felsefesi sırasında kaleme alınmış olan "Gezinti" ana hatlarıyla âlemin bir Tanrı işe karışmaksızın, tabii surette hasıl olduğuna işaret etmektedir.

25. Ci Yün: — Yazar kendisi, uzunca zaman Türkistan'da bulunmuştur. Bu zaman, Dzungar'ların mağlûp edilmesiyle ilgili olarak, hemen arkasından Türkistan'da patlayan "İslâm kargaşalığı" devri idi.

26. Şen Fu: — Sunduğumuz essay, yeter derecede belîğdir ve tefsire muhtaç değildir. Karı-kocanın edebiyat üzerinde yaptığı tartışmada adı geçen feylesof Cuang Cou (Cuang-dzi), bir de, askeri tabiye ve tarih eseri olup 481 ile 340 arası zamanı ele alan "Savaşan Devletlerin planları" adlı kitap zikr edilmektedir. Bu son eser, üslûp bakımından pek yüksek olmamakla beraber, muhtevası bakımından pek merak uyandırıcıdır. Kuang Heng ile Lui Hiang, M. ö. birinci yüzyılın iki büyük edebiyatçısıdır. Sı-ma Çien ile Ban Gu, en ünlü eski tarihçilerdir (M. ö. 1 inci yüzyıl başı ve Milâdi I'inci yüzyıl). Öteki edebiyatçıları, daha önceki essay'lerden tanıyoruz. Kadının, Çin'in en büyük iki şairi üzerine yürüttüğü hüküm, bugün hemen herkese kabul edilmektedir. Şair Bo Cü-i, gerçekten çok güzel olane şiirlerini halktan sade kimselere okur ve ancak bu sade insanlar anlarlarsa, şiirlerini iyi bulurmuş; şair, bu haliyle çok tanınmıştır. "Çu devletinin mersiyeleri", M. ö. 3 - 1. yüzyıldan kalma mensur şiirlerdir; bunlar, sonradan Liu Dzung-yüan'ın sürüldüğü çevrenin güney Çinli yerlilerine ait kült şarkılarına geniş ölçüde tâbidir. Sı - ma Hiang-yu, M. ö. 2 inci yüzyıl sonundaki mensur şiir yazarlarının en ünlüsüdür; bir gün şarkılarını gitar çalarak söylerken, yan odada bulunan zengin genç dul kendisine aşık olmuş ve onunla kaçmış... Essay'nın sonunda sözü geçen Kaplan tepesi, Yüan Hung-dao'nun, aynı adı taşıyan essay'sinde konu olan tepenin aynıdır.

Dünya Edebiyatından Seçmeler

44

No. 9760

TOPTAN SATIŞ

İstanbul Devlet Kitapları Müdürlüğü
Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Elazığ, Erzurum,
Trabzon ve Van Bölge Şeflikleri

PERAKENDE SATIŞ

Millî Eğitim Yayınevleri
ve Bakanlık Yayınları satıcısı kitapçılar

% 6 KDV DAHİL FİYATI : 12000 LİRA
(11321 Lira + 679 Lira)